กำลังทำอะไรอยู่ แล้วทำอย่างไรบ้างกับศูนย์การเรียนรู้ ทำแล้วเกิดผลอะไรออกมาบ้าง

คุณปรีชา :

เรื่องการเรียนรู้ที่ผมทำอยู่ก็เริ่มต้นจากตัวผมเองด้วยคือ ผมขอย้อนว่าตัวผมเองก็ผ่านการศึกษาในระบบมาเรียนจบมหาวิทยาลัย แล้วประมาณปีพ.ศ.๒๕๓๐ ก็แบกความรู้แบกปริญญาเข้าไปในหมู่บ้าน เพราะคิดว่าตัวเองมีความรู้ แต่พออยู่ๆ กับชาวบ้านไปมันไม่ใช่ ความรู้ที่เราเรียนรู้มามันแก้ปัญหาชาวบ้านไม่ได้เลย ชาวบ้านมีปัญหาเศรษฐกิจ มีปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเรื่องเยาวชน เรื่องสุขภาพ เราให้คำตอบกับชาวบ้านไม่ได้เลย

แล้วอยู่นานๆ เข้าพอไปเข้าร่วมกิจกรรมกับครูบ้างเยาวชนบ้างก็รู้ว่ามันมีองค์ความรู้มีภูมิปัญญาในหมู่บ้านมากมายที่เขาเคยพึ่งตัวเองได้ แก้ปัญหาตัวเองได้ ก็เลยเรียนรู้ตรงนั้นมาตลอด แล้วก็ผมเองเคยปิดบังไอ้ส่วนที่ภูมิปัญญาเคยให้คือ ผมคลอดจากหมอตำแย เมื่อก่อนผมปิดบัง แต่เดี๋ยวนี้ผมไปไหนก็บอกว่าผมเกิดจากหมอตำแย นั่นคือมันมีองค์ความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่นจริง มันช่วยให้เราเติบโตมาจนปัจจุบันแล้วมีการจัดการความรู้มา ดังนั้นผมจึงทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านมาตลอด แล้วสิ่งที่ทำคือพยายามเข้าไปแก้ปัญหาในบ้าน เช่นปัญหาปากท้อง ปัญหาเรื่องวัฒนธรรม ปัญหาเยาวชน ปัญหายาเสพติด ซึ่งปัญหาเข้าไปกระแทกหมู่บ้านแล้วหมู่บ้านล่มสลายพึ่งตัวเองไม่ได้ มันจึงมีเรื่องศูนย์การเรียนรู้เกิดขึ้นทำร่วมกับโรงเรียน ทำร่วมกับองค์กร

แต่การให้ได้มาซึ่งความรู้สมัยก่อนเราทำแบบสะเปะสะปะคือ จัดตั้งกลุ่มและก็พัฒนากลุ่มใหม่ แต่ที่ไหนได้พอทำได้สักพักมันก็ทนกระแสไม่ได้ ไปๆ มาๆ ครั้งนี้เราพยายามระบุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้จริงๆ เพราะฉะนั้นศูนย์การเรียนรู้เป็นอย่างที่อ.สุรินทร์อธิบายจริงๆ คือทำอย่างไรให้ศูนย์การเรียนรู้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง แล้วก็ใช้ศูนย์การเรียนรู้เป็นการเผยแพร่ให้เด็กรุ่นหลังมีความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

(ไม่ได้ใช้ไมค์)

ไม่ทราบว่าท่านเคยไปอ.เสนาหรือเปล่า อ.เสนาจะอยู่ทางตะวันตกของอยุธยา เป็นชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน ซึ่งถ้าใครเคยไปจะเห็นโรงงานรองเท้าแพน ๑๗ โรงงานอยู่ในนั้น สมัยก่อนอยุธยาจะเป็นท้องทุ่ง ถ้าใครเคยสัมผัสคำว่าท้องทุ่งมันจะมีความผูกพันมีมิติหลายๆ เรื่อง ชีวิตของคนภาคกลางได้อาศัยท้องทุ่งดำรงชีวิตมา แต่อยู่ดีๆ นโยบายของรัฐเอาโรงงานเข้าไปกระแทกที่ท้องทุ่ง สภาพของท้องทุ่งเปลี่ยนไปเลย จากที่เคยเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านก็ถูกทำลาย ดังนั้นเมื่อโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีนถูกทำลายด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ร่อยหรอ มันก็ถูกกระตุ้นด้วยเรื่องของเงินเป็นส่วนใหญ่

เช้าตื่นขึ้นมา ชาวบ้านก็เงินเงินเงินวิ่งไปที่โรงงานไปหยิบเงิน พอได้เงินมาก็ไปซื้อของบริโภค ในภาพของชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีนจึงเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีรูปการทำนาเรียกว่านาปลัง เข้าใจคำว่านาปลังกับนาปีไหมครับ นาปีคือนาธรรมชาติที่สมัยก่อนที่อาศัยน้ำธรรมชาติ แต่ทุ่งที่บ้านผมเป็นทุ่งเกษตรกรรมแบบยับเยิน เกษตรกรรมเคมี เกษตรกรรมที่ต้องพึ่งจากปัจจัยภายนอก แล้วก็เป็นเกษตรกรรมที่ทำลายฐานทรัพยากรดิน อากาศ ดังนั้นที่นั่นถูกทำลายด้วยเกษตรเคมีและโรงงาน สภาพจึงต้องมีการมาเรียนรู้กันปรับความคิดกัน

เพราะฉะนั้นที่มันเกิดขึ้นมันเกิดจากปัญหา เราจับประเด็นนะครับว่าบริเวณชุมชนวัฒฯ เกิดจากปัญหานาปี นาปลัง แล้วทรัพยากรธรรมชาติสูญหาย ทำแล้วเป็นหนี้ ทำลายสูญเสียที่ดิน กับสองนโยบายของรัฐเอาโรงงานเข้าไป เอาเข้าไปคิดว่าดี คิดว่าโรงงานคือทางออก แต่ไม่ใช่ พอเอาโรงงานเข้าไปปุ๊บกลายเป็นปัญหาที่ซ้ำซ้อนขึ้นมา และปัญหาท้ายที่สุดคือปัญหาเศรษฐกิจชุมชนล่มสลาย อันนี้คือภาพของอยุธยาที่ไม่เหมือนสมัยก่อน อยุธยาเคยมีทรัพยากรธรรมชาติ เคยพึ่งตนเอง เคยมีความสัมพันธ์ระบบพี่น้อง สมัยที่ผมเป็นเด็กความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูงมาก ปัจจุบันอยู่ติดกันก็ไม่ถูกกันแล้วเหมือนกรุงเทพฯ แล้วก็หลังจากที่รวยจากการขายนาก็กลับมาจนเหมือนเดิม

อันนี้นำไปสู่วิกฤติ พอวิกฤติมันก็เกิดการรวมตัวกัน เรียนรู้กัน แลกเปลี่ยนกัน แล้วมันจึงนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของแต่ละกิจกรรม

อ.สุรินทร์ (พูดไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

ผมก็ไปนั่งคิดกิจกรรมกับเพื่อนๆ ว่า ถ้าเราปล่อยชุมชนให้ไปตามกระแสเรื่อยๆ นี่ไปไม่รอดแน่ เราคงต้อง

มารื้อฟื้นเรื่องการรวมกลุ่มรวมตัว และการมีกิจกรรมร่วมกัน ก็เลยไปชวนกลุ่มเพื่อนๆ ที่เขากำลังดำเนินการอยู่ เช่น กลุ่มแพทย์แผนไทย กลุ่มเยาวชนที่ทำละครต่อต้านโรคยาเสพติด โรคเอดส์ ชวนมาคุยกัน ชวนกลุ่มแปรอาหารครัวชุมชนที่ทำอาหารท้องถิ่น กลุ่มไก่พื้นบ้าน กลุ่มกองทุนชุมชน โรงสีข้าวชุมชน กับ กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนที่กำลังปรับเปลี่ยนวิธีคิดเรื่องของการเกษตรกรรมยับเยินไปสู่การเกษตรกรรมยั่งยืน ก็มีกลุ่มเกษตรกรประมาณ ๔๐ ครัวเรือนที่เข้าโครงการที่จะรักษาแผ่นดิน รักษาเกษตรกรรมในรูปพึ่งตนเอง สุดท้ายคือเรื่องสื่อชุมชนคือ พยายามที่จะฝึกให้ชาวบ้านมีจิตในการเรียนรู้ของการรับสื่อ สร้างสื่อ แล้วพยายามรวบรวมสิ่งที่ราชการสร้างแล้วทิ้งแล้วรวบรวมเป็นศูนย์สื่อของชุมชน

ที่นี้วิธีการของเราคือเมื่อเราไปดูกิจกรรม เราก็จำเป็นที่จะต้องมีคน เราก็ไปชวนทั้ง ๗ กลุ่ม ตัวผมเป็นผู้ประสานงานก็จะวิ่งไปหาแกนนำ แกนนำก็จะมีกลุ่มละ ๕ คน ก็เรียกว่าพอไปเจอ ๕ คนของแต่ละกลุ่มแล้วก็จะมีกิจกรรมจับเข่าคุยกัน คุยว่าแต่ละกลุ่มเป็นอย่างไร มีทัศนคติต่อการทำงานอย่างไร มีการรวมตัวกันตั้งแต่เมื่อไหร่ ก็คุยกันแล้วก็มีการปรับทัศนคติ เสร็จแล้วเราก็ขับเคลื่อนในเรื่องของการเรียนรู้เลย เราก็ไปดูไปสร้างคนอีก ๑๐ คนเพื่อขยายแนวความคิดแล้วก็พยายามสร้างความมีส่วนร่วม สร้างเครือข่าย เสร็จแล้วก็ให้กลุ่มเหล่านี้ทำวิจัยอย่างง่ายๆ เช่นทำแบบสอบถาม จัดเวที แล้วก็กำหนดการเก็บบันทึกของแต่ละกลุ่มที่เกิดขึ้น แล้วเรื่องจัดเวทีที่เราทำบ่อยๆ คือถ้าเป็นกิจกรรมที่เราอยากจะหาภูมิปัญญาพื้นบ้านคือจัดกิจกรรมเรื่องผู้เฒ่าเล่าความหลังเช่น ผู้เฒ่าเล่าเรื่องการแพทย์แผนไทย สุขภาพของหมู่บ้านในอดีต ถ้าเป็นกลุ่มเยาวชนก็จะเป็นผู้เฒ่าเล่าความหลังเรื่องเพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน ถ้าเป็นผู้เฒ่าเล่าความหลังเรื่องการแปรรูปก็จะเป็นเรื่องของอาหารคาวหวานในอดีตที่สูญหายไป แล้วก็รื้อฟื้นขึ้นมา

นี่เป็นเรื่องของกิจกรรมที่เราพยายามเข้าไปหาความรู้ แล้วพยายามจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มกัน แล้วทดลองเช่นเรามีภูมิปัญญาเรื่องแกงบอน ซึ่งตอนนี้สูญหายเด็กไม่รู้จัก จะมีก็แต่งานบวช แล้วนานๆ ทีก็ได้กินที แล้วนานๆ เข้าก็จะสูญหาย ก็มีภูมิปัญญาคนนึงชื่อป้าเวก ซึ่งต้องยอมรับว่าแกทำอร่อย แล้วป้าเวกก็แก่แล้ว เราก็ให้คนไปสัมภาษณ์ไปคุยเรียกภูมิปัญญาเหล่านี้มา อ.สุรินทร์ก็ทำเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลังรื้อฟื้นเรื่องแกงพื้นบ้าน ปรากฏว่ามีเป็นร้อยชนิดเลยที่หายไป แล้วเขาจะเล่าว่ามันสอดคล้องกับฤดูกาลอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องของเล่า แล้วนำมาทดลองทำ แล้วดูว่าจะนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลของชุมชนได้ไหม ซึ่งตอนนี้อยู่ในระหว่างบันทึก จัดทำสื่ออยู่

รายละเอียดของกิจกรรมอย่างแพทย์แผนไทย เราไปดูกลุ่มแพทย์แผนไทยก็มีกิจกรรมนวดแผนไทยที่อนามัย แล้วก็มีคนที่อยู่ในชุมชนไปนวดอยู่ในสถานีอนามัย ซึ่งเขาก็ไปเรียนรู้มาจากบุรีรัมย์ แล้วพอกลับมาเขาก็ทดลองทำแล้วมีคนสนใจมาก แล้วในอนามัยก็ทำเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องธาตุอาหาร เช่น ธาตุไฟมีผักชนิดใดบ้าง ธาตุน้ำกำลังรวบรวมอยู่ แล้วก็มีการรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องหมอกระดูก หมองู อย่างงูเห่ากัดสมัยก่อนในหมู่บ้านผมถ้าถูกงูเห่ากัดจะไม่ไปหาโรงพยาบาล แต่จะไปหาหมอชาวบ้านคนนึง แต่เสียดายตอนนี้ลุงคนนี้อายุ ๘๐ กว่าแล้ว แต่ก็ไม่มีใครได้รับถ่ายทอดไว้ เราก็ไปเก็บความรู้นั้นมา

เรื่องฤาษีดัดตน การออกกำลังกาย ระบบป้องกันตัวเอง ซึ่งตอนนี้นักกิจกรรมกลุ่มสุขภาพชุมชนกำลังรวบรวมข้อมูลและก็จะเอาข้อมูลไว้ที่อนามัยตำบลเป็นการให้ความรู้ ๒ ทาง กิจกรรมเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน เรามองเห็นว่าเกษตรกรรมในปัจจุบันเป็นเกษตรกรรมเชิงทำลาย เป็นพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคกลาง ทำนาแล้วเป็นหนี้ ทำนาแล้วสูญเสียที่ดิน ที่สำคัญคือทำนาแล้วต้องไปซื้อข้าวที่จังหวัดอื่นกิน อยุธยาทำข้าวส่งออกนอก แต่ต้องไปซื้อข้าวทางเหนือกิน แล้วก็ความมั่นคงอาหารในครัวเรือน ทำให้ต้องพึ่งตลาดไท โลตัส ดังนั้นเราต้องปรับวิธีคิด ต้องสร้างความมั่นคงอาหารในครัวเรือนให้ได้

ในกลุ่มของเราก็ทำสูตรความรู้ปรับปรุงดิน ผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลาแบบปลาเลี้ยงคน หมายความว่า เมื่อก่อนเราเลี้ยงปลาดุกเพื่อให้ได้เงินเยอะๆ ก็คิดว่าเลี้ยงปลา ๑๐๐,๐๐๐ ตัวได้กำไรตัวละบาทก็พอแล้ว แต่ที่ไหนได้พอจับปลามาจริงๆ ก็ขาดทุน เพราะฉะนั้นเราจึงพยายามหาอะไรมาเลี้ยงปลาให้โต แต่ปัจจุบันนี้เราต้องกลับมาคิดการว่าเลี้ยงปลาอย่างไร ให้ปลาดุกเลี้ยงเราอยู่รอด เลี้ยงครอบครัวมีอาหารการกิน อันนี้ก็คือเป็นสูตรคิดตั้งแต่การเพาะพันธุ์ปลา แล้วก็สูตรอาหารแล้วก็เลี้ยง อันนี้เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่น

แล้วก็ภูมิปัญญาเกษตรกรรมแบบยั่งยืน เราไปดูรูปแบบของที่อื่นแล้วก็คิดว่าบ้านเราน่าจะเป็นศูนย์การ

เรียนรู้ได้ เช่น บ้านลุงแจ่มแกปลูกไร่นาสวนผสม แล้วเลี้ยงลูกเมียมามีฐานะที่ดีพอสมควร แล้วปัจจุบันแกไม่ได้ซื้อของภายนอกกินเลย เพราะฉะนั้นเราไปจัดบ้านเกษตรกรรมยั่งยืนให้แกเป็นภูมิปัญญา ตอนนี้ก็จัดระบบข้อมูลอยู่

เรื่องแปรรูปนี่ก็ศึกษาเรื่องตำราอาหารพื้นบ้าน แล้วนำมาขายที่ครัวชุมชน คำว่าครัวชุมชนหมายถึงครัวที่รองรับการผลิตของเกษตรกรรมยั่งยืน รองรับกลุ่มต่างๆ นำมาแปรรูปแล้วขาย ขายอาหารเป็นกลุ่มธุรกิจกลุ่มคือขายข้าวแกงกันเป็นธุรกิจกลุ่มที่หมู่บ้าน พยายามรื้อฟื้นอาหารพื้นบ้านที่สูญหาย แล้วทดลองขายกัน อันนี้ก็เป็นกิจกรรมทั้งสาม

อีกสื่อย่างก็เป็นเรื่องของกองทุนชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีปัญหามาก ชาวบ้านกำลังหาความรู้เรื่องการจัดการกลุ่มออมทรัพย์ การบริหารกลุ่มออมทรัพย์ การทำบัญชี การวิเคราะห์สินเชื่อซึ่งชาวบ้านไม่มีความรู้เลย ตรงนี้เราก็ส่งชาวบ้านไปหัดทำบัญชี หัดทำเรื่องการวิเคราะห์เรื่องธุรกิจชุมชน แล้วนำคนพวกนี้มาสอนคนในหมู่บ้านซึ่งมีตอนนี้มีกลุ่มแบบนี้มีปัญหามากมาย

เมื่อก่อนเราคิดว่าความรู้เรื่องบัญชีต้องมาจากมหาวิทยาลัย ต้องมาจากราชภัฏ แต่ปัจจุบันเราให้กลุ่มชาวบ้านสอนบัญชีกันเองได้ แล้วจัดระบบบัญชี ปัจจุบันพัฒนาไปสู่ระบบบัญชีที่เป็นมาตรฐาน

กิจกรรมต่อมาคือไก่พื้นบ้าน ในความรู้สึกของคนทั่วไปจะคิดว่าไก่พื้นบ้านคือการทรมานสัตว์ แต่ถ้าเราไปศึกษาจริงๆ ไก่พื้นบ้านมันมีสมมติฐานว่าไม่ดี แล้วเราให้คนไปหาองค์ความรู้เรื่องไก่พื้นบ้านมาซิ เขาก็ไปศึกษาเรื่องไก่พื้นบ้านในหมู่บ้านว่าเป็นมาอย่างไรทำไมคนจึงต้องผูกพันกับไก่ตั้งแต่เกิดจนตาย ห้ามเลี้ยงก็ไม่เชื่อ ทำไมคนเราต้องมีจิตผูกพันอยู่กับไก่พื้นบ้าน มีโทษไหม มีประโยชน์ไหม ประโยชน์นี้มีธุระเยอะแยะเลยเรื่องสุขภาพจิต ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน

ผมมีกรณีศึกษาที่คนเป็นโรคทางสังคมคือ คนนี้เขาเมียทิ้ง ลูกขายยาบ้า แต่แกมาผูกพันกับไก่ทำให้เขามีชีวิตดีขึ้น ไก่สามารถเป็นเรื่องอาหาร ไก่สามารถอนุรักษ์พัฒนาเป็นภูมิปัญญาได้ แล้วปัจจุบันไก่กำลังถูกบริษัทซีพีไปทำลายสายพันธุ์เก่า แล้วทางบริษัทพยายามเอาไก่ลูกผสมไปแทน ซึ่งเราพยายามอนุรักษ์ตรงนี้ไว้ แล้วก็องค์ความรู้เรื่องการเลี้ยงไก่ การพัฒนาสายพันธุ์ตรงนี้คือให้ชาวบ้านเก็บข้อมูลมาแล้วเผยแพร่

กลุ่มเยาวชนครองแครงเป็นกลุ่มละคร ซึ่งปัจจุบันเข้าไปศึกษาเพลงพื้นบ้าน ซึ่งคนที่ยังล่องลอยทางความคิดเช่นเพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงกล่อมเด็ก เพลงรำวงพื้นบ้าน ซึ่งมีเด็กมัธยมสามสี่โรงเรียนเขารวมตัวกันเล่นละคร แล้วไปศึกษาเพลงพื้นบ้าน ปรากฏว่าพอไปศึกษาเสร็จก็ลองไปสร้างเวทีกันเอานักเรียนมาร้องรำแล้วบันทึก

อีกอย่างคือการละเล่นพื้นบ้าน เช่นตี่จับ ไม้หึ่ง กาฟักไข่ มันมีหลายประการที่เขาค้นพบมาโดยคนรุ่นเก่าเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนมีการละเล่นแบบนี้ๆ คนที่ไปศึกษาบอกไม่รู้เล่นอย่างไร เขาก็เลยทำเวทีเล่นตี่จับ เล่นไม้หึ่งให้คนรุ่นเก่ามาเล่นกันแสดงให้ดู แล้วบันทึกเก็บไว้ อันนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

อีกกิจกรรมคือสื่อชุมชน พยายามที่จะพัฒนาสื่อการเรียนรู้ของหมู่บ้านให้เป็นสื่อของหมู่บ้านจริง เพราะปัจจุบันกระแสสื่อนี่เรารับจากข้างบนจากวิทยุที่เป็นของรัฐ ของธุรกิจ แต่เราพยายามที่จะหาสื่อภายในบ้านที่พอตกกระไดขาหักก็ประกาศได้ตามวิทยุ ตรงนี้เราพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานสื่อในระดับ คือวิทยุสามารถกระจายข่าวได้ใน ๒๐-๓๐ กิโลเมตร ถึงบางปะอิน ถึงผักไห่ ถึงราชบัวหลวง แล้วก็สร้างเป็นเครือข่ายนักจัดรายการชุมชนจัดทำสื่อ แล้วรวบรวมกระจายข่าวเพื่อให้องค์ความรู้ของอยุธยาของท้องถิ่นได้เผยแพร่ สามารถบริหารจัดการร่วมกันเป็นเครือข่าย และส่งเสริมให้นักกิจกรรมที่มีอยู่ในเครือข่ายได้เผยแพร่ความรู้ ซึ่งตรงนี้เราถือว่าเป็นการจัดศูนย์การเรียนรู้ของเราแล้วก็ทั้งหมดที่ผมเล่าให้ฟังกำลังอยู่ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูล แล้ววันที่ ๑๕ จะมีเวทีสังเคราะห์เราจะเชิญนักวิชาการไปดูชุมชนวัฒนฯ พยายามไปศึกษาเรียนรู้ตรงนี้มา มันน่าจะทำเป็นชุดความรู้ได้ไหม แล้วในอนาคตโรงเรียน ๗ โรงเรียนซึ่งกำลังทำเรื่องปฏิรูปการศึกษา ถ้าชุมชนพร้อมชุมชนมีชุดความรู้แล้ว โรงเรียนไม่จำเป็นต้องจัดทำ

เพราะปัจจุบันโรงเรียนเสนาประสิทธิ์พยายามที่จะเข้าไปทำภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่โรงเรียนเข้าไปจัดทำเองไม่ใช้จัดกับชุมชน ตรงนี้คือเป็นภาพที่ผมพยายามนำเสนอว่าศูนย์การเรียนรู้ของเรามันอยู่ในประมาณนี้แหละครับ (เทปหมด)

อ.สุรินทร์ :

คืออย่างนี้นะครับ พอพวกเขาได้ข้อมูลไปก็เข้าไปในโรงเรียน พอเข้าไปในโรงเรียนแล้วก็อภิปรายกันว่าความรู้ต่างๆ ที่เขาได้มามันส่งผลกระทบต่อชีวิตเขาอย่างไร ถ้าเกิดจะพัฒนาให้ดีขึ้นจะต้องบูรณาการหรือต่อยอดอะไรบ้างอันนี้อยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งตอนที่ลุงเป็นครูอยู่ในโรงเรียนก็นำออกมาเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่เสร็จแล้วก็คิดว่าถ้าจะทำให้ดีกว่าเขาจะทำได้อย่างไร อย่างนี้เป็นต้น ทีนี้เวลาที่เหลืออยากให้เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

(ผู้เข้าร่วมประชุมไม่ใช้ไมค์)

(คุณปรีชาไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

...ที่นี้ถามว่าองค์กรแบบนี้ความคงทนมันจะสามารถพัฒนาต่อไปได้ไหม บางทีคิดว่าล้มมันก็ไม่ล้ม พอล้มแล้วมันก็ลุกขึ้นมาอีกแล้วก็ทำพัฒนาต่อเนื่องกันมา แล้วรู้สึกว่าคนรุ่นใหม่ก็เข้ามาเยอะ แล้วเราก็ได้เครือข่ายได้คนได้หลายๆ อย่าง จนมันสามารถพัฒนาไปได้ระดับหนึ่ง แต่กิจกรรมนี่ก็ยังกระท่อนกระแท่นอยู่

อ.สุรินทร์ :

เดี๋ยวเสริมนิดเพราะเป็นประเด็นสำคัญ หัวใจของการกุมคนให้อยู่นี่อยู่ที่ตรงไหนเนี่ยนะครับ ก่อนอื่นข้อที่หนึ่งต้องยอมรับรู้ว่าการที่คนค่อยๆ ถอยออกถอยเข้าเป็นเรื่องปกติ ในภาวะที่สังคมเป็นอย่างนี้เพราะเราเป็นสังคมเปิด บางคนเข้ามาเบื่อแล้วก็ออก ต้องยอมรับ ข้อที่สองคำตอบที่เป็นหัวใจสำคัญคือ ไม่รู้จะใช้คำพูดอย่างไรใช้คำว่านวัตกรรมแล้วกันนะ ใช้นวัตกรรมไปพลางๆ ก่อน คือนวัตกรรมเนี่ยเช่นเยาวชนเขาแสดงละครละครเป็นนวัตกรรมที่บูรณาการทั้งหมดในเชิงมิติทางภูมิปัญญา วัฒนธรรมเชื่อมโยงอะไรต่ออะไรทั้งหมดเลย ไอ้ตัวละครมันจะปลุกเร้าสำนึกของเด็กให้เข้าถึงความจริง ความดี และความงาม เพราะฉะนั้นพอเราได้จับได้ว่าการละครมันผูกใจคน บางคนติดยาบ้าก็เลิกได้ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด

เพราะฉะนั้นคำว่า "นวัตกรรม" นี่มันเหมาะสมกับวุฒิภาวะ แล้วมันอยู่ในบริบทของพื้นที่เหมาะสม เช่น บริบทของชุมชนเมือง กึ่งเมืองหรือชุมชนหมู่บ้าน ถ้าเหมาะคำว่านวัตกรรมจะไปได้ เดี๋ยวยกตัวอย่างอีกตัวอย่างนึงเช่น น้ำหมักยอเป็นนวัตกรรม ทางระบบสุขภาพอันใหม่ ชุมชนตอนนี้ทำน้ำหมักยอ ที่มันอยู่ได้เพราะทำแล้วกินเข้าไปแล้วดีขึ้น แล้วถูก ถ้าซื้อในกทม.มีราคา ๗๐๐ บาท ถ้ามาจากอเมริกาก็ ๑,๕๐๐ แต่ของเขาเนี่ย ขวดนึง ๒๐-๓๐ บาท

ประการที่สองพอออกไปจำหน่ายขายได้ต้องใช้เวลา พอขายได้คนมีรายได้ก็มีกำลังใจ อันนี้คือนวัตกรรม ประเด็นที่สามคือกัลยาณมิตร ต้องคอยให้กำลังใจ อย่างนักเรียนของเราพอเขาดีขึ้นมาหน่อย ยกนิ้วขึ้นมาเลย เยี่ยมมากเธอ ยกตัวอย่าง ลุงมีเด็กอยู่คนหนึ่งเป็นเด็กมีปมด้อย แกไปโรงเรียนไม่ได้อยู่ในสายของครูและเพื่อนไม่มีสตางค์หิว ทีนี้วันหนึ่งเราก็จัดแสดงละครแล้วแกก็มาเล่นด้วย แล้วแกก็เสนอว่าให้เล่นพระเวสสันดรเพื่อนๆ ก็ถามว่าทำไมเธอถึงเสนอเรื่องนี้ เขาบอกว่าพวกเราทุกวันนี้มีแต่คนเอา ไม่มีคนให้ พระเวสสันดรท่านให้ อยากเห็นตรงนี้ เขาจะเป็นพระเวสสันดรเอง เพื่อนๆ เห็นด้วยเลย แล้วแกก็แสดง เพื่อนๆ ก็ปรบมือให้ ตั้งแต่นั้นมาแทนที่แกจะอยู่แบบหงอยๆ ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ ก็เริ่มมาเพราะแกได้รับการยอมรับ แล้วเรียนจบไปได้โดยไม่ต้องไปพัวพันกับยาบ้า

กัลยาณมิตรเนี่ยอยู่ต้องจับมือเลย เยี่ยมมากเธอแสดงได้สมบทบาทพระเวสสันดร เพราะมันอยู่ลึกๆ ในจิตวิญญาณของเขา เขาอยากแสดงออก เพราะฉะนั้นนี่คือกัลยาณมิตรที่เราจะพูดกันต่อไป

ตัวนวัตกรรม แล้วก็ครูต้องให้กำลังใจอย่างมากซึ่งลุงเองมีประสบการณ์ตรงนี้เยอะ มีคำถามอื่นไหมครับ

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

ตรงนี้ก็คือผมเริ่มต้นจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติสนับสนุน เราเข้าโครงการวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมแล้วได้งบมาจำนวนหนึ่งก็ขับเคลื่อนงานมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ ๒๕๓๗ แล้วในชุมชนก็พยายามให้มีงบประมาณตรงอื่นมาช่วยบ้าง แต่เป็นในลักษณะที่จัดทำในเรื่องกิจกรรมเรื่องสื่อการเรียนรู้ก็ล้มเหลวมาเยอะ ที่สำเร็จก็มีที่ล้มเหลวก็เช่นอย่างเรื่องการแปรรูป เรื่องน้ำยาล้างจาน คือคิดจะทำน้ำยาล้างจานขาย ยาสระผมขาย ก็

ปรากฏว่าขายไม่ได้เลย คนทำก็ไม่ใช้ ไปใช้รีจอยซ์

แล้วผมถามว่าถ้าทุกหมู่บ้านทำยาสระผมขายหมู่บ้านนู้น แล้วหมู่บ้านนั้นมันก็ขายเรา ปรากฏว่าทำแล้วก็ไม่มีใครซื้อกันเลย ก็เลยกลับวิธีคิดมาสรุปบทเรียนกัน ก็เอาน้ำยาล้างจานมาเป็นตัวต้นแบบ เราก็มีกลุ่ม ๓๐ คนก็ให้หุ้นมาทำน้ำยาล้างจาน แล้วให้ช่วยกันซื้อภายใน ๓๐ คน ปรากฏว่าเครือข่ายการซื้อยาสระผมเพิ่มขึ้น

สมัยก่อนเราทำแล้วตั้งขายรอคนมาซื้อ แต่ปัจจุบันเราเอาสมาชิกมาคุยกันว่าเราต้องซื้อทุกเดือนนะ เราขายขวดละ ๒๐ บาท ๒๐ บาทใช้ได้นานกว่าไลป้อน เอฟ ที่มีราคาเท่ากันแต่ของเขาประมาณ ๗ ลิตร ส่วนของเราประมาณ ๑๐ ลิตร นี่เป็นเรื่องการเรียนรู้ว่าถ้าทำ ๑ ผลิตภัณฑ์ ๑ ตำบลนี่ไปไม่รอดแน่ ดังนั้นเราต้องพึ่งกันเองก่อน ทำง่ายๆ ไม่ต้องทำใหญ่โต นี่เป็นการพัฒนาจากความรู้ตรงนี้ขึ้นมา

อ.สุรินทร์ :

เสริมนิดนึงครับว่าลำคลองของเราที่ชื่อว่าลำคลองขนมจีนก็เพราะว่าในอดีตคลองนี้ทำขนมจีนเป็นพื้นทำแล้วกินก่อน เหลือแล้วไปขาย แล้วขนมจีนมันเป็นวิถีชีวิต มันเป็นการแปรรูปซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน สมัยที่ผมเป็นเด็กกินขนมจีนที่ชาวบ้านทำเองนี่อร่อยแต่สีไม่ค่อยสวย สีคล้ำเพราะเป็นแป้งหมักสีธรรมชาติ แต่กินอร่อยมาก แต่เดี๋ยวนี้แป้งขาว

ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีใหม่ๆ เครื่องมือใหม่ๆ เข้ามามันเกิดเป็นโรงงานรวมศูนย์ ของเรานี่ทำทุกหมู่บ้านทุกครัวเรือนเลย ทีนี้ข้างนอกเขาทำเป็นโรงงาน เข้าไปทำลายเศรษฐกิจชุมชน แล้วเด็กรุ่นใหม่ก็ไม่กินเพราะมันคล้ำๆ สู้ขาวๆ ไม่ได้ มันขาวขึ้น ขาวขึ้น ขาวขึ้น แต่ที่ขาวเพราะอะไรเราไม่รู้ มันจะเป็นโทษหรือเปล่าเราไม่รู้ ก็เลยหมดเลย

ทีนี้เราเลยเอาคำว่าวัฒนธรรมเข้ามา คำว่าวัฒนธรรมคือความจริงในชีวิตที่เราจะต้องเป็นวิถีชีวิต เช่น อย่างทำน้ำยาล้างจานก็ต้องใช้ก่อน ยาสระหัวก็ต้องใช้ก่อน อย่างนี้เป็นต้น นี่คือที่มาของคำว่าชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน แล้วพอเราใช้ลำคลองเชื่อมโยงมันก็สามารถขยายเครือข่ายได้ เพราะเมื่อก่อนเราใช้ว่าชุมชนสาคลี ซึ่งมันเป็นกระจุกนิดเดียว บ้านหลวงก็ไม่เอา บางโพธิ์ก็ไม่เอา แต่พอใช้ลำคลองขนมจีนนี่มันเชื่อมใจเลย เพราะว่าชีวิตลำคลองมันเคยให้ความสุขหลายอย่างในชีวิต แล้วก็นำไปสู่การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ชุมชน

พอปลุกสำนึกขึ้นมาได้ มันเคยพึ่งตนเอง มันเคยมีศักดิ์ศรี มันเคยมีความเชื่อมั่นในตัวเอง แล้วทำไมเดี๋ยวนี้ไม่เชื่อมั่นล่ะ เราก็ปลุกขึ้นมาว่าคนบรรพบุรุษเราเขาอยู่กันอย่างไร เรารู้หรือเปล่า

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

อย่างง่ายๆ เลยเรื่องของศูนย์สุขภาพชุมชน อันนี้ตัวขับเคลื่อนคือเจ้าหน้าที่อนามัยสองท่าน แล้วก็ไปเรียนรู้เรื่องการนวด เรื่องแพทย์แผนไทยนี่ หมอไปเรียนกันเองแล้วนำมาขยายผล ปัจจุบันนี่จันทร์ พุธ ศุกร์จะมีกิจกรรมแอโรบิก แล้วก็วันธรรมดามีกิจกรรมมีโยคะ ฤาษีดัดตน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่อนามัยที่ทำเอง แล้วก็ชวนกทม. แล้วปัจจุบันเขามาประจำทุกวันเลย

กลุ่มนี้จะมีครูซึ่งไปเรียนเรื่องอนามัย แพทย์แผนไทยที่ลพบุรีแล้วมาช่วยงานตรงนี้ แล้วอย่างผมตัว อบต.นี่เป็นตัวช่วยเลย ช่วยงานตรงไหนที่ขาดอบต.ก็เข้าไปเสริม กลุ่มวิทยุชุมชนจะมีเพื่อนอบต. ๓ กลุ่มเป็นตัววิ่งสื่อสาร ช่วยเครือข่าย แล้วก็มีอบต.บ้านหลวงทำเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งตำบลจะมีกิจกรรมของตัวเอง แล้วทั้งหมดก็มารวมงานเป็นทีมเดียวกัน ตรงนี้จะเห็นว่ามีทั้งภาครัฐ ตัวเคลื่อนคือชาวบ้าน อบต.อยู่ทีหลังเป็นตัวหนุนเสริม

อ.สุรินทร์ :

หมายความว่ามีทั้งภาครัฐคือ หมออนามัย พยาบาล และครูในระบบโรงเรียน ส่วนภาคท้องถิ่นมีอบต. ภาคประชาสังคมคือภาคประชาสังคมมีประชาชนรวมตัวขึ้นมามีผู้นำ เท่าที่ลุงสังเกตดูภาครัฐกับภาคท้องถิ่นที่เข้ามายังไม่ได้เข้ามาเชิงระบบ แต่เข้ามาในเชิงปัจเจก แต่อย่างไรก็ตามปัจเจกที่เข้ามาเช่น ครู เขาก็ค่อยๆ ไปขยายความคิดอยู่ในรร. แล้วก็ภาคท้องถิ่นก็ไปขยายความคิดในอบต.ของเขา เราใช้วิธีนี้ก่อนนะครับ เพราะเรา

ไม่สามารถดึงสถาบันเข้ามาได้

(ผู้ร่วมประชุมไม่ได้ใช้ไมค์)

อ.สุรินทร์ :

อันนี้ลุงตอบเองนะ เพราะลุงเป็นครู ง่ายมากหนูแต่ว่าต้องพังความคิดเดิมก่อน ที่ง่ายเพราะว่า ขอยกตัวอย่างเป็นรูปธรรมเลย เช่น ก่อนที่เด็กจะเลือกวิชาเลือก เราจะไม่กำหนดว่า กลุ่มนี้เกษตรนะ กลุ่มนี้คหกรรมนะ ไม่ทำอย่างนี้ แต่เราพาเด็กๆ เข้าไปเรียนรู้ในชุมชนเลย ที่โรงเรียนสาคลีเป็นรร.มัธยม เราพาเด็กเข้าไปดูที่เขาทำเกษตร เกษตรมีหลักๆ ก็เกษตรปลอดสารพิษ กับเกษตรปลอดสารพิษ เข้าไปดูโรงงาน ดูร้านค้ารอบๆ เมืองทุกบริเวณ เสร็จแล้วกลับมาพูดคุยว่าใครสนใจอะไร กลุ่มที่สนใจคหกรรมเลือกคหกรรม ใครสนใจเรื่องรองเท้าแพนเราไปฝึกงานที่นั่น ใครสนใจเรื่องเกษตรทำเกษตร

ทีนี้ก็ให้เขาเขียนแผน ครูกับนักเรียนมีส่วนในการเขียนแผนว่าตลอด ๑๘ สัปดาห์นี่ว่าจะทำอะไรบ้าง สร้างกิจกรรมเลย เสร็จแล้วบอกถึงตัวชี้วัดด้วยว่าอะไรคือสำเร็จอะไรคือล้มเหลว เสร็จแล้วก็เรียนภาคทฤษฎีก่อนแล้วเติมด้วยภาคปฏิบัติ ยกตัวอย่างกลุ่มที่เรียนแปรรูปสมุนไพร เราก็พาไปเรียนกับคนๆ หนึ่งที่ทำน้ำกระเจี๊ยบน้ำผลไม้ต่างๆ น้ำมะยม มะขาม สิ่งที่เรียนเราเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน เขาเป็นครูถ่ายทอดตรงนี้ เสร็จแล้วเด็กก็ทำได้ ทีนี้เราก็ตั้งคำถามว่าถ้าเราจะทำให้ดีกว่าเขาเราจะทำอย่างไร นี่ละครับเด็กจะต้องไปค้นคว้าว่าทำอย่างไรมันจึงมีอายุยืนโดยไม่ต้องพึ่งสารกันบูด อันนี้วิทยาศาสตร์ก็เข้ามาแล้ว แล้วบรรจุภัณฑ์อย่างไรถึงจะเตะตาแล้วคนก็อยากซื้อ ครูศิลปะจะเข้ามาแล้ว ครูอุตสาหกรรมเข้ามาแล้ว จะใส่ขวดอย่างไร กระป๋องอย่างไร สลากทำอย่างไร ตรงนี้เรียกว่าภูมิปัญญาสากล เราก็เอามาบูรณาการกัน

ตรงนี้ใช่ไหมครับที่อ.ประเวศบอกว่าองค์ความรู้ต้องยกระดับขึ้นมา ปฏิบัติให้เกิดทักษะ แล้วยกระดับขึ้นมาให้ทันกับยุคสมัยที่ลุงเรียกว่านวัตกรรม นี่คือบูรณาการ ซึ่งรายละเอียดมีเยอะและไม่ยากเลย การวัดผลก็ไม่ได้วัดว่าเขาทำตรงนี้สำเร็จ แต่เราดูพัฒนาการในสี่มิติของชีวิต พัฒนาการทางกาย เขารู้ไหมว่าต่อไปเขาต้องเลือกกินสิ่งที่ปนเปื้อน ตัดสินใจเลือกระหว่างขนมก๊อบแก๊บกับขนมตาล ใครจะกินอะไร เขาควรตอบได้จากการเรียนรู้ตรงนี้

พัฒนาการทางจิตใจ เขาเอาชนะจิตใจได้ไหม เพราะค่านิยมมันดูด ถ้าเขาเลือกกินขนมตาลเพื่อนๆ ล้อเขาจะรู้สึกอย่างไร เขามีความกล้าหาญทางจริยธรรมไหม มิติทางสังคมเขาพัฒนาอะไรขึ้นมาบ้าง อย่างที่อ.ประเวศบอกว่าเราต้องอยู่ร่วมกัน เขาเกื้อกูลในกลุ่มของเขาไหม เขาช่วยเหลือกันหรือเปล่า

สุดท้ายคือพัฒนาทางปัญญา เขาสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงเป็นระบบได้หรือไม่ระหว่างชีวิตกับสรรพสิ่ง เป็นองค์รวมไม่ได้แยกส่วนเช่นชีวิตของเขาต้องเชื่อมโยงกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมครอบครัว ชุมชน เพราะเขาไม่สามารถอยู่ได้โดยเอกเทศ แต่ตรงนี้จะคิดได้ต้องขึ้นกับวุฒิภาวะของนักเรียนในระดับช่วงชั้น และจุดประสงค์การเรียนรู้

พัฒนาการของชีวิตเราเอากิจกรรมตรงนี้เป็นเครื่องกระตุ้นจุดประกายทางความคิดให้เมล็ดพันธุ์แห่งความคิดของเขาตื่นตัว เพราะฉะนั้นตรงนี้ลุงบอกว่าการจัดการเรียนการสอนตรงนี้ เราจะไม่เน้นเนื้อหาอย่างเดียว แต่เราเน้นตัวกระบวนการคือตัวกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจของนักเรียนเป็นพื้นฐานเสียก่อน และครูเชื่อว่ามนุษย์มีเมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้อยู่ แต่ถ้าเขาเรียนความรู้จากครูหรือตำราฝ่ายเดียว เมล็ดจะฝ่อไม่ได้รับแรงกระตุ้น ไม่มีฉันทะ เขาไม่อยากเรียนรู้ เบื่อครู ทำอย่างไรให้กิจกรรมการสอนเข้าไปกระตุ้นให้เขารู้จักเรียนรู้จากสิ่งรอบๆ ตัวในชีวิตประจำวัน ให้มันตื่นตัวขึ้นมา เรียนรู้จากสื่อ คอมพิวเตอร์ ถนนหนทาง พ่อแม่ปู่ย่าตายาย และตัวเอง แล้วให้มองเห็นเป็นบูรณาการตรงนี้เองที่ลุงพูดกับครูสมัยที่ยังเป็นครูว่าทำอย่างไรเราจึงจะจัดการให้การเรียนการสอนให้เด็กของเราเป็นผู้มีอื้อมดาวแต่เท้าเหยียบดิน

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

เดี๋ยวผมจะเล่าถึงกลุ่มเยาวชนครองแครงที่มีกลุ่มมะขามป้อมไปสอนทำละครให้ แล้ววิธีทำละครของเขาคือดึงผู้ปกครองไปเล่นด้วย อย่างเช่นเรื่องยาเสพติด เขาจับพ่อแม่มาเล่น มาร้องไห้กับลูก เขามีวิธีการอย่างไร

สื่อตรงนี้เด็กก็พยายามไปต่อกับครอบครัวมา เยาวชนที่ทำมีประมาณ ๒๐ คน มี ๔ รร. แล้วที่ทำไปทำไปโดยไม่มีครูรับรู้ ทำเป็นกิจกรรมตอนเย็นแล้วก็ทำกันไป เขาไปศึกษาเรื่องเพลงพื้นบ้าน บทกลอน เพลงกล่อมลูก

แล้วกำลังทำเรื่องขององค์ความรู้ข้อมูลถ่ายวิดีโอ เหมือนการวิจัยให้ได้ความรู้ แต่ถ้าเด็กไปนำเสนอให้ครู แล้วครูจะยอมรับไหม ครูจะมองว่าเอามาจากไหน ไม่มีในตำรา ไม่เกี่ยวกับความรู้ในโรงเรียน

ผมเลยอยากตั้งคำถามกับครูว่า ครูเข้าใจการทำงานของเด็กไหม ในขณะที่ครูเรียนรู้จากตำราแล้วมาสอนเด็ก แต่เด็กไปทำอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งตรงนี้จะเชื่อมความคิดต่อความคิดอย่างไรระหว่างครูรุ่นใหม่กับครูรุ่นเก่า แล้วทำอย่างไรให้เด็กเข้าไปเชื่อมเอาไปเผยแพร่ให้พ่อแม่ปู่ย่าตายาย เรามีเพลงพื้นบ้านผู้เฒ่าเล่าความหลัง ให้คนมาร้องเพลงฉ่อย เพลงแซว ถ่ายทอดมาแล้วบันถ่ายวิดีโอ แล้วเก็บเด็กนำไปเผยแพร่ไปเล่นกันต่อ อันนี้ไปสัมพันธ์กับระบบครอบครัว ระบบโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนจะมีทีท่าต่อเด็กกลุ่มนี้อย่างไรผมก็ยังไม่รู้ ผมกำลังเฝ้าดูว่าเด็กกำลังคิดอย่างไรกับเด็กกลุ่มนี้

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

เรื่องศูนย์การเรียนรู้เราจะไม่หยุดนิ่ง เราจะขยายความรู้ออกไปให้มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มที่มาศึกษาชุมชน ซึ่งตรงนี้มันมีแผนงานอยู่

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

อยู่ดีๆ ชุมชนจะคิดเองทำเองโดยไม่มีคนเข้าไปช่วย เป็นพี่เลี้ยงเนี่ยยาก จะเกิดขึ้นมาต้องอาศัยคนข้างนอกเข้าไปช่วยเยอะเลย การเข้าไปในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กันไปช่วยกัน ตั้งคำถามกัน เรียนรู้กัน พัฒนาขึ้นมา ผมยินดีในฐานะผู้ประสานงานว่ายินดีต้อนรับทุกฝ่าย

อ.สุรินทร์ :

ผมอยากเสนอประเด็นสั้นๆ ๓ ประเด็น จากการทำงานของเราเราพบว่าชุมชนหมู่บ้านเป็นสถาบัน เป็นหน่วยการผลิตและการพึ่งตนเองในด้านเหล่านี้ ระบบการผลิตเศรษฐกิจ การบริโภคแลกเปลี่ยนเป็นหน่วยของการปกครอง นี่ในอดีตนะครับ วัฒนธรรมชุมชนและการปรับตัว ทีนี้ตัวที่สี่คือสิ่งที่สำคัญมากเลยคือตัวการเรียนรู้ คำตอบอยู่ที่การเรียนรู้คือนวัตกรรม คือการพึ่งตนเองในสุขภาพชุมชนซึ่งเรามีภูมิปัญญาตรงนี้อยู่ บนฐานทางทรัพยากรชุมชน เราพบตรงนี้

ประเด็นที่สองมนุษย์มีธรรมชาติของการเรียนรู้อย่างไร เราพบว่ามนุษย์เรียนรู้จากครอบครัว เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม มนุษย์เรียนรู้จากสถานศึกษา มีการเรียนรู้เป็นพลวัตรคือเคลื่อนไหวอยู่เสมอ จะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นกับครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา ซึ่งรายละเอียดจะไม่พูด

ถ้าการเรียนรู้ของมนุษย์มีประสิทธิภาพ ครูเข้าใจตรงนี้แล้วช่วยเสริมเขา มนุษย์จะเข้าสู่มิติทางคุณภาพ เปรียบเหมือนตัวดักแด้ที่กลายสภาพเป็นผีเสื้อ แต่ถ้าให้ความรู้ในตำราอย่างเดียวเขาจะเติบโตเป็นดักแด้ไปเรื่อยๆ กินอาหารไปเรื่อยๆ แต่ไม่สามารถเป็นผีเสื้อได้ รู้เชิงปริมาณ คือต้องเปลี่ยนวิธีคิดเขาให้ได้ ถ้าครูในสถานศึกษาถ้าเป็นครูมืออาชีพจริงๆ จะต้องนำกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นเครื่องกระตุ้นให้เขาพึ่งตนเองในการเรียนรู้ แล้วพัฒนาไปสู่ศักยภาพที่เขาควรจะไปถึงได้ในชีวิตนี้ด้วยตัวของเขาเอง นั่นคือสร้างฉันทะการเรียนรู้

ประเด็นสุดท้ายคือเรื่องของกัลยาณมิตรที่ให้กำลังใจ ขณะนี้นร.ทุกระดับขาดกำลังใจในการเรียนรู้ เพราะครูใช้มิติเชิงอำนาจ ฝ่อหมดเลยเด็ก เมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้ฝ่อหมด โผล่ไม่ได้ เขาเบื่อครูเต็มที ถ่ายทอดความรู้ให้เขาเขาเบื่อเต็มที เขาอยากได้ความรู้ใหม่ๆ

ในส่วนตัวของลุงเองจะใช้ ๓ อย่าง หนึ่งใช้การตั้งคำถาม เช่น นักเรียนระหว่างขนมตาลกับขนมก๊อบแก๊บเธอจะเลือกกินอะไร สองใช้นิทาน เล่านิทานอีสป นิทานเนี่ยนะครับใช้เถอะ ตั้งแต่เรื่องง่ายๆ ใช้ไปเถอะ สามใช้พลง เสียงเพลงทำให้พัฒนาการทางสมองซีกขวา เข้าถึงความงามของชีวิต เราจะสาธิตเรื่องลูกชาวนา (อ.สุรินทร์สีซอ และร้องเพลง)

ฉันเป็นลูกชาวนา *อยุธยาบ้านเกิดเมืองนอน*
ตื่นแต่เช้าแดดอ่อน *ฉันหาบกอง...(ฟังไม่ชัด)*
ไม้จากกระบุง *บำรุงเศรษฐกิจของไทย*

แดดกล้าลมแรง สายฝนกระหน่ำลงไป
ชาวนาภูมิใจ ข้าวไทยดีเด่น
เหนื่อยยากลำเค็ญ ใครจะเห็นใจเรา
โอละเห่ โอละเห่ เห่ เห่
ข้าวไทยช่วยไทยเป็นเอกราช สร้างชาติมองเห็นความดี
เราชาวนาหน้าแล้งสู่ลมเต็มที่ ความสุขนั้นมีตามวิถีชาวเรา •

ค่ายดูดาวเกิดแก้ว จังหวัดกาญจนบุรี

วิทยากร นท. ฐากูร เกิดแก้ว

ขอแนะนำตัวเองก่อนนะครับ ผม นท.ฐากูร เกิดแก้วครับ เป็นทหารอากาศและเป็นทหารอวกาศด้วย ทำหอดูดาวอยู่ที่กาญจนบุรี แต่เดี๋ยวค่อยแนะนำหอดูดาว ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๒ ที่ผมมาร่วมงานกับทาง สกว. ครั้งที่แล้วคุณทรงพลเชิญผมไปที่ ที่ไหนผมลืมไปแล้ว ไปแถวๆ ฝั่งโน้นนะฝั่งกรุงเทพ มาประชุมกันแล้วเขาบอกมาฝั่งนี้หน่อยก็แล้วกัน ก็เป็นครั้งที่ ๒ ที่มาร่วมกับที่นี้ นี้เขาก็เชิญมาให้มาพูดที่นี้ แต่ผมไม่รู้ว่าผู้ฟังเป็นใครบ้างจะได้พูดถูก ก็ขอเชิญแนะนำตัวสั้นๆ ชื่อ และทำงานอยู่ที่ไหน (ผู้เข้าร่วมฟังแนะนำตัวแต่ไม่ได้ยินเพราะไม่ได้พูดใส่ไมโครโฟน) ก็แนะนำนะครับนี้ WEB SITE ของหอดูดาวนะครับ ผมก็สร้างมันเองครับแต่ไม่ค่อยเปลี่ยนหรอก ๒-๓ เดือนจะเปลี่ยนที่จนกว่ากิจการจะคงที่ถึงจะให้เวลากับพวกนี้ได้ ก็ตัวหอดูดาวอยู่ที่ จังหวัดกาญจนบุรี นี้กรุงเทพ นครปฐม บ้านโป่ง เมืองกาญจนบุรี บ่อพลอย ก็เลยบ่อพลอยขึ้นไปทางอุทยานถ้ำธารลอด หรือมาทางสุพรรณ อู่ทอง บ่อพลอยก็ได้ ก็ ๑๘๐ กิโล ขับรถประมาณ ๓ ชั่วโมงครับ ผมทำเป็นอุทยานวิทยาศาสตร์ครับ แต่อุทยานของเราไม่การสร้างอาคาร สร้างอุปกรณ์ แต่เราปล่อยให้ธรรมชาติมันสร้างตัวเอง แล้วเราก็หนักไปทางกิจกรรม ไม่ได้หนักไปทางพวกสิ่งที่ตายแล้วนะครับ อันนี้ก็เป็นภาพถ่ายดาวเทียม จะเห็นว่าบริเวณไร่เนี้ย ๘๐๕ ไร่ อันนี้จะเขียวเพราะผมไม่ได้ทำอะไร มันก็คืนสภาพ ส่วนรอบๆ เขาทำไร่อ้อยกัน มันก็จะเป็นเตียนๆ ก็ตรงกลางมีสระน้ำใหญ่ ๔๐ ไร่ ก็สงวนไว้สำหรับการศึกษาและเก็บข้อมูล แล้วก็ทำกิจกรรมกับนักเรียนและก็ครู ตัวหอดูดาวจะอยู่บนภูเขาเล็กๆ เป็นตึกเล็กๆ นี้ผมก็พึ่งกลับจากหอดูดาว เมื่อคืนมีเด็กจากสถานพินิจนะครับเขาขอมาว่าให้เด็กมาพักผ่อนหน่อย ก็เลยสอนให้เด็กเขาดูดาวใต้สายฝน วันนี้ก็จะสอนให้ดูดาวใต้สายฝน เดี๋ยวเสร็จจากนี้ก็จะไปเป็นเด็กอนุบาลนะครับที่สวนสุนันทา วิ่งรอก ก็ข้างบนก็จะกล้องนะครับ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๖ นิ้ว กล้องนี้เขาเรียกตามเส้นผ่าศูนย์กลาง อย่างตัวใสนี้ขนาด ๔.๕ นิ้ว ใหญ่ที่สุดอยู่ที่เชียงใหม่เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ นิ้ว อยู่ที่หอดูดาวสิริธร แต่ว่ามันมีปัญหาเราสร้างมันเอง ก็ตังค์ไม่มีนะ ถัดมาก็ที่จุฬา แต่ที่จุฬานี้แสงรบกวนเยอะ ถัดมาก็มีของผม แล้วก็ฝ่าแฝดอยู่ที่อุทยานว้ากอ อยู่ที่ ม. นเรศวร และที่ศูนย์วิทยาศาสตร์รังสิตมีอยู่ ๔ ตัวในประเทศไทย ก็เรื่องของเรื่องผมไม่ได้พิศวาสจะทำนักหรอกหอดูดาว แต่ว่าพ่อเนี่ยไปลงทุนทำสวนเกษตร เสร็จแล้วพ่อจะขายที่ ยุคน้ำซาตินะครับ เสร็จแล้วเศรษฐกิจไม่ดี แต่ก่อนที่เศรษฐกิจยังไม่ดีท่านก็ถามลูกๆ ว่าอยากมีอะไร ผมก็บอกว่าอยากมีหอดูดาว อย่างอื่นผมไม่สนใจ เสร็จแล้วมันก็เลยมีแต่หอดูดาว

แล้วเศรษฐกิจมันไม่ดี ที่ก็อยู่เปล่า ๆ ผมก็เลยปล่อยให้มันเป็นป่า สัตว์มันก็เลยอพยพมันก็มาอยู่ของมันเอง ก็ปลูกต้นไม้ไว้ให้นกอยู่ นกมันก็อยู่ ประมาณ ๖๐ ชนิด หมุนเวียนเปลี่ยนไป ก็หลังจากที่สร้างหอดูดาวคุณสุวิทย์ก็ไปชวนเพื่อนมาอยู่ที่กระทุ่มแบนนี้เองชื่อคุณเขียว แกมาลงทุนให้ ๒ ล้านกว่าบาท หอนี้สร้างมาล้านกว่าบาท ประมาณ ๖-๗ ปี เมื่อ ปี ๓๘ นะครับ แกก็ลงทุนทำสนาม ทำที่พัก ก็เอาบ้านแคปซูลพวกนี้มาทิ้งไว้ให้ ๒๐ กว่าหลัง คนนอนได้ หมานอนดี ถ้าพ่อ-แม่กับลูก ลูกตัวไม่ใหญ่ก็พอดีครับ พ่อแม่สองข้างลูกอยู่กลางพอดี ก็ถัดไปก็ตรงนี้ก็เป็นเขตหมู่บ้าน เช้า ๆ เราจะดูนกตรงนี้ครับ ตรงสระบัวนี้แหละ ถัดมาก็จะเป็นสนามบิน สนามบินก็มีแต่สนามบินจริง ๆ ครับ เครื่องบินเอาเงินไปซื้อกล้องหมดแล้ว ถัดไปก็เป็นสระ สระนกเป็ด มันอพยพมาอยู่เป็นร้อย ๆ ตัวเลย ในฤดูหนาว ก็กิจกรรมหอดูดาวมีอะไร เอาดูนี้ก่อน นอกจากกิจกรรมแล้วเรายังทำสื่อการสอนด้วยนะครับ คือทำเอง สอนเอง เสร็จแล้วหลวงก็ให้เขาไปใส่หลักสูตรบ้าง ก็มีวิธีดูมีด วิธีดูหิน แล้วก็พวกอะไรต่าง ๆ ก็ใส่ไว้ แต่ผมไม่ค่อยมีเวลาทำหรืออันนี้ WEB SITE แปลจากภาษาอังกฤษมา เด็กเขาเข้ามาค้นคว้า ดวงอาทิตย์คืออะไร ซึ่งเดี๋ยวจะพูดถึงโครงการแค้มป์มนุษย์ต่างดาวในตอนท้าย ของเรานี้มันหาเลี้ยงตัวเอง คือทำกับสปอนเซอร์ สปอนเซอร์มันจะอยากได้มากกว่าจะอยากให้ ผมเลยไม่ค่อยอยากดิว ก็เลยขายเอง ก็เอากล้องมาขาย บางอันก็สร้างเอง อย่างกล้องตัวนี้ก็เอง ก็หาเงินกันอย่างนี้หมุนไปหมุนมา แล้วก็มีซอฟแวร์ อะไรพวกนี้ครับ

อันนี้เป็นหนังตัวอย่างครับก่อนจะเข้าสู่เนื้อหา ผมได้มีโอกาสเข้าเฝ้าในหลวง ๒ ครั้งเมื่อปีที่แล้ว ท่านอยากจะถ่ายรูปดาวอังคารกับดาวหาง จริงๆ เข้าเฝ้ากลางคืนครับ แต่อันนี้กำลังประกอบกล้อง ท่านได้เสด็จลงมาทัก ท่านก็บอกว่าดาราศาสตร์เนี้ยน่าจะเอามาสอนกับเด็กๆ เพราะว่ามันจะช่วยให้เด็กมีจินตนาการ มีความคิดที่แตกต่าง ท่านเองก็ชอบดาราศาสตร์มาตั้งแต่เด็กๆ แล้ว ท่านก็บอกว่าเด็กสมัยนี้คิดไม่ค่อยเป็น อย่างเครื่องคิดเลขพอถ่านหมดก็คิดไม่ออกแล้ว ของท่านนี้ท่านชอบคิด ท่านบอกตอนท่านเด็กๆ ไปเดินเล่นในป่าเจออะไรแปลกๆ มาถามแม่ ถามแม่ฉันแม่ฉันก็ไม่บอก แม่ฉันจะให้ฉันคิด ท่านก็บอกว่า ถ้าแม่ฉันไม่เป็นอย่างนี้ฉันก็คงไม่เป็นอย่างนี้หรอก ฉันก็ดูดาวเพื่อนๆ ก็บอกจะดูไปทำไม แต่ว่าพี่ฉันทั้งสองคนก็ไม่ได้ดู แต่ว่าแม่ฉันไม่ว่าอะไร ท่านก็บอกว่า คือมันต้องคิดนะ คือท่านห่วงว่าอนาคตของชาติจะคิดไม่เป็น อีกหน่อยจะไม่ทันต่างชาตินะครับ อันนี้ก็คุณทองแดงนะครับ และปีหน้าอาจจะมีคุณประโตเรนีซึ่งมีแล้วแต่ยังไม่เปิดตัว ไม่ทราบว่าท่านจะเปิดหรือเปล่า คุณประโตเรนีเป็นนักดาราศาสตร์โบราณชาวกรีซ ปีหน้าดาวอังคารจะมาเยือนโลกอาจจะเปิดตัวพอดี ตอนนี้กิจกรรมของผมมี ๓ ลักษณะ อย่างแรก เสาร์-อาทิตย์รับแขกทั่วไปอันนี้เป็นการเอาตัวรอดแต่มันไม่คุ้มครับ เราก็ให้คนมาจองนะครับ เราเปิดได้แต่เสาร์-อาทิตย์ แต่ไม่ได้เปิดทุกอาทิตย์ บางอาทิตย์ก็มี ร.ร. เค้ามากัน หรือบางทีก็มีเพื่อนเค้ามาจองให้บริษัทจัดงาน แต่บางอาทิตย์ก็ไม่มีอะไรหรอกผมไม่ว่างเอง มีธุระ มันยังไม่เป็นระบบอะไรสักเท่าไร จริงๆ แล้วเรื่องข่าวดาราศาสตร์จะโด่งดังมากก็จริง แต่มีคนที่สนใจน้อย ดูผมเช็คดูจากเรื่องนก คนดูนกเนี้ยมันเป็นอะไรที่ง่ายที่สุดแต่เอาเข้าจริงๆ ในสังคมวงการนกเนี้ยยังขาดแคลนบุคลากรหรือคนที่สนใจจริงๆ ก็ยังน้อย ที่นี้เค้าทำอะไรกัน ผมก็พาเค้าไปดูดาว เช้าวันรุ่งขึ้นก็ไปดูนก พาขึ้นบนภูเขา ดูเมฆ ดูหินอะไรไป สายๆ ก็ลงมา แต่มันอยู่ไม่ได้เพราะของวิทยาศาสตร์มันแพงเอามาทำธุรกิจไม่ได้ ไปพูดกับใครเขาก็ไม่เชื่อ คนเขาอยากให้ผมทำแค้มป์หาเงินให้เขา แต่ผมไม่ยอม ผมไม่ชอบคุณภาพและไม่ชอบปริมาณด้วย มาดูอันที่สองการอบรมครูและนักเรียน ตาเดี๋ยวก่อนนิดหนึ่ง กอจกรรมที่หอดูดาวมีอะไรบ้าง กลางคืนเราก็จะให้แขกดูของจริง คู่กับของปลอมเลย อันนี้เป็นซอฟแวร์ท้องฟ้าจำลองนะครับ ก็ดูในนี้ไปก่อนแล้วก็มีสนามให้เขาดู คือบางอย่างมันจินตนาการมันต้องอธิบายเยอะ บางอย่างกว่าจะเคลื่อนตัวก็ต้องล้านๆ ปี ไปรอดูก็ไม่ไหวต้องใช้ซอฟแวร์ช่วย สมมุตินี้ทิศตะวันตก อันนี้เป็นท้องฟ้าจริงๆ นะครับ แล้วเราปล่อยให้พระอาทิตย์ตกอันนี้ตกอย่างรวดเร็วนะครับก็จะมีดาวเยอะแยะ เอ้าหันไปทางทิศเหนือ เดี๋ยวผมให้มันวิ่งช้าๆ หน่อย เนี้ยดาวมันมีเยอะแยะคนก็จินตนาการไปต่างๆ นานา เป็นรูป หมี รูปหงส์ แล้วแต่ท้องถิ่นนะครับแล้วนักดาราศาสตร์ก็เลยแบ่งเป็น ๘๘ กลุ่ม อันนี้หมีเล็กก็ต้องมีหมีใหญ่ หมีใหญ่มันจะวิ่งไล่หมีเล็ก ถ้าพูดไวๆ ก็จะเป็น หมีใหญ่ไล่หมีเล็ก แต่ว่าหมีใหญ่จะชี้ไปที่หมีเล็กเสมอนะครับ วิธีการหาดาวเหนือ อันนี้ดาวเหนือ ศูนย์กลางมันจะอยู่ตรงนี้ เห็นเส้นดำ แดงไหมครับเนี้ยมันจะอยู่ตรงนี้ ที่นี้คนฝรั่งเค้าชอบเห็นหมี แต่คนไทยมองไม่เห็นเป็นหมีเลย เพราะฝรั่งสมัยโบราณเขาชอบล่าสัตว์เขาอยู่บนเขาแต่คนไทยนี้น้ำท่วมทุกปีก็จะเห็นเป็นสัตว์น้ำเห็นเป็นจระเข้ครับ แต่ทุกๆ ชาติ ทุกๆ ภาษาก็จะเห็นเหมือนกันเป็นกระบวยใหญ่ กระบวยเล็ก และการหาดาวเหนือก็คือเอาสองดวงของกระบวยใหญ่นี้ชี้ไปเป็นระยะทาง ๔ เท่า ที่นี้สุนทรภู่ท่านได้แต่งสักว่าไว้ ดาวจระเข้ก็เหหก ศีรษะตกหัน

หางขึ้นกลางหาว แต่จริงๆ แล้วดาวจระเข้ไม่ได้ศีรษะตกตลอดหรอกนะครับ ศีรษะก็จะหมุนไปเรื่อยๆ แต่ท่านคงกินเหล้าหนักไปหน่อย ตอนดึกๆ แล้วมาแต่ง คาดว่าตอนตี ๓ ของฤดูร้อน ผมเช็คเวลาแล้วมันคงจะเป็นเวลานั้น ทุกอย่างในจักรวาลมันเป็นโมเดลมันเซ็ตได้ หรือดาวพวกนี้มันจะมีเราก็ให้ดู แบบนี้แล้วก็ประกอบกับของจริง อันนี้มันเป็นอันไหน อันไหน อันไหนเป็นจระเข้ อันไหนเป็นนายพราน ดูในจอและดูบนท้องฟ้าด้วยกล้องสนาม คือว่าบนโดมมันเล็กมันต้องดูกันที่ ๑๐ กว่าคน ต้องพลัดกันไปดู ข้างๆ สนามก็จะมีกล้องเล็กๆ ดูของใหญ่ ส่วนกล้องใหญ่ก็ดูของเล็ก บางอย่างมันใหญ่อยู่แล้วนะ ดวงจันทร์ ทางช้างเผือก ดูกล้องขยายไปก็ไม่รู้เรื่อง ดาวหางต้องใช้กล้องเล็ก แต่ดาวเสาร์มันเล็กก็ต้องใช้กล้องใหญ่ดู จริงๆ มันเห็นประมาณเท่านี้ แต่ถ้าเป็นกล้องสนามจะเห็นประมาณเท่านี้ อ้าวดูดาวพฤหัส วันนั้นผมเข้าเฝ้าในหลวงถวายอันนี้ไป เพราะวันนั้นมีฝนไม่มีดาว เนี้ยครับ กาลิเรโอเขาก็เห็นเท่านี้เอง แต่เขาดูตลอดก็เลยทำให้เขารู้ว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล เพราะฉะนั้น ๔ ดวงเล็กๆ มันน่าจะหมุนรอบโลก มันจะต้องมีเบื้องหลังไม่ใช่ดูแค่สวยๆ เหมือนการดูนกถ้าเราดูเห็นสวยแล้วก็ติ๊กๆ ไว้ เราไม่ได้ศึกษต่อว่ามันอยู่อย่างไร กินอะไร มันก็จะไม่มีความหมาย เดี๋ยวจบเรื่องดาวแค่นี้ก่อน ผมไม่ได้หากินแต่กับคนรวยอย่างเดียวนะกับคนจนผมก็หากิน แต่ผมต้องหาไปให้เขากิน สำหรับโรงเรียนท้องถิ่นเมื่อก่อนผมกับคุณสุวิทย์เอากล้องออกไปสอนตามโรงเรียน แต่ว่าบางครั้งกล้องก็พังกลับมา มันก็ไม่ไหว ครั้นจะให้เขามาหามันก็ไม่ไหวเหมือนกัน มันเหมือนเป็นการพาคนเป็นร้อยมาเที่ยวที่บ้าน แต่ก็ยังไม่รู้จะยังไงก็ทำให้ได้เท่าที่ทำได้ ทำให้กับท้องถิ่นแล้วก็ข้างนอกบ้าง อันนี้เป็นตัวอย่าง โรงเรียนบ้านยังสูง อยู่ปากช่องที่ผมช่วยเขาอยู่ เด็กๆ จะเก็บข้อมูล โครงการชื่อว่า GROVE เดี๋ยวจะให้ดูรายละเอียดที่หลัง ก็ลงทุนเอาเศษไม้มาประกอบกันเองแล้วก็ซื้อเทอร์โมมิเตอร์ อันละ ๓๕๐ ใส่ไป เราเริ่มต้นอย่างนี้ จนเครื่องมือพัฒนาเป็นหมื่น ๆ นะครับ หวังว่าอีกหน่อยคงเป็นแสนเป็นล้านเนี้ยครับเด็กก็จะเก็บอุณหภูมิทุกเที่ยงจะจัดเวรกันมาว่าอุณหภูมิต่ำสุดเท่าไร สูงสุดเท่าไร เมฆปกคลุมกี่เปอร์เซ็น เอาเทอร์โมมิเตอร์ปักลงในดินดูว่าดินมันร้อนไหม แล้วกรอกเข้าคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ก็จะไปรวมกันใน DATA BASE ทั้งโลกมันก็จะดึงออกมา แล้วก็pointกราฟออกมา ไม่ต้องใช้ EXCEL ผมเคยพูดเรื่องดาวเทียมแต่พูดกับครู แต่ครูเข้า WEBSITE ช่อง ๓ ช่อง ๗ อ่านละครกันใหญ่ มีผมบ้าเรื่องดาวเทียมอยู่คนเดียว ผมก็เลยต้องพิสูจน์ว่าผมไม่บ้า ก็สอนเด็กๆ ป.๕ ก็ดูเป็นแล้วครับ ที่ โรงเรียน สาธิตจุฬาฯ อันนี้ก็มาทำกับเด็กยังสูง ก็ทำเป็นเรื่องเป็นราว เราควรจะรู้ก่อนว่าโลกเราเป็นอย่างไร อย่างผมดูดาวก็จะมีบางคนบอกว่าดูไปทำไม มันไม่เห็นเกี่ยวกันอยู่นอกโลกแต่นอกโลกก็บ้านของเรา จักรวาลก็โลกของเรา

อย่างเด็กๆ ก็ควรจะรู้ว่าท้องถิ่นเป็นอย่างไร อยู่ที่ลุ่มหรือเปล่า ฝนตกเท่าไร เด็กๆ ก็จะเอาภาพถ่ายดาวเทียมไปเทียบกับภูมิประเทศจริงๆ ก็ตรวจวัดกันก่อนเข้าป่า ตรวจวัดว่ามุมต้นไม้สูงแค่ไหน พอเข้าพื้นที่ก็ตรวจว่าบนหัวเรามีใบไม้ปกคลุมกี่เปอร์เซ็นคือทุกแห่งที่ตรวจจะต้องแจ้งไปในคอม แล้วมันจะขึ้นสีขึ้นอะไรออกมา มันต้องรู้ว่าที่นั่นที่ไหนแล้วมันจะบอกได้ว่าที่นั่นเป็นอย่างไรทำไปได้สักปีกว่าทางนาซ่ามาเยี่ยมของของตรวจดิน เขามาศึกษาในฐานะที่โลกเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง เขาหาหาสิ่งมีชีวิตต่างดาว แต่ชีวิตในโลกยังไม่สนใจแล้วจะไปหาต่างดาวได้อย่างไร นาซ่าก็เลยขุดดินไป แล้วพอปีที่ ๒ โครงการขยายก็มีเด็กต่างโรงเรียน โรงเรียนดาราวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ โครงการนี้เขาเรียนโครงการดอกฟ้ากับหมาวัด เจ้าของโครงการคือ สสวท. ดูดินแล้วยังให้ดูนก นี้ครับที่เรียกดอกฟ้ากับหมาวัดสังเกตนะครับดอกฟ้าหน้าจะขาว ฐานะมันคนละเรื่องโรงเรียนนั่นนะครับมีครู ๖๐๐๐ คน ครู ๓๐๐ กว่าคน โรงเรียนบ้านยังสูง นักเรียน ๓๐๐ กว่าคน ครู ๒๒ คน แต่เขาก็เข้ากันได้ อันนี้ผมอยากจะเชิญชวนนะครับ โครงการ GROVE มันเป็นของรับบาลนะครับ เรื่องของเรื่องคือ นักวิทยาศาตร์อยากจะดูว่าโลกเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหน โลกร้อนขึ้นจริงหรือเปล่า ก็ให้นักเรียนมาช่วยทำ ก็โรงเรียนไหนเป็นสมาชิกจะส่งรูปถ่ายดาวเทียมไปให้ ขนาด ๑๕x๑๕ ตารางกิโลเมตร ของโรงเรียนนั้น ๆ เราก็จะดูว่าอุณหภูมิเท่าไร ฝนตกเท่าไร น้ำขุ่นหรือใส แล้วก็กรอกเข้าคอมพิวเตอร์ แต่ผมว่าโลกนี้ไม่เป็นภัยเราได้มากกว่าเสีย ทำไมรัฐเสีย อังกฤษเขาถึงทำ จะมีก็แต่ประเทศโลกที่ ๓ ที่ไม่ทำ ผมว่ามันไม่ คือ ข้อมูลเราให้เขา ข้อมูลเขาให้เรา ถ้าเรามีปัญญาดึงของเขามาได้ ถ้ากลัวว่าเขาจะรู้อะไรไม่ต้องกลัวครับ เพราะข้อมูลพวกนี้มันตื้น เราต้องรู้ทันเขา แล้วเราหนีไม่ได้ด้วย โลกของ INTERNET กระแสโลกมันเปลี่ยน ตอนนี้โรงเรียนที่เรา GROVE ด้วยก็มีประมาณ ๙๐ โรงเรียน แต่ข้อมูลมีแค่ ๑๐ กว่าโรงเรียน โรงเรียนที่เยอะ๑ ๒ ก็ โรงเรียนบ้านยังสูง โรงเรียนดาราเชียงใหม่ โรงเรียนที่ใช้ข้อมูลได้ก็มี โรงเรียนบ้านยังสูง โรงเรียนดาราเชียงใหม่ โรงเรียนมีนประสาท โรงเรียนก้องแก้วจงกลนี นอกนั้นข้อมูลไม่ต่อเนื่องใช้ทำอะไรไม่ได้ อันนี้ไปมากกว่า grove เรียกว่าgap คือเป็น

งานทางวิทยาศาสตร์จริงๆ ของนาซ่าเขาจะสร้างโมเดลความสัมพันธ์ของระบบบรรยากาศ พืช ดิน เขาจะดูว่าบรรยากาศสัมพันธ์กับดินอย่างไร การซึมของน้ำ โดยผ่านพืชเพราะพืชมันอยู่บนดิน มันมีอิทธิพลสูง น้ำจะลงไปได้แค่ไหน เพื่อทำนายการเปลี่ยนแปลงของโลก โลกร้อนขึ้นจริงหรือเปล่าตอนนี้ฝรั่งเขารู้เรา แต่เราไม่รู้เรา โลกเรามันต่างจากดาวดวงอื่นตรงมีสิ่งมีชีวิตอยู่สิ่งมีชีวิตเป็นกลไกที่ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงสมดุลของโลกคืออะไร ทำไมอุณหภูมิของมนุษย์จะต้อง ๓๗ องศาตลอด โลกก็เหมือนกันทำไมอุณหภูมิเฉลี่ยจะต้อง ๑๕ องศาที่ระดับน้ำทะเล อะไรคือกลไก หลักการง่ายๆ ก็คือ โลกเป็นดาวเคราะห์มันไม่มีพลังในตัวเอง มีพลังจากการหมุนพลังคนน้อยถ้าเทียบกับดวงอาทิตย์ โลกมันซับซ้อน อย่างตอนนี้กระแสเข้ามาบอกว่าต้องเรียนดาราศาสตร์กับโลกศาสตร์ แต่ไม่รู้ว่าเรียนอะไรเราก็เลยร่างหลักสูตรกัน ที่นี่ก็มีผู้เชี่ยวชาญมาก็มรดาราศาสตร์ ธรณีก็มาเยอะน้ำไม่มีเลย มันก็เลยเป็นหลักสูตรเอียงๆ ก็ทุกอย่างมันกลมกลืนกันได้ โดยมีชีวิตเป็นสำคัญ นี้ผมยกตัวอย่าง grove ทำอะไร พลังงานโลกรับจากดวงอาทิตย์ เมฆทำหน้าที่เป็นเกาะกำบังด้วยนะครับ แสงอาทิตย์เข้ามาโดยเมฆสะท้อน ส่วนหนึ่งสะท้อนออกไปไม่ได้ มันกระเด้งกลับมา เราเรียก green house effect นี้เป็นข้อมูลจาก grove สีแดงคืออุณหภูมิ อุณหภูมิตกแสดงว่าฝนตก ดูตรงนี้วันไหนเมฆโหว่วันนั้นอากาศจะร้อน มาดู green house effect แสงมันเข้ามา อาทิตย์เจอเมฆ คือโลกเรามันต่างจากชาวบ้านเขา โลกเรามีพวกมีเทน มีไอน้ำ มันเลยอมความร้อน ส่วนหนึ่งสะท้อนแสงเข้ามาส่วนหนึ่งโลกดูดซึมไว้ เสร็จแล้วมันไม่สะท้อนกลับไปในอวกาศเพราะรามีไอน้ำมีคาร์บอนไดออกไซด์เราเลยดูดกลืน ดูหลักฐานนี้คือเรื่องของ green house effect การที่เขาจะหาสิ่งมีชีวิตต่างดาวเนี้ย เขาจะมองหา green house effect แต่คนไทยเราไปสร้างหลักสูตรจนเห็นว่า green house effect เป็นผู้ทำลายสิ่งมีชีวิต

แต่จริงๆ แล้วไม่ใช่มันทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ได้ ผมยกตัวอย่าง ดวงจันทร์กับโลก อยู่ห่างจากดวงอาทิตย์เท่ากัน คือ ๑๕๐ ล้านกิโลเมตร แต่ว่าโลกอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๐ องศา แต่ดวงจันทร์กลางวันร้อนมา กลางคืนติดลบนะครับ แต่โลกเรามีบรรยากาศ กลางวันก็สะท้อนออกไม่ให้มันร้อนเกินไป พอกลางคืนก็รักษาความร้อนไว้อุณหภูมิก็เลยไม่แตกต่างกันมาก green house effect เป็นสิ่งที่สภาวะทีเอื้ออำนวยต่อสิ่งมีชีวิตแต่เราทำให้คาร์บอนไดออกไซด์มากไปมันก็ทำให้ร้อนขึ้น มีหลายอย่างที่เราสอนกันกลับตาลปัตรที่ประเทศไทยมันเลยไม่เข้าใจ อ้าวดูนี้ของเด็ก grove สีฟ้าคือที่เขาไปเก็บเขาไปเก็บตอนเที่ยง สีเขียวตอนเย็น ตัวร้อนสุดเป็นกลางคืนเป็นตอนบ่าย แต่ถ้าถามว่าตอนบ่ายทำไมร้อนกว่า มันเป็นอิทธิพลของ green house effect นะครับ มันอมความร้อนไว้ อันนี้ถ้าเราเก็บอย่างเดียงฝรั่งก็ได้ประโยชน์ แต่ถ้าเรารู้ว่าที่เราเก็บคืออะไรมันจะมีคุณค่า อย่างเด็กตอนแรกผมก็มีปัญหา ๖ เดือนแรกเด็กจะเบื่อจนเอากราฟมาให้เขาวิเคราะห์เขาถึงรู้ว่ามันมีค่า ผมก็บอกว่าที่เราเรียนหนังสือเป็นสิ่งที่สรุปมาจากธรรมชาติ แต่ไม่ใช่ว่าจะแน่นอน ฤดูกาล แกนโลกมันเอียงนะครับ ๒๓ องศาครึ่ง ถ้ามันตั้งฉากมันก็จะไม่เกิดฤดูกาลอะไร อย่างฤดูร้อนที่ขั้วโลกเหนือหันเข้าหาดวงอาทิตย์ ถ้าฤดูหนาวขั้วโลกใต้หันเข้าหา อ้าวมาดูนี้ก่อน Grove เนี้ยเอาข้อมูลของชาวบ้านเขามาดูก็ได้ จริง แล้วประเทศหนึ่งนี้จะมีข้อมูลที่สมบูรณ์ไม่กี่โรงเรียน อย่างอเมริกามีไม่เยอะ ของผมจะมีปัญญาอย่างเดียวคือวันเสาร์-อาทิตย์เด็กจะต้องไปตัดอ้อย มาดูของไทย สีแดงคือกาญจนบุรี สีเขียวคือเชียงใหม่ เชียงใหม่อากาศจะเย็นกว่าสีมันอ่อนนี้กลางคืนเชียงใหม่ก็หนาว ยิ่งลงไปที่กรุงเทพยิ่งร้อน

จริงๆ ไม่ได้อยู่ที่ระดับสูงจากน้ำทะเลอย่างเดียวมันอยู่ที่ละติจูดด้วย มันอยู่สภาพภูมิศาสตร์ด้วย ดินเปลี่ยนแปลงน้อย ยิ่งลึกลงไป ๕๐ เมตรยิ่งไม่เปลี่ยนแปลงเลย สีฟ้าเนี้ยครับ ความชื้นมันไม่ใช่ยิ่งลึกยิ่งชื้นหรือยิ่งตื้นยิ่งชื้นอะไรอย่างนี้ เพราะดินแต่ละชั้นมันไม่เหมือนกัน กราฟมันก็เลยไขว้กันไปไขว้กันมา ผมพึ่งคิดได้เมื่อวานนี้ หลังจากที่คุยกับคุณทรงพล เครือข่ายข้อมูลเพื่อการสอนวิทยาศาสตร์ ผมจะเอาคอนเซปนี้ไปขอ สสวท. ว่าผมจะขอเป็น partner ทำ grove เอง เพราะผมรู้ว่าผมจะทำอย่างไรมันถึงจะรุ่งเรือง ข้อมูลพวกนี้เราจะทำสื่อของเราเองด้วย อันนี้เรามีแล้ว ยังสูง ดารา หอดูดาว ๓ อัน ที่เล็งไว้มีเซ็นจอห์น รุ่งอรุณสนใจไหมครับเจ้าภาพของเรียนรุ่งอรุณน่าทำ ดินก็มี และก็มีเบตง ที่ผมเล็งไว้ก็เพราะว่าผมมีเพื่อนที่ผมจะเทคแคร์เขาได้นะครับ ที่เบตงด้วยครับ แต่ไม่มีใครอยากจะช่วย นายกเทศมนตรีบอกว่าผมจะสร้างนักวิทยาศาสตร์ของผมเอง ถ้าใครมีเพื่อนอยู่อีสานให้แนะนำด้วยนะครับ grove จะสำเร็จได้ต้องมีครูไฟแรง ทั้งผู้ปฏิบัติและผู้บริหารจะต้องสนับสนุน องสุดท้ายมนุษย์ต่างดาว แค้มป์ผมไม่เหมือนใครมันครับ แต่เรื่องเงินไม่มีครับ แต่มันก็ไม่ถึงกับฝืด เราไม่ได้ลอกลวงเด็กเรื่องมนุษย์ต่างดาว เราให้ไปค้นคว้าว่าดาวของตัวเองเป็นอย่างไร แล้วมาโชว์กัน โรงเรียนใคร

โรงเรียนมัน แล้วมาประกวดกัน ก่อนประกวดก็ให้ present ก่อน ปีที่แล้วทำกับครูขี้เกียจหาสปอนเซอร์ ก็จะมีวันที่ ๒๓ ตุลาคม วันปิยะเนี้ยจะทำกับครอบครัวจะเชิญพ่อ-แม่มารวมกัน ก็จะมีให้ความรู้ทั่วไปเรื่อง internet พิษภัย มีเชิญตำรวจมาคุยว่าอันตรายจาก net มันเป็นอย่างไร และก็จะมีเพื่อนผมมาสอนว่าการใช้จานวิทยุรับสัญญาณต่างดาวว่าเป็นอย่างไร แล้วก็วันพฤหัสกับวันศุกร์ก็จะมีพี่เลี้ยงมาสอนเด็กทำ web page หรือถ้าเราจะลดค่าใช้จ่ายก็ให้เด็กไปเขียนเรียงความ หาข้อมูลกันเอง แล้ววันเสาร์-อาทิตย์มาดูดาวแล้วมาประกวดกัน ผมมีที่พักสำหรับ ๒๐ ครอบครัว โดยที่พ่อ-แม่จะมากี่คนไม่รู้แหละ แต่หารเท่ากันแล้วค่าใช้จ่ายตก ๒๖๐๐ บาท ๕ วัน เนี้ย ค้างคืน ๑ คืนนะ แต่ได้จาก NETTEX แน่ ๆ ๒๐๐๐๐ ตอนนี้ผมทำได้แค่นี้ถ้าใครอยากมาร่วมก็ดีครับ นี่นามบัตรผมครับ ถ้าสนใจก็โทรมาหาผมก่อนแล้วกัน •

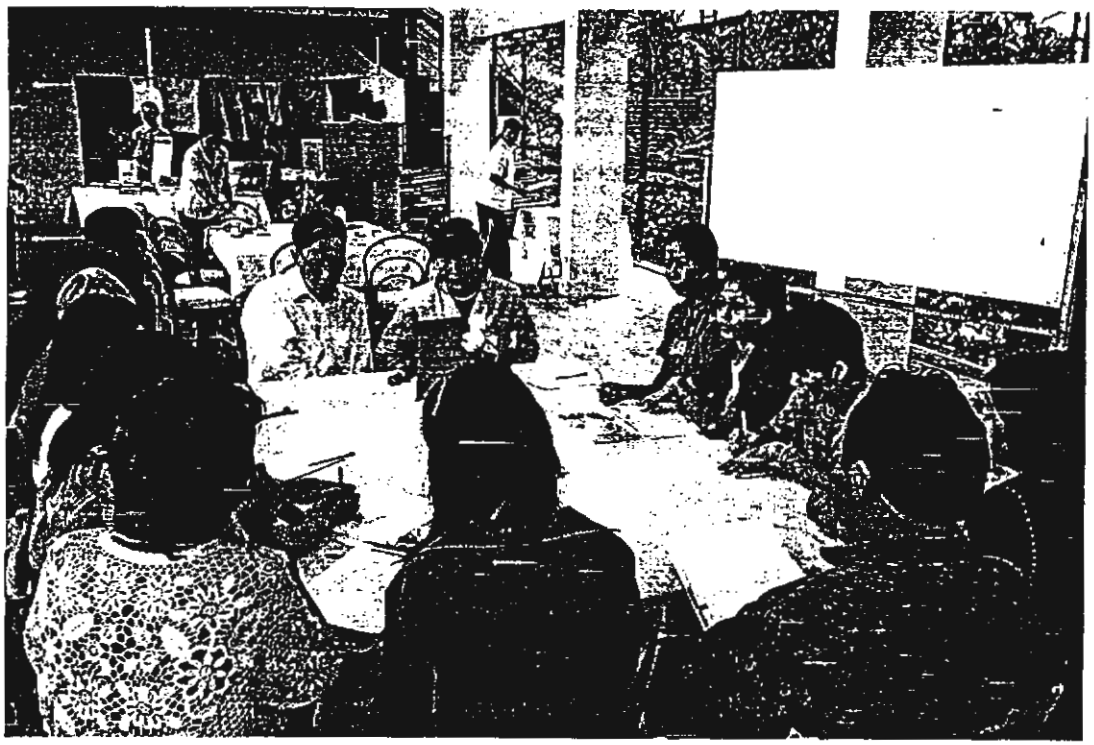

การทำนาปลูกข้าวด้วยตนเอง

วิทยากร คุณวรวิทย์ - คุณชูจันทร์ เสถียรราษฎร์

คุณชูจันทร์ :

คุณครูเคยทำนาอย่างไรคะ ไถปักดำใช่ไหมค่ะ ไม่รู้จะเอามะพร้าวมาขายหรือเปล่า คือสองคนนี้จะแบ่งกันพูด คุณแม่จะพูดถึงเรื่องความเป็นมาว่าทำไมถึงอยากจะทำ เทคนิคการทำต้องขอให้วรวิทย์ช่วยอธิบาย เพราะตอนเริ่มต้นจริง ๆ วรวิทย์เป็นคนเริ่มค้นหาข้อมูล แต่จริงๆ แล้วตัวเองเป็นลูกชาวนาแต่ว่าไม่เคยทำ คือคุณแม่เคยทำนาแต่ตอนหลังคุณพ่อมารับราชการและต้องย้ายไปตามจังหวัดต่างๆ ก็เลยไม่ได้ทำ แล้วที่บ้านก็มีที่นา คุณแม่ได้มา ๕ ไร่ พอคุณแม่ไม่ได้ทำก็ไม่มีใครทำแต่พอวรวิทย์มาชวนทำก็เลยไปดูกันว่ามันอยู่ตรงไหน แล้วก็ไปหาวิธีว่าจะเริ่มลงมือทำกันอย่างไร นึกถึงโรงเรียนรุ่งอรุณเวลาครูเตรียมการสอนก็เคยอ่านในหนังสือนะคะว่า เวลาเตรียมการสอนครูจะต้องถามว่าจะสอนเรื่องนี้ไปทำไมไม่สอนได้หรือเปล่า เราก็คิดว่าเรื่องนาจำเป็นต้องทำสำหรับเราในตอนนั้น ไม่ทำได้ไหม ก็ได้แต่ถ้าทำก็จะดีต่อสุขภาพเรามาก เมื่อ ๕-๖ ปีที่แล้ว ตอนที่เริ่มทำ ทำไมถึงอยากทำ ปกติคุณวรวิทย์เป็นโรคแผลในกระเพาะอาหารแล้วก็ต้องหาหมอบ่อย หมอก็จะให้ยา ถ้าเรากินหรือไม่สม่ำเสมอก็จะมีปัญหา บางครั้งก็จะมีอาเจียน อาจเกิดจากแผลอักเสบ เราก็เลยหาวิธีว่าทำอย่างไรที่จะไม่เป็นอย่างนี้ ก็นานมาแล้วที่คุณวรวิทย์สนใจเรื่องอาหารว่าทานอย่างไรที่จะทำให้สุขภาพดี แล้วก็มีอยู่ช่วงหนึ่งไปต่างประเทศซื้อเมืองบอสตันไปอยู่สักพักหนึ่ง มีเพื่อนญี่ปุ่นคนหนึ่งแนะนำว่า มีร้านอาหารดีอยู่ร้านหนึ่ง มีอาหารที่มีคุณภาพดี รสชาติดี เป็นอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และที่สำคัญมีพวกorganic ด้วย แต่เรายังไม่รู้ว่า organic เป็นอย่างไร ยังไม่สนใจ ก็ไปดู มีผักสด ข้าวกล้อง เราก็ซื้อมาปรุงเอง ทานได้สักพักหนึ่งรู้สึกร่างกายดีไม่มีปัญหาอะไรเลย แต่ในระหว่างนั้นเราก็ไปร้านเนื้อเพราะเขามีเอกสารให้ดู ปรากฏว่าร้านเนื้อยาหารส่วนใหญ่จะเป็นพวก organic คือเป็นพวกไม่มีสารเคมี เขามีกรรมวิธีทำที่ละเอียดมากมาย มีองค์กรควบคุมทุกอย่างที่ปักป้าย organic แสดงว่าจะต้องผ่านการตรวจสอบมาอย่างพิถีพิถัน พอเราอ่านแล้วเราก็คิดที่บ้านเราจะหาซื้อได้ที่ไหน ที่นี้เราก็หาว่าตรงไหนที่เขามีอาหารประเภทนี้ขาย เพราะเราคิดว่าเราทานแล้วดีกับเรา ที่นี้พอมาหา

ก็มาอ่านงานเขียนงานวิจัยแล้วก็ไปหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ งานเขียนที่เป็นแรงกระตุ้นให้อยากทำ คือ หนังสือเกี่ยวกับเรื่อง microbiotic คนที่เป็นเจ้าสำนักคือ ประเทศญี่ปุ่น คือประเทศญี่ปุ่นเนี้ยเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่ามีอาหารที่มีคุณค่าทางอาหารเนี้ยมีหลายอย่าง แล้วก็เรื่องของอาหาร microbiotic เนี้ยถูกบรรจุเข้าในสถาบันสวิตโซเนีย ในแง่ที่ว่า เป็นนวัตกรรมการรับประทานทานของคนรุ่นใหม่ และก็กลุ่ม microbiotic ก็ใช้ลักษณะนี้เหมือนกันคือรับประทานอาหารที่ไม่ใส่ organic และก็เน้นข้าวกับผัก อ่านอยู่ ๒ ปีได้กว่าจะเริ่มทำ เพราะภาพที่เรามองคือเราต้องไปดำนาเนี้ยเราจะเหนื่อยเกินไปหรือเปล่า อ่านอีกเล่มหนึ่งคือของหมอแมกดูกัน เป็นหมอคนแรกนี้ไม่ได้เป็นหมอเป็นนักกฎหมาย แมกดูกันนี้เขาใช้วิธีการการรับประทานข้าวกล้อง และผักในการรักษาผู้ป่วยโรคต่าง ๆ เขาก็มีวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วยคุณหมอคนนี้นะคะ ดูแล้วน่าเชื่อถือ แล้วก็มาเจออีกคนชื่อดอกเตอร์วอเตอร์แคสเนอร์ คนนี้เป็นหมอชาวเยอรมัน เขาได้รับการเชิญมารักษาโรคที่อเมริกา คนไข้ที่รักษาก็จะเป็นพวกที่มีโรคร้ายแรงต่าง ๆ แต่ที่เขาค้นพบว่าข้าวสำคัญอย่างไร เขามีคนไข้อยู่คนหนึ่งเป็นโรคไตและความดันสูง เขาก็บอกว่ารับรักษาคนไข้คนนี้ แล้วให้คนไข้กินข้าวกล้องดุสัก ๒ อาทิตย์ แต่การสื่อสารไม่ค่อยดีปรากฏว่าคนไข้คนนี้รับประทานข้าวกล้องไป ๒ เดือน แล้วก็พอกลับมาหาปรากฏว่าโรคต่าง ๆ หายไปหมด อันนี้ค้นพบโดยบังเอิญ เขาเลยทดลองใช้ข้าวใช้ผักรักษาคนอื่น ๆ ปรากฏว่าก็ดี ตอนนี้ก็ยังใช้รักษาอย่างนี้อยู่ และเป็นที่ปฏิบัติกันมาในเมืองที่เขาไปรักษา ในเมืองไทยก็จะมีคุณอุดร ฐาปโนสด ใช้วิธีนี้เหมือนกันใช้อาหารข้าว อาหารผัก หรือดอกเตอร์สาธิตเกี่ยวกับเรื่อชีวจิต แล้วก็มีคนสนิทนะคะ พลโทสนิท แย้มบุญชู ท่านไม่ค่อยสบายเป็นมะเร็ง สุขภาพเสื่อมโทรมมาก แล้วท่านก็รับประทานข้าวกล้องอย่างเดี๋ยวเป็นเวลา ๒ เดือน ข้าวกล้องอย่างเดียวเลยนะคะ คือทานกับซอส น้ำปลาอะไรอย่างนี้ ตอนนี้ทราบว่าสุขภาพเนี้ยดี กระฉับกระเฉงเดินทางไปดูลูกทำผักได้ คือบ้านทานเนี้ยปลูกผักโดยที่ไม่ใส่ยาฆ่าแมลงเลย ท่านก็ออกไปดูได้ ตอนที่เริ่มรับประทานเนี้ยเราไม่รู้เรามารู้ตอนที่ท่านแข็งแรงแล้ว ท่านก็เล่าให้ฟังว่าท่านทำอย่างไร พวกนี้ก็เป็นข้อมูลที่ทำให้เราเห็นว่าสำคัญของข้าวมาก เราน่าจะลงมือทำนะ เราก็ตัดสินใจว่าจะทำเอง ทีนี้จริงๆ แล้วสิ่งที่คิดว่าสำคัญคือทั้งข้าวทั้งผัก แต่ลงที่ข้าวก่อนเพราะว่าเราคิดว่าเราต้องรับประทานทุก ๓ มื้อ เราเลยเจอะที่ข้าวก่อน เราก็หาความรู้จากศูนย์วิจัยข้าว ปทุมธานี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วก็สถาบันวิจัยข้าวนานาชาติอีลี่ ที่ประเทศฟิลิปปินส์ อันนี้เขาใช้สารเคมี แต่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาก คุณวรวิทย์ก็ถามข้อมูลเขา ถามบ่อยๆ เข้าเขาเลยให้ทุน คุณไปเรียนที่โน้นเลยแล้วกัน ก็ไปเรียนที่อีลี่ เดี๋ยวคุณวรวิทย์คงจะเล่าให้ฟังนะคะ แล้วก็มีแหล่งที่ปลูกข้าวที่ไม่ใช้สารเคมีเลยนะคะ ก็มีที่ปฐมโศก ที่คุณคำเดื่อง ที่ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคมที่สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือเมล็ดข้าวให้เราด้วย ที่โรงพยาบาลโรคเรื้อน ที่อเมริกาก็จะมีบริษัทใหญ่อยู่ที่หนึ่งที่กุนเบริก เป็นครอบครัวที่มีพี่น้อง ๔ คน พอดีเราไปที่โน้นแล้วได้รู้จักกับคนที่จะเข้าไปติดต่อกันพอดีก็ขอเข้าไปดูด้วย ที่โน้นเขาหว่านด้วยเครื่องบินอะไรอย่างเนี้ยนะคะ ใช่เทคโนโลยีทันสมัยมาก แต่คนสุดท้ายที่อ่านแล้วคิดว่าวิธีของคนเนี้ยเหมาะกับเรา คือคุณมาโซโนบุนุโกกะ เป็นชาวญี่ปุ่นวิธีของเขาง่ายไม่ซับซ้อน ประหยัดเงิน เวลา การดูแลก็ง่าย ไม่มีโรคเลย แล้วก็ข้าวที่ได้มีคุณภาพดี ได้จำนวนมาก ถ้าเทียบกับเพื่อนบ้านที่จังหวัดกาญจนบุรีที่ไปปลูกเนี้ยนะคะ ข้าวเราจะได้มากกว่าเขา แล้วก็วิธีของเขาให้วัสดุที่บำรุงดิน คือมันจะรักษาสมดุลของธรรมชาติได้ดีดีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งสองคนนี้ทำงาน เวลาที่ไปทำนาคือวันเสาร์-อาทิตย์เป็นส่วนใหญ่ ช่วงแรก ๆ ตอนเย็นเลิกงานก็ไปเลย ปีที่ทำปีแรกก็ลุ้นมากเลย เพราะวิธีที่เราทำเนี้ยคนอื่นเขาไม่ทำ เพราะว่าทำอะไรที่ไม่เหมือนคนอื่นส่วนใหญ่ก็จะมีปัญหา แต่ว่าด้วยการเตรียมการมาเป็นระยะเวลา ๒ ปี ก็คิดว่าวิธีนี้ได้แน่ ก็ลงมือปรากฏว่าข้าวหอมมะลิส่วนมาจะมีตั้งแต่ ๑๐-๒๐ ถังต่อไร่ แต่ปีแรกที่ทำเนี้ยได้ ๖๐ กว่าทั้ง เพราะเขาบอกว่าที่นาที่ไม่ได้ทำอะไรมานานเนี้ย ฮิวมัสมันจะเยอะมันจะดี แล้วก็ข้าวหอมมากเลย ทำแล้วเอาไปแจก แต่ถ้าคนอื่นทำเนี้ยเรื่องผลผลิตเป็นเรื่องความเป็นความตายของเขา เพราะปกติเขาทำใส่ยาฆ่าหญ้า ใส่ปุ๋ยเคมี ซึ่งตามความเห็นของเขาว่าเขาจะได้รับผลผลิตแน่ แต่วิธีของเราเนี้ยเขายังไม่มั่นใจ และอีกอย่างคือ เขาไม่ได้หาข้อมูลในวงกว้าง และอีกข้อมูลหนึ่งที่ได้ยินมาคือ เวลาเก็บเกี่ยวเสร็จจะมีข้าวเปลือกตกในนาเยอะเลย มีไก่ไปจิกกิน มีคนบอกว่าไก่ที่จิกกินเข้าโรงพยาบาลไปเลย เนื่องจากว่าสารเคมียังตกค้างอยู่มาก ในแง่เราก็ถ้าทำอย่างนี้ได้ข้าวที่อร่อยผลผลิตที่ปลอดภัยแต่มันช่วยอะไรเราบ้าง เช่นดีกับสุขภาพอย่างไร อย่างตัวเองนี้รู้สึกว่า เริ่มมีสายตายาว มันก็ยาวมาเรื่อย ๆ หลังจากทานข้าวมันก็เริ่มหยุด มันไม่เพิ่ม ขั้นตอนการทำขอให้คุณวรวิทย์ให้ข้อมูล

ครูโม :

อยากเรียนถามเพื่อเราจะได้คุยกันและเพื่อการเรียนรู้ด้วยนะคะว่า คือเข้าใจว่าคุณชูจันทร์ คงไม่ได้มองว่าผลมันจะเป็นอย่างไรกับเราใช่ไหมคะ แต่ว่าเรารู้สึกว่าถ้ามองเริ่มต้นเนี้ยเราเกิดปัญหาขึ้นในการที่เป็นโรค แล้วก็คิดว่าอาหารก็เป็นส่วนหนึ่งที่ไปช่วยแก้ปัญหานี้ได้ จนไปพบปัญหาจริง ๆ แล้วว่าอาหารที่ไม่มี สารเคมี เนี้ยมันมีน้อยมากเลย เลยคิดว่าทำเองซะจะดีกว่าจนในที่สุดก็เริ่มจากข้าว แต่ช่วงที่ไปค้นหาความรู้อยาก ทราบบรรยากาศช่วงนั้นนิดหนึ่งนะคะ ช่วยขยายได้ไหมคะ

คุณวรวิทย์ :

ทำไมถึงทำ จริง ๆ แรงจูงใจมันมีหลายอย่างนะครับ คงทราบว่าปี ๑๙๙๗ เศรษฐกิจมันพัง กระแสพึ่งตนเองมันสูงมาก กระแสเกษตรกรรมมันก็สูง และก็อีกอย่างคือ ตอนเราไป ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม เราไปได้ข้าวเขามา เป็นช่วงที่ข้าวกำลังออกใหม่ ข้าวเขาอร่อยมาก ทั้งหอม ทั้งนุ่ม ถ้าเป็นข้าวกล้องจะแข็งมาก แต่ข้าวของศูนย์เทคโนโลยีจะนุ่ม ทั้งที่รำยังอยู่ครบ หอมมากเวลาหุง และเราพบว่าข้าวเนี้ยเป็นอาหารที่ดีวิเศษ คนกินข้าวกล้องอย่างเดียวก็จะมีโปรตีนไขมันครอบถ้วนไม่จำเป็นต้องกินอย่างอื่นเลยก็อยู่ได้ แม้แต่ฝรั่งในวิถีชีวิตเนี้ยไม่ต้องทานข้าวเขาก็ยังค้นพบเลยว่าเรื่องนี้เป็นอย่างไร ในขณะที่เราต้องทานข้าวทุกวันก็ทานข้าวขาว ทานข้าวเคมี และในช่วงนั้นเนี้ย ๕-๖ ปีก่อน ถ้าเราต้องการข้าวที่เขาปลูกด้วยวิธีธรรมชาติเนี้ยจะยิ่งหาได้ยาก เราก็เลยทำ สรุปก็คือเราเห็นความสำคัญของข้าวนะครับแล้วก็เราอยากได้ของที่ดีจริง ๆ ตอนนั้นเราอ่านของคุณคำเดื่องด้วย ซึ่งคุณคำเดื่องเนี้ยทำตามวิธีของฟุฟุกะเหมือนกัน คุณคำเดื่องบอกว่าตีหญ้าลงไปเลยเราก็เอาเลยครับไม่ต้องไถ เราเอาลูกกลิ้ง ๆ เลยครับแล้วก็หว่านและเอาฟางคลุม ปรากฏว่าหญ้าขึ้นครับ เราก็ไม่ไหว แต่ว่าเงื่อนไขอาจจะไม่เหมือนกัน ปีแรกเรายอมไถก่อน จากนั้นพอทำมาหลาย ๆ ปีเรามาสรุปได้ว่า เราไม่ไถก็ได้เราตัดหญ้าออก แต่ต้องคุมวัชพืชได้ คือแรงจูงใจอีกอย่างคือ ทำโดยไม่ต้องใช้แรงมาก และง่าย ครับนาหว่านครับ มันขึ้นอยู่กับว่าสถานที่ของเราคุมน้ำได้หรือเปล่า ถ้าเราเป็นพันธ์ข้าวนาปรังปลูกเมื่อไรก็ได้ แต่เราเลือกปลูกข้าวพื้นเมือง เพราะเราปลูกแล้วเราก็อยากจะปลูกของดีที่สุด และเป็นข้าวนาปีซึ่ง ผลผลิตอาจจะต่ำกว่าข้าวนาปรัง และมีระยะเวลาที่ปลูกได้ ถ้าช่วงกลางวันสั้นกว่า ๑๒ ชม. เขาถึงจะออกดอก ถ้าไปปลูกช่วงหน้าร้อนเขาจะไม่ออกดอกไม่ให้ผลเรา แต่ถ้าข้าวนาปรังจะอยู่ที่ระยะเวลาอย่างเดียว อย่างถ้าเป็นข้าวมะลิ ๑๐๕ เป็นข้าวนาปี จะต้องการช่วงแสงเหมือนกัน ช่วงแรกที่ทำเราทำตามปกติ คือฝนมาเราก็เตรียม แต่หลัง ๆ มาเรารู้สึกว่าทำสิงหาหรือกันยาก็ยังทัน แต่ขอให้มันโต ข้าวมันจะมีช่วงการเติมโตช่วงต้นและใบ และการสร้างเมล็ดใช้เวลา ๓๕ วัน และการสุกใช้เวลา ๓๐ วัน ส่วยช่วงต้นจะขึ้นอยู่กับพันธ์ ข้าวของเราจะใช้เวลา ๑๒๐ วัน หักช่วง ๒ กับ ๓ ออกไปก็จะเหลือ ๕๕ วัน แต่มีบางคนอย่างที่ศูนย์วิจัยข้าวทดลองปลูกเดือนธันวาคมเขาก็เก็บเกี่ยวได้เหมือนกันแต่ผลผลิตอาจจะมามากเท่าไรนัก ถ้าเป็นข้างนาปีจะได้หนเดียว ถ้าเป็นข้าวนาปรังด้วยก็จะได้ แต่การปลูกต่อเนื่องดินจะเสื่อมมาก ตอนนี้ที่เมื่อไทยใช้พืชที่ปลูกคลุมดินนี้จะมี คุณคำเดื่องเขาใช้ถั่วเขียว ที่ใต้เขาก็ใช้ถั่วเขียวที่ไหน ๆ ก็ใช้ ทำให้เราไม่มีผู้รักษาพื้นที่ไม่ให้หญ้ามันขึ้นปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญของเกษตรธรรมชาติในเมืองไทย ผมทำงานที่กรุงเทพครับ ที่นาอยู่ที่เมืองกาญน์ เราไม่สามารถดูแลมันดีได้อย่างมากเราก็โรยถั่วไว้ขั้น เราปลูกข้าวแค่ปีละครั้งเดี่ยวแต่ก็พอจะปลูกใหม่ก็ต้องตัดหญ้า ปกติปลูกถั่วเขียวแล้วก็โรยงาไปบ้างข้าง ๆ ให้มีพืชหลาย ๆ อย่าง หนูก็ไม่เห็นมีอาจจะเพราะแถวนั้นที่นาเยอะ ปัญหาคือ อย่างข้าวพันธ์หอมมะลิเนี้ยผลผลิตอย่างเก่ง ๖๐ แต่ข้างพันธ์นาปรัง ได้ ๑๑๐-๑๒๐ ส่วนราคาเวลาไปขายโรงสีก็ต่างกันไม่มาก เวลาเราสีเราก็ให้เข้าแยกข้าวธรรมชาติของเราได้ครับ ขั้นตอนนะครับผมจะเล่าเริ่มต้นนิดหนึ่ง คือพอเราอ่านของฟุฟุกะก็ได้ความรู้และวิธีการ พออ่านของคุณคำเดื่องแล้วเรายิ่งเกิดแรงบันดาลใจ ถ้าวิธีที่แนะนำครั้งแรกจริง ๆ เลยเนี้ยจะไถก็ได้จะปรับพื้นที่ให้เรียบ ไถตื้น ๆ ไม่ต้องลึก คือทำอย่างไรก็ได้ให้มันเรียบ ของไทยจะใช้แบบเปียกเพราะใช้พลังงานน้อยใส่น้ำลงไปช่วย ถ้าไม่มีเครื่องมือหนัก ๆ ก็แบ่งเป็นบิ้งเล็ก ๆและทุก ๆ ประมาณ ๓-๔ เมตรให้ทำร่องน้ำควรจะต่อเนื่องกับร่องที่อยู่รอบบริเวณเพื่อสามารถเราจะได้คุมน้ำได้ให้น้ำไหลเข้าออกได้ หรือถ้าฝนตกก็ให้มันไหลออกไปได้ คือร่องเนี้ยเราเอาไว้เดินเวลาไปนาด้วย ๘-๖ นิ้วกว้าง ตอนผมทำ ผมอยากให้มันชัวร์ผมขุดคูใหญ่ ๆ รอบที่นาผมเลย เพื่อผมจะสามารถคุมน้ำได้ ๑๐๐ % พอผมปรับที่เสร็จผมหว่านเลยเข้าเรียกว่าหว่านคี่ไถ แต่เรามีท่อ DRAN เราหว่านได้เลย หว่านนี่ปกติถ้าทำครั้งแรกให้หว่านเยอะไว้ก่อนประมาณ

๒๐-๓๐ กิโลต่อไร่ก็ได้ ถ้าเราปรับโดยวิธีทำเถือกนี้จะเอาน้ำเข้าให้พอดีอยู่แล้ว คืออย่าให้มันท่วมมาก แล้วเราก็หว่านได้เลย นาดำนี้จะเพาะแปลงกล้าก่อน แล้วก็ถอดไปดำ แต่การถอนไปดำเนี้ยมันจะหยุดการเติบโตอยู่พักหนึ่ง ถั่วหว่านพร้อมกันเลย แต่อย่าผสม ถั่วนี้เราใช้ ๔ กิโลต่อไร่ เพราะฉะนั้นจังหวะในการหว่านก็ต้องเรียนรู้ไปเอง แต่ที่มาหว่านที่โรงเรียนนี้เยอะมากพระอาจารย์สายาห์คู่ว่ามดมาก เลยหว่านไว้ค่อนข้างแน่น มันจะโตกว่าด้วย คันนาจะต้องกักน้ำไว้ได้ด้วย พอเราหว่านข้าวหว่านถั่วปุ๊บเราก็คลุมฟาง สัก ๓-๔ นิ้ว ผมเคยเอาฟางเป็นก้อนมาแต่มันจะติดเม็ดข้าวพันธ์ที่เราไม่ต้องการมาด้วยมันก็จะปน พอเราคลุมฟางเสร็จ ฟางจะช่วยในการงอกได้ดีมาก ช่วยให้ดินชุ่มชื้น ดินไม่แห้ง และก็ตัวมันเองก็จะย่อยเป็นสารอาหารก็จะได้ฟอสฟอรัสมากขึ้น แล้วเราก็จะได้ไนโตรเจนจากถั่วด้วย ถ้าเรามีขี้ไก่ขี้เป็ดเราก็เอามาหว่านบนฟางก็ได้เพื่อช่วยในการย่อยสลายได้ดีและเป็นปุ๋ยด้วย แค่นี้ก็เสร็จ แต่ต้องคอยดูอย่าให้นำท่วม อย่าให้แห้งเกิดไป มีหลานมาช่วยด้วยอีก ๓ คน วันหยุดผมก็ไปดู แต่เราต้องดูเรื่องน้ำอย่างเดียว ถ้าเราทำหน้าฝนแถบจะไม่ต้องทำอะไร และข้าวพันธ์พื้นเมืองจะแข็งแรง เราไม่ให้น้ำขังด้วยตอนเจริญเติบโต ถ้าอยากให้แข็งแรงมาก ๆ ในช่วง ๖๐ วันแรกก็ให้มันแห้งนิด ๆ เปียกหน่อย ๆ แต่พอแทงรวงออกมาต้องระวังน้ำมากเลยถ้าน้ำน้อยมันอาจไม่ให้เมล็ด พอ ๕ วันจะเห็นข้าวพ้นฟางแล้ว จากนั้นปล่อยเขาไป ๔๐ วัน แล้วให้ปล่อยน้ำเข้าไปจากนั้นถั่วก็จะเริ่มตาย ให้มีสัก ๑๐-๒๐ เซ็น ก็พอสำหรับน้ำ ที่เราหว่านข้าวยอะ และหว่านถั่วก็เพื่อไม่ให้หญ้าขึ้น อาจจะมีบ้างนิดหน่อย เราแทบไม่ทำอะไรเลยนอกจากดูเรื่องน้ำอย่างเดียว ผมลืมไปช่วงที่เราทำครั้งแรกเราหว่านข้าวพร้อมกับสะเดาบด เพื่อป้องกันหนอนกอ หนอนกอนี้มันทำให้เกิดข้าวหัวหงอก คือ แทงรวงออกมาแต่ไม่มีเมล็ด จะขาวหมดเลย เราทำครั้งแรกแต่ครั้งต่อไปเราก็ไม่ต้องใส่ก็ไม่มีปัญหาอะไร เมล็ดสะเดาบด ระยะเวลาช่วงการเติบโตพอสัก ๒-๓ วันมันจะเริ่มงอกราก ๕ วันพ้นฟางขึ้นมา ๒๐ กว่าวันเริ่มแตกกอมีหลายหนอขึ้นมา ประมาณ ๕๐ กว่าวันมันจะเริ่มเป็นรวง ถ้ามีขี้ไก่ก็หว่านไปอีกก็ได้ถ้าไม่หว่านก็ไม่เป็นไร ตอนแรกเราจะเกี่ยวด้วยมือ เราก็ไปช่วยที่หนองจอกก่อนเพราะหนองจอกเขาเกี่ยวก่อนไปช่วยเขาเกี่ยวอยู่วันหนึ่งแล้วเราไม่ไหวเพราะว่าพื้นที่เราจะน้อย แต่ถ้าเราเกี่ยวเองไม่ไหวก็เอารถเข้ามาเกี่ยว ตอนแรกอยากทำเยอะ ๆ แต่พอทำไปแล้วไม่ไหวอยากจะเปลี่ยนเป็นทำแค่ ๑๐๐ ตารางวาพอ คือทำแค่พอกินครอบครัว

ครูโม :

เรามีเวลาอีก ๑๐ นาที ใครมีอะไรจะถามไหมคะ ขอสัก ๒ คำถาม เดี๋ยวเราจะได้สรุปแล้วก็จะได้นำเสนอในที่ปประชุมถึงการเรียนรู้ของเราในวันนี้

คุณวรวิทย์ :

ครั้งแรกใช้เครื่องไถนาเล็ก ครั้งต่อไปไม่ไถเลยเราทำแบบคนเมือง เราไม่ใช้ชาวนาจริงๆ เราทำแบบง่ายที่สุด ถ้าคิดค่าใช้จ่ายแบบชาวนาคงไม่มาก แต่เราขับรถไปขับรถมา แต่จริงๆ แล้วก็ไม่ค่อยมีค่าใช้จ่ายอะไร เพราะพันธ์ข้าวเราก็เอามาจากศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม ถ้าตอนนี้ใครจะทำใครต้องการพันธ์ข้าวผมแจกฟรีเลยครับ ผมมีอยู่เยอะ ถ้าเราทำแบบอีสาน ถ้าคนพื้นที่เขาทำแบบนี้ได้เราก็ทำได้ คือของเขาเนี้ยถ้านำ้น้อยเขาจะกักน้ำไว้ เรื่องพันธ์ข้าวนี้ผมพูดจริง ใครจะเอาให้รวบรวมมาผมจะได้เอามาให้ทีเดียว ที่ผมทำเก็บไว้ไม่ดีมากเพราะจริงๆ พอเราได้มาเราต้องทำความสะอาดเอาสิ่งเจือปนออก โดยเฉพาะเกี่ยวด้วยเครื่องเนี้ยมีเยอะ เราเกี่ยวด้วยมือจะสะอาดกว่า ถ้าเราจะเก็บพันธ์จริงๆ มีวิธีง่ายๆ ก็คือพอเริ่มออกดอกเราเห็นว่าอันไหนไม่เหมือนคนอื่นนี้ให้เก็บทิ้งไปโดยเฉพาะในบริเวณที่เราต้องการจะเก็บพันธ์ เราทำปีแรกอาทิตย์ละหน หลังๆ เดือนละหน อาจจะเป็นเพราะฟางที่เราคลุมไว้ งานที่ต้องทำหลังจากหว่านคือเอาน้ำเข้า ๔๐ วัน เพื่อให้ถั่วต่ย พอถั่วตายเสร็จอีกทีคือตอนข้าวออกรวงไปดูน้ำว่า ดินชื้นดี ไหม ถ้าดินชื้นดีเราก็ไม่ต้องให้น้ำ ทำแบบนี้มันง่าย เราหว่านไว้แล้วเราก็ไปรอเกี่ยว แต่ต้องมีความชุ่มชื้นของดิน สำหรับการสีเราก็ให้โรงสีทำ

ครูโม : ขออนุญาตสรุปนะคะ แต่พี่สายาห์มีอะไรไหมคะ

คุณสายาห์ :

มีนิดหนึ่งนะคะ จากที่ได้ไปค้นคว้าหนังสือนะคะ ที่คุณพ่อให้ไปหาถั่วพันธ์ที่พุ่มไม่โตนักนะคะ พอไปหา

ก็มีถั่วพร้ากับปอเทืองที่พอจะใช้เป็นพืชคลุมดินไม่ให้วัชพืชขึ้น เมล็ดพันธ์นี้ทางโรงเรียนเคยได้พันธ์มาจาก วพช. มาเมื่อ ๔ ปีที่แล้ว แต่ไม่รู้ว่าตอนนี้ยังหาพันธ์ได้อยู่หรือเปล่า แต่พุ่มของมันก็ยังไม่รู้ว่าขนาดไหน ก็ถ้าได้พันธ์แล้วจะส่งไปให้ลองคะ

คุณวรวิทย์ :

คือถั่วที่เราปลูกเนี้ยเราปลูกร่วมกับข้าว และอีกประการหนึ่งที่เราต้องการพืชตระกูลถั่วเพระาเราต้องการไนโตรเจน งานี้เราปลูกรอบ ๆ แปลง ตอนเราไปโรยไว้คนหัวเราะกันใหญ่เลย

ครูโม :

จากที่เราฟังวิทยาการเล่ามาโมมีความรู้สึกว่าการปลูกข้าวเป็นเรื่องยากสำหรับพวกเราอยู่เหมือนกัน แต่ท่านทำแล้วเป็นวิธีที่ง่าย ๆ ทำสบาย ๆ เวลาก็ไม่เสียเวลามาก ไม่ต้องดูแลมา ใช้พื้นที่ไม่มาก เห็นพวกเราก็สนใจในจุดเดียวกัน และก็ไม่อยากให้การคุยกันในวันนี้มันเสียประโยชน์ไปโดยเปล่าประโยชน์ถ้าพวกเราสนใจอยากจะก้าวต่อไปก็ไม่ทราบว่าจะมีแนวทางอย่างไหนบ้างตอนนี้เราก็มีแปลงนาอยู่แล้วด้วยนะคะ

พี่สายาห์ :

เดี๋ยวอาจารย์ทานข้าวเสร็จเดี๋ยวจะเชิญไปชมนะคะ ก็ประมาณสัก ๕ งานคะ มันเป็นพื้นที่ที่ไม่สมบูรณ์เพราะเดิมเป็นพื้นที่เตรียมทำการก่อสร้าง เสร็จแล้วเราก็โดนคุณลุงทำสวนประท้วงว่าจะปลูกต้นไม้ที่ไหนอาจารย์ก็เลยเฉลี่ยพื้นที่ออกไป พื้นที่บางส่วนก็เป็นที่กลบหลุมขยะก็มีเพราะฉะนั้นเรื่องขังน้ำอาจจะมั่นใจไม่ได้ ๑๐๐% แต่ช่วงนี้เป็นช่วงหน้าฝนต้นกล้าของถั่วกับข้าวเนี้ยก็ขึ้นกันค่อนข้างหนาแน่น ก็มีคุณพ่อ-คุณแม่มาช่วยดูแลด้วย อันนี้คุณพ่อให้มา ๓ ถุง ยังพอมีเหลืออยู่ ส่วนถั่วนี้ซื้อจากแมคโครก็ลองเพาะดูว่างอกหรือเปล่า ต้องปรับทั้งหมดก่อน ก็เราเรียกว่าประยุกต์ รอบแรกเรายอมไถปรับพื้นที่เพื่อให้เกิดความเหมาะสม

ครูอร : มีที่ดินให้เขาเช่านะคะ ที่นี้ผลผลิตเนี้ยเราไม่ได้หวังแต่เราต้องการให้ดูแลในส่วนที่ว่า ปรากฏว่าเราให้ทำนาหว่าน หญ้าขึ้นที่นามากว่าต้นข้าวเสียอีก ก็เลยสนใจว่าทั้งทีคุณพ่อยู่ในเมืองเนี้ยทำนาทำไม่ได้ผล และเขาเป็นชาวนาทำไมทำแล้วไม่ได้ผล แต่ตัวอรเองก็ไม่ได้ไปดูกลับบ้านทีถึงออกไปดู เรื่องวิธีการเนี้ยไม่ค่อยรู้แต่ว่าเดี๋ยวจะเอาวิธีการนี้ไปเสนอให้เขาลองทำดู

ครูโม :

ความจริงทุกคนก็สนใจนะคะ ยิ่งบางคนเป็นครูก็สามารถนำเรื่องนี้ไปท่ายทอดได้ โมเอาอย่างนี้ดีไหมคะเดี๋ยวเราจบตรงนี้กันแล้วเราพากันไปดูนาที่รุ่งอรุณพร้อมๆ กัน •

สัมนารวมช่วงสุดท้าย ผลของการประชุมกลุ่มย่อย

๑. ครูปุ๋ : (จากกลุ่มโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา)

ได้รับคำตอบมาตลอดทางจากตัวรูปธรรม ตัวภูมิปัญญาที่เราเข้าไปรู้จัก พยายามเรียนรู้สืบสาน แล้วเราได้ตัวภูมิปัญญา ข้อมูลเหมือนที่ได้ถูกบันทึกไว้ โดยการสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น แล้วคนรุ่นใหม่ก็พยายามฟื้นฟู สืบสานกันต่อแล้วก็ได้ไปรู้จักมีส่วนร่วมที่จะเรียนรู้ในเรื่องของคุณงามความดีนั้นมีมาตลอดแล้วเท่าที่ฟังจากวิทยากรคนทางล้านนาอยู่ในวิถีชีวิต จิตสำนึก อุดมการณ์ ตลอดเวลาที่ฟังเราได้ทุกอย่าง คิดถึงหน่วยตัวเองที่จะสอนเทอมหน้า แล้วถ้าเราลงไปจะได้ทันที ไปอยู่กับพ่อครูแม่ครูไปอยู่กับที่ท่านสอนอย่างสบายๆ มีวิถีมีสำนึกที่จะสอนเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา แล้วเป็นการสอนที่ไม่ต้องใช้สื่อ ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน แล้วทางล้านนานี่จะเป็นเรื่องของมุขปาถะ ซึ่งอาจารย์เอกวิทย์ก็แนะนำว่าเรื่องมุขปาถะนี่ต้องเก็บเอาไว้ด้วย จะเป็นตัวถ่ายทอดสืบต่อไปได้อย่างดี ขณะเดียวกันเรื่องของการประชาสัมพันธ์ เรื่องของการใช้สื่อทำให้โลกภายนอกรู้จักก็ต้องทำไปด้วย โดยส่วนตัวจึงรู้สึกดีมากที่จะได้สอนหน่วยภาคเหนือในเทอมหน้า

ในส่วนเรื่องเครือข่ายทางการศึกษาก็ดีใจที่มีคนที่คิดเหมือนเรา เราพยายามที่จะรู้จักเขาเขาพยายามที่จะฟื้นฟูตัวเอง ตัวเราแข็งแรงเขาก็แข็งแรงแล้วเรามาเป็นเครือข่ายร่วมกันนี่จะเป็นเรื่องที่ดีมากต่ออนาคตการศึกษาของเยาวชนไทย

๒. ครูน้อย : (จากกลุ่มโรงเรียนใต้ร่มไม้)

ได้เข้าไปครูกลุ่มโรงเรียนใต้ร่มไม้ อาจารย์สาธรพูดได้เย็นมาก มีความรู้สึกที่ได้จากการเข้ากลุ่มนี้ ๓ อย่าง อย่างแรกคืออยากไปเป็นนักเรียนของอาจารย์มาก ๒.ดีใจกับคนที่ทำงานการศึกษาที่ได้มีมุมมองมีกระบวนการที่สำคัญ ๓.รู้สึกอิจฉาแล้วก็โมโหตัวเองที่เกิดก่อน ที่สำคัญที่ได้ก็คือในเรื่องของกระบวนการ ที่อาจารย์สาธรบอกก็คือพาเด็กไปเรียนมากว่าที่จะไปสอนเด็ก พาเด็กไปเรียนที่ลำน้ำ ที่เทือกเขาบรรทัด โดยเริ่มเรียนรู้จากเรื่องกินอยู่เป็นเรื่องแรก ให้เด็กแลกเปลี่ยนความคิดของกันและกัน แล้วสิ่งวิเศษสุดคือการเรียนรู้จากการหมั่นสังเกตุเราต้องมีความละเอียดอ่อนให้มาก การให้เด็กรู้จักสื่อความหมายตามธรรมชาติต่างๆ ดูปรากฏการณ์ดูช่วงเวลา กลางวัน เย็น เมื่อไรฝนตก ปรากฏการณ์ของท้องฟ้าเป็นอย่างไร การสื่อความหมาย แล้วทุกกระบวนการสำหรับเด็กก็คือ การใช้ศิลปะเข้ามาช่วยในการสื่อความหมาย ความคิดสร้างสรรค์ ความกล้าแสดงออก เป็นการละครมโนราห์ต่างๆ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อให้มีพลัง ก็อยากจะฝากว่า ที่เราเป็นครูเราจะพาเด็กให้เกิดการเรียนรู้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าให้เขาได้เรียนมากกว่าที่เราจะสอน

๓. นลินี วิสุทธิภรณ์ : (จากกลุ่มหอดูดาวเกิดแก้ว)

กรณีของหอดูดาว มีองค์ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นมากซึ่งเราได้มาเปิดโลกทัศน์กันใหม่ จึงอยากสรุปเนื้อหาว่าอาจารย์ฐากูรได้เล่าให้ฟังว่าหอดูดาวเกิดแก้วกว้างใหญ่มากเป็นอุทยานวิทยาศาสตร์ที่ไม่ใช่ลักษณะของมิวเซียมแต่ออกไปทางการทำกิจกรรม มีทั้งในส่วนของหอดูดาว ทีพักที่เป็นบ้านแค้ปซูน สระขนาดใหญ่ที่เป็นที่อพยพของนกเป็ดน้ำ แล้วยังเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกมากกว่า ๖๐ ชนิด กิจกรรมที่เปิดให้เข้าชมก็มีทั้งการดูดาวดูนก แต่คนที่สนใจในเรื่องนี้จริงๆ ยังมีไม่มาก เพราะฉะนั้นกิจกรรมนี้จึงยังไม่ใช่กิจกรรมหลัก แต่อาจารย์จะทำการจัดอบรมในส่วนของครูและนักเรียน มีการประสานงานร่วมกับทาง สสวท.ชื่อว่าโครงการโกลบด์ เป็นโครงการที่ให้โรงเรียนเก็บข้อมูลให้เด็ก เรื่องอุณหภมิ อากาศ ดิน น้ำ ความชื้น พืชพรรณ ปริมาณน้ำฝนแล้วก็บันทึกไว้ตลอดเวลาเพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่เกิดขึ้น ซึ่งใช้เวลานานมากและเด็กก็ต้องทำกัน ซึ่งขณะนี้มีโรงเรียนเป็นสมาชิกกว่า ๙๐ โรงเรียน แต่ว่าที่ใช้ข้อมูลได้จริงตอนนี้มีอยู่ ๔ โรงเรียน ซึ่ง ๒ โรงเรียนเป็นโรงเรียนในความดูแลของอาจารย์ฐากูรเอง คือโรงเรียนดาราวิทยาลัยและโรงเรียนยางสูง ที่เหลือ ๒ โรงเรียนเป็นโรงเรียนมีนปราสาทและโรงเรียนแก้วจงกล แต่จะเห็นได้ว่าโครงการยังไม่ได้นำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ได้จริงๆ เพราะมีเพียง ๔ โรงเรียนที่ทำได้ อาจารย์เลยมีความคิดว่าอยากเอามาทำเอง เพื่อที่โครงการจะได้เจริญงอกงามขึ้นจะได้มีโรงเรียนที่ใช้ข้อมูลเหล่านี้ได้มากขึ้น อาจารย์จึงอยากเชิญชวนผู้ที่จะร่วมเป็นภาคี ขอชื่อโรงเรียน เพราะว่าเด็กที่จะมาทำตรงนี้ต้องหาข้อมูลอย่างมาก จริงจัง ตลอดเวลาหลายปี จึงต้องการครูที่ไฟแรง และผู้

บริหารสนับสนุน ซึ่งโรงเรียนรุ่งอรุณนั้นมีความน่าจะเป็นมาก นอกจากนั้นก็มีโรงเรียนเซ็นต์จอห์น แต่อาจารย์บอกว่ายังขาดโรงเรียนทางภาคอีสาน

เรื่องของโครงการนี้เด็กสามารถเอาไปใช้ได้ ไม่ใช่เพื่อเอาไปให้ต่างชาติเป็นข้อมูลของโลกเท่านั้น แรกๆ เด็กอาจจะไม่รู้ว่าเอาไปใช้อะไร แต่พอนานไปเขาก็จะเห็นความสัมพันธ์ของดิน น้ำ ป่า โลกที่เกี่ยวข้องกับชีวิต โดยที่ชีวิตของเขาเองเป็นตัวตั้ง เพราะฉะนั้นเขาจะเห็นคุณค่าของมันขึ้นมา โครงการนี้จะทำให้เด็กได้เรียนรู้ชุมชนที่เป็นอยู่ของเขา รู้จักตัวตนของเขา และเห็นคุณค่าของงานที่เขาทำ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของค่ายมนุษย์ต่างดาว ค่ายนี้เป็นค่ายที่เด็กๆ จะได้รู้จักค้นคว้าดวงดาวที่สามารถจองเองได้ แล้วจะมีเรื่องมนุษย์ต่างดาวสอนเรื่อง Astrobiology คือสิ่งมีชีวิตจากต่างดาว ให้ออกแบบมนุษย์ต่างดาว แล้วเอามาประกวดกันเสริมสร้างจินตนาการ แล้วค้นคว้าหาความรู้ ครอบครัวไหนสนใจก็สามารถติดต่อกับอาจารย์ได้โดยตรงค่ะ

๔. อาจารย์สมพงษ์ : (จากกลุ่มครูบาสุทธินันท์)

หากศีล สมาธิ ปัญญา หรือมรรค ๘ นี่เป็นภาคปฏิบัติของพุทธศาสนา วันนี้ครูบาสุทธินันท์ได้นำเสนอสิ่งที่เป็นสาระเรื่องการศึกษาให้เราอย่างดีเยี่ยมเลย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคือ ท่านได้คิดว่าทำอย่างไรให้ผู้ยากไร้ได้มีอยู่มีกิน ผมเคยพูดในฐานะความเป็นครูกับลูกศิษย์เสมอว่า ชาวนาเกษตรกรเป็นผู้ผลิตคนแรกและเป็นผู้บริโภคคนสุดท้าย เพราะฉะนั้นคำถามที่ถามว่า ทำไมเขาถึงจน จึงเป็นคำถามที่ไม่น่าจะถาม มันชัดแจ้งอยู่แล้ว สิ่งจะช่วยเขาได้ไม่มีกระบวนการทางลัด นอกจากการศึกษาเท่านั้น วันนี้ครูบาได้นำเสนอสิ่งที่เป็นรูปธรรมว่า วันนี้เราไม่ต้องพึ่งพาใครเราพึ่งพาตนเองได้ด้วยกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ เป็นปกติธรรมดาวิสัยแต่จิตใจดีงาม ผมอยากเรียนที่ประชุมว่าอยากจะเชิญชวนให้ไปต่อคิวที่จะไปเยี่ยมเยียนท่าน และขอชื่นชมยินดีในพลังปัญญาพลังความคิด ที่ท่านได้ทุ่มเทให้สังคม และเชื่อมั่นว่าสิ่งเหล่านี้จะเกิดในชุมชนสังคมไทยต่อไป

ครูอิ่ม : (จากกลุ่มครูบาสุทธินันท์)

แนะนำว่าควรได้ดูผลงานของครูบาไว้ประดับหัวใจ เพราะว่าชาวอีสานเริ่มจากความจริงที่กุลาเดินมาแล้วหลงทางเพราะว่าทุ่งหญ้ากว้างใหญ่ เหนื่อยหมดแรงหลับไป พอตื่นขึ้นมาก็ร้องไห้ว่าหลงทาง ครูบาบอกว่า ณ ขณะนี้ที่เราวิ่งตามวิทยาการที่ไม่ใช่ของพื้นบ้านเราก็คล้ายกับว่าถูกทำให้ตาบอด อยู่ไปอยู่มาทำทำนาทำไร่แล้วไม่มีกินปลูกเองแต่ไม่มีกิน เพราะของที่ปลูกยังขายไม่ได้ วิทยาลัยของครูบาชื่อ วปอ. วิทยาลัยป้องกันความอดอยาก ทุกคนน่าจะได้ดูแล้วลองหาว่าความจริงคืออะไร

อย่างชาวอีสานเคยใช้ผืนดินเพาะปลูกได้ เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ได้ เราต้องมาแชร์ความรู้กัน เพราะการเลี้ยงหมูครั้งโน้น ไม่เหมือนการเลี้ยงหมูครั้งนี้ เนื่องจากโจทย์เปลี่ยน สังคมเปลี่ยน พันธุ์หมูอาจจะเปลี่ยนบ้าง เพราะว่าสภาพแวดล้อมเปลี่ยน ชวนให้ต้องมาศึกษากันอีก ชาวบ้านต้องมาทบทวนวิธีการทำมาหากินของตัวเองที่จะทำแล้วมีกินจริงๆ เลยเรียนถามว่า แล้วโจทย์ของคนกรุงเทพคืออะไร ว่าความจริงของชีวิตเราคืออะไร จึงอยากจะฝากเรื่องให้ไปช่วยคิด ถ้าถ้าจะสร้างความรู้ให้คนกรุงเทพพ้นทุกข์จริงเราจะสอนเด็กๆ เรื่องอะไรดี อาจจะเป็นเรื่องเวลาและความกระเสือกกระสนต่อจากนั้นก็มีคำถามว่าการได้ทำสิ่งดีๆ อย่างครูบาแบบนี้จะทำทันไหม จะมะคนที่มารับข้อมูล แล้วขยายฐานต่ออย่างไร คำตอบคือเลือกขึ้นมาเพียงรุ่นเดียว จับต้องได้จริง ขยายเครือข่ายได้จริง แล้วรุ่นหนึ่งก็จะไปเลือกรุ่นสอง สองไปเลือกสาม คือแต่ละคนพอมีองค์ความรู้ของตัวเองแล้วก็จะไปขยายเครือข่ายความรู้ได้ เพราะฉะนั้นสูตรก็คือ ปลุกขึ้นมาให้รับรู้ว่าเราพึ่งตนเองได้ แล้วก็จะไปปลุกกันต่อได้ การที่จะไปสอนใครเยอะ หรือสอนคนเดียวหลายๆ รุ่นมันเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าเรามีอาการที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ถ้าเจอก็ไปปลุกคนรุ่นต่อไป ต่อไปเรื่อยๆ

๕. ครูโม : (จากกลุ่มปลูกข้าวด้วยตัวเอง)

วิทยาการของเราทั้งสองท่านผิวขาวละเอียดอ่อนมาก เลยสงสัยว่าท่านทำนาอย่างไร ถึงได้บอกว่ามีกินมีใช้ตลอดปี แถมมีเหลือ ทำนาแล้วเก็บผลผลิตไว้เป็นข้าวเปลือกเวลาจะรับประทานในครัวเรือนค่อยเอามาสีทีละครั้ง เราก็จะได้เห็นเลยว่าความรู้ของคนแต่ละคนที่จะสร้างขึ้นมาได้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง เป็นความรู้มือสองก็ได้

แต่การที่จะเอาความรู้มือสองลงมาให้แตะดินนี้ก็ต้องเกิดจากความรู้ที่ตัวเองทำแล้วก็เห็นว่ามีประโยชน์ เริ่มจากที่ตัวท่านเองมีสุขภาพไม่ดี แล้วการที่รับประทานอาหารจากผลผลิตที่ไม่ได้ใช้ยาหรือสารปราบศัตรูพืช ทำให้เรามีสุขภาพที่ดีขึ้น ก็เลยหันกลับมาปลูกข้าวด้วยตัวเอง แต่การปลูกข้าวนั้นก็ต้องหาความรู้จากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะต่างประเทศ ชาวนาไทย หรือองค์กรของรัฐ แล้วก็พยายามเชื่อมโยงความรู้นั้นเอามาเป็นตัวของตัวเอง ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง พอได้ทำเองก็จะเห็นกระบวนการ ได้ทดลอง ลองผิดลองถูกวิจัยไปตลอดเวลา ก็ปรากฏว่าท่านก็พอใจในผลผลิตข้าวที่ได้ ข้าวนั้นเป็นพันธ์พื้นเมือง เพราะคนส่วนใหญ่ปลูกข้าวในเชิงพาณิชย์ แล้วท่านก็เป็นหนึ่งเดียวท่ามกลางชาวนาที่ทำนาเชิงเศรษฐกิจ ถามว่าไม่มีใครเห็นดีตามท่านด้วยหรือที่ใครคิดว่าการทำนาเป็นเรื่องยากแต่กลับทำให้เป็นเรื่องง่าย ทำไมคนถึงไม่ทำกัน เนื่องจากเราอยู่ในระบบบริโภคนิยม ต้องใช้เงิน ชาวนาหลายคนอยู่กับความเคยชินแล้วต้องใช้เงินในการจับจ่ายใช้สอย แล้วความไม่มั่นใจกับสิ่งที่ทำมาจากสมัยปู่ย่าตายายที่เริ่มจากการใช้ความไถนามาวันนี้ใช้รถไถก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ พอไม่มั่นใจก็เลยไม่ลงมือทำนาตามวิธีง่าย แรกๆทำนาก็หวานไปไม่ต้องไปดู ทิ้งไว้แล้วไปดูเป็นระยะๆ พอหลังก็เป็นเดือนค่อยไปดู แล้วข้าวก็ออกรวงออกผล ผลที่เกิดขึ้นกับท่านก็เลยสุขภาพดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โรคที่เคยเป็นก็ไม่เป็น ลูกก็แข็งแรงถ้าเทียบกับเด็กวัยเดียวกัน เราก็เห็นว่าความรู้จริงที่จะเกิดขึ้นได้ต้องทุ่มเท ปฏิบัติเพื่อเจอกับอุปสรรค หรือเรียกว่าปล้ำผีลุกปลุกผีนั่งอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มันดีขึ้นเรื่อยๆ แล้วปัจจัยที่ทำก็คือเหมาะกับตัวเองตอบสนองความต้องการ ก็กลายเป็นความรู้ที่น่าเผยแพร่หรือให้คนอื่นได้เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสถานที่จริงของท่านอยู่ที่ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี เราก็จะรอดูความเป็นไปได้ต่อไป

๖. ครูบัวลอย : (จากกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน)

เมื่อก่อนบ้านของผมเป็นสวนทุเรียน ผมเกิดมาผมเห็นทุเรียนต้นใหญ่ๆ ลูกทุเรียนกระดุมลูกกลม ทุเรียนก้านยาว เห็นเครื่องไม้เครื่องมือ เห็นล่องสวน เห็นสายบัว ชอบกินแกงสายบัว เล่นน้ำในท้องล่อง งมหอยขม ได้ทำกิจกรรมต่าง ไปวัดกับย่าทำบุญตอนเช้า ที่วัดก็มีญาติพี่น้องเต็มไปหมดเลย ต้องเจอทุกคน ต้องสวัสดีทุกคน จับกลุ่มพูดคุยกัน ผู้ชายคุยกันเรื่องหนึ่ง กลุ่มแม่บ้านอยู่ในครัว กลุ่มเด็กๆ ก็จะเล่นแถวท่าน้ำ พอได้ฟังการคุยในกลุ่มของลุงสุรินทร์ มันคล้ายกันที่เกิดวิกฤต ตอนนั้นรู้สึกดีใจ ถนนจะมาแล้ว ไฟกำลังจะมา น้ำประปามา ถนนเริ่มมีแก่นอิฐต่อทางเข้ามา ถนนลูกรัง สุดท้ายนายทุนก็เข้ามาซื้อที่ บ้านผมก็ต้องขายที่ เพราะมันอยู่ในที่ที่ไม่มีทางออก ชีวิตของผมแบบนั้นก็ต้องจบลง กลายเป็นต่างคนต่างอยู่ เลยนึกถึงที่อยุธยาก็คล้ายๆ กัน ทุ่งนาต้นข้าวสูงเต็มทุ่ง ชาวนามีความสุขกับการใช้ชีวิต ชุมชนมีความสุขกับวิถีชีวิตในคลองขนมจีน สุดท้ายก็มีโรงงานรองเท้าเข้ามา มีโรงงานรองเท้าผ้าใบแพน มีโรงงานเบียร์ช้าง คุณลุงเล่าว่าชุมชนเดิมในคลองขนมจีนมีอยู่เพียง ๒๐๐๐ กว่าคน พอทุกอย่างเข้ามามีคนถึง ๓๐๐๐๐ พอคนมากขึ้นชีวิตที่เคยเกื้อกูลกัน เคยอยู่อย่างปกติก็เปลี่ยนไป ข้าวกับข้าวเคยแลกเปลี่ยนกัน กลายเป็นแกงถุง ทรัพยากรถูกใช้จนหมดก็ แล้วรู้สึกดีใจที่มีคนมองเห็นปัญหานี้ แล้วก็ตั้งใจร่วมกันจับกลุ่มเพื่อที่จะทำศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน พลิกปัญหาขึ้นมาเพื่อที่จะสู้กับมัน ผมคิดว่าภาพจินตนาการว่าคงเริ่มจากคนไม่กี่คนที่มีความคิดว่าเป็นปัญหาสำคัญ แล้วก็เริ่มจับกลุ่ม มีความเชื่อที่คล้องกันมากๆ อย่างผมทำงานที่รุ่งอรุณตอนแรกไม่รู้ว่าต้องเชื่อแบบนี้ ว่ามนุษย์นี่เรียนได้ มาทำงานที่นี่ที่นี่บอกอย่างนี้ มันจริงหรือเปล่า รู้สึกตัวเองเติบโตก็เพราะความเชื่อแบบนี้ว่า มันทำได้ มันเรียนได้ วิทยากรของเราก็ใช้ความเชื่อนี้ แล้วก็เข้าไปทำกับชุมชน พูดความจริง ความดี ความงาม รุ่งอรุณก็พูด เอาดีอะไรบ้าง วิทยากรยกมาให้ดู ๗ อย่าง มีดีแล้วทำดีให้ได้ เข้าไปทำกับมันให้ได้ เริ่มเป็นกลุ่มเป็นก้อน ชัดเจน ซึ่งเชื่อว่ามันไปได้แน่ๆ

๗. ครูชาลี : (จากกลุ่มมณฑลแห่งพลัง)

เพราะความอยากรู้ว่ามันเป็นอย่างไรจึงเข้าไปอยู่ในกลุ่มนี้ ถ้าพวกเราได้นั่งนิ่งๆ หายใจลึกสักหน่อย เราจะสัมผัสได้ถึงพลังที่มี เมื่อพลังที่คิดดี ความมุ่งมั่น หลายๆ พลังที่มีมารวมกันมันจะเกิดเป็นมณฑลแห่งพลังที่ยิ่งใหญ่ เพราะแต่ละคนมีพลังที่เป็นมณฑลของตัวเองอยู่ วิทยาการบอกว่าทุกสรรพสิ่งมีพลังมีมันมารวมกันก็เป็นการสร้างสรรค์ที่ดี เชื่อไหมว่าที่ผมพูดเป็นสิ่งที่ทุกคนมีแต่น้อยคนจะรู้จัก และสัมผัสมัน แล้วในเมื่อทุกคนก็มีพลังแห่งความรัก ความปรารถนา ความเมตตา ความหวังดี แล้วทำไมพลังแบบนี้ถึงไม่ไปไหนเท่าไร เราไป

ติดขัดอะไรกัน สุดท้ายก็มาลงที่เราทุกคนนี้น่าจะมี พลังความดีเป็นพื้นในตัวแต่มีความมีตัวตนหรือความมานะเป็นตัวติดขัด ทำให้ไปไม่ถึงตั้งแต่ยึดติดในภาพลักษณ์ของแต่ละคน ยึดติดในความเก่งของตัวเอง ความรู้ ความไม่รู้ บางคนก็มีความกลัว กังวล พวกนี้ทำให้มณฑลแห่งพลังของเรามันแผ่ออกไปไม่ได้ พอไปใกล้ใครก็พลอยทำให้คนอื่นเขาแฟบไปด้วย เป็นการส่งผลถึงกันและกัน แต่เมื่อใดที่เรามีมณฑลแห่งพลังที่มันขยายใครที่อยู่ใกล้ตัวเรามันก็ขยายต่อกันไปได้อีกมากมาย ในแต่ละท่านที่จะไปมองหาตัวเองจริงๆ ต้องต้องการที่จะหลุดพ้น แล้วมีพลังของตัวเองขึ้นมาจริงๆ เมื่อนั้นท่านจะได้รู้เอง ซึ่งตอนนี้ผมก็กำลังพยายามอยู่ สักวันหนึ่งก็คงมีพลังเกิดขึ้นในตัวผม แต่จะมากหรือน้อยผมไม่กล้าระบุเพราะผมไม่กล้าคาดการณ์ แต่เราเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความใฝ่ดีเรียนรู้ได้ ซึ่งผมก็เชื่อเช่นนั้นครับ

ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ผมได้รับมอบหมายอย่างกระทะทันหันให้ทำงานที่ยากที่สุด เกินสติปัญญาที่ผมทำได้ แต่อย่างไรก็ดีผมก็ดีใจที่ผมได้กลับมาเป็นนักเรียนอีกวันหนึ่งในวันนี้ เพราะจากที่ทุกกลุ่มที่รายงานให้พวกเราทราบ เราก็ได้รู้ว่าทุกคนลงขันความรู้ความคิดความเข้าใจ สติปัญญา เราก็เลยเรียนรู้กันมากมากจนทุกคนรวยหมด รวยความคิดความรู้ สติปัญญา และประสบการณ์ และนี่คือวิถีการเรียนรู้ที่พวกเรากำลังแสวงหาโดยอัตโนมัติ จากการเรียนกันและกันอย่างมั่งคั่งหลากหลาย

ตั้งแต่กลุ่มแรกคือกลุ่มสืบสานภูมิปัญญาล้านนา คุณชาลิสา ได้เล่าอะไรอย่างลึกซึ้งในเวลาจำกัด ผมเพียงแค่ช่วยตั้งคำถาม และหลายอย่างยังไม่ทันตอบเราก็ได้เรียนรู้ไปเองจากการบอกเล่า แต่ข้อสรุปที่ได้จากกรณีตัวอย่างก็คือว่าการสืบสานภูมิปัญญาล้านนานั้น ไม่เพียงแต่สืบสติปัญญา อุดมการณ์ ปณิธาน ระบบคุณค่าของโบราณเท่านั้น แต่เป็นการกระตุ้นให้ลูกหลาน คนหลายๆ รุ่น ที่ใช้คำว่าแม่ครูปู่ครูพ่อครู ถ่ายทอดกับลูกหลานตามอัธยาศัยที่เป็นธรรมชาติ มันเกิดการส่งต่อ ผมเลยคิดว่ามันเหมือนการวิ่งผลัดที่มีการส่งไม้ต่อแล้ววิ่งต่อไปเพื่อประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ บริบทใหม่ ดังนั้นจึงไม่แปลกใจที่จะเชื่อมโยงได้กับการบวชป่าลีบชะตาแม่น้ำของเมืองเหนือ หรือการฟื้นฟูเหมืองฝายที่ทำให้สติปัญญาดังเดิมประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้ ทั้งนี้เพราะมีการสืบสานภูมิปัญญาล้านนาเป็นอย่างดี นี่ก็เป็นบทเรียนที่ยกเป็นตัวอย่างเท่านั้น

ทั้งหมดที่เราคุยกันนอกจากจะเป็นการลงขันแล้ว ประเด็นสำคัญคือ เราไม่เอาวิชาเป็นตัวตั้งอย่างที่หมอประเวศน์เตือนทีแรก แต่เราเอาชีวิตจริง คนจริง ฉากจริง เสียงจริง ธรรมชาติจริงเป็นฐานแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมนุษยชาติสั่งสมอารยธรรมมาก็ด้วยวิธีที่เรากำลังใช้อยู่นี้เป็นสำคัญ การเรียนรู้แบบสมัยใหม่ด้วยโรงเรียนมหาวิทยาลัยนั้นเป็นการนำเข้าจากโลกตะวันตก ขณะที่เขาส่งออกแล้วเรานำเข้ามาเป็นยุคอุตสาหกรรม โดยที่ตอนนี้เราอยู่ในยุคหลังอุตสาหกรรมเป็นยุคข้อมูลข่าวสารแล้ว เห็นภัยอันตรายใหญ่หลวงจากการที่เราเดินตามฝรั่งใช้ระบบโรงเรียนที่เป็นของยุคอุตสาหกรรม มาตอนนี้เราตื่นแล้ว เราตกใจ แล้วเรารวมกันตั้งหลักคิดใหม่เรากำลังหาแนวทางของเรา ผมจึงคิดว่าสิ่งที่เรากำลังทำอยู่ในขณะนี้นั้น พอจะถือได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษาตัวจริง ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนเอง เมื่อกล่าวอย่างนี้ถามว่า แล้วเราแอนตี้ระบบการศึกษาที่กำลังปฏิรูปอยู่แล้วการที่การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น รู้วิทยาศาสตร์ รู้สังคม พอได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาล้านนาก็คือว่า ไม่ลุกขึ้นคัดค้านหรือต่อต้าน เขาก็จะต้องเปลี่ยนตัวเองอยู่แล้ว แต่เราฟื้นฟู เราสานตัวเรากลับไปสู่ธรรมชาติ กลับไปสู่จักรวาล ไปสู่วิถีชีวิตที่เราคุ้นเคย เป็นฐานคิดในการพิจารณาไตร่ตรอง แล้วนำความรู้ต่างๆ ฟื้นฟูกลับมาอย่างที่ทั้งเจ็ดกลุ่มได้รายงานไปแล้ว

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ถือว่าเราเอาชีวิตจริงเป็นตัวตั้ง เป็นเอกฉันท์ทั้งเจ็ดกลุ่ม กลุ่มมณฑลแห่งพลังก็คงจะทราบชัดดีว่าเราเอาความจริงของชีวิตมาเป็นตัวตั้งมากเพียงใดเมื่อเป็นอย่างนี้ก็นำไปสู่การเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวามากเป็นความรู้ที่มีคุณค่ามีประโยชน์ต่อชีวิตต่อบุคคลแต่ละกลุ่มเป็นอย่างมาก ตรงนี้เองท่านจะทราบหรือไม่ว่ามันมาพร้องรับกับกระแสใหม่ของโลก กระแสนั้นเป็นกระแสที่ได้รับความทุกข์อย่างแสนสาหัสจากทุนนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม ที่เรากำลังวิจารณ์กันอยู่ แล้วความทุกข์เช่นนี้ทำให้คนเกิดปัญญา อย่างเดียวกับที่เราเกิดปัญญาทั่วโลกกำลังไปสู่กระแสเดียวกันเรียกว่ากระแสแห่งการสร้าสรรค์วัฒนธรรม Cultural Creative โดยไม่รู้ตัวและก็ไม่คิดว่าจะเป็นอย่างนั้น เมื่อเร็วนี้เรามีการจับกลุ่มคุยกัน ใช้คำที่ไพเราะมากว่า บุพนิมิตรของกระบวนทัศน์ใหม่หมดทั้งห้องนี้และอีกร้อยเท่าพันทวีเรากำลังเดินสู่วิถีใหม่ คุณค่าใหม่ และทัศนะใหม่ แต่มันน่าประหลาดและพิศวงว่ากระบวนทัศน์และวิถีใหม่นี้ มันพร้องรับกับสิ่งที่ปู่ย่าตาทวดเรารู้จักมา เราสานต่อได้เป็นอย่างดี กลุ่มดู

ดาวที่ศึกษาจากธรรมชาติ ดาว นก ธรรมชาติ ตัวเรา ความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนมากว่าเราเดินทางถูกแล้ว ตรงนี้ทำให้ผมเกิดความคิดที่อยากสรุปว่า

ความทุกข์และวิกฤตการณ์ทำให้เกิดปัญญา และเมื่อเกิดปัญญาแล้วเราเอาปัญญามาลงขันกัน เราก็เลยได้ปัญญาใหม่ที่เป็นการศึกษาที่ดีงาม ลึกซึ้ง และตรงกับชีวิตความเป็นจริงของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชนโดยแท้จริง

ขออนุญาตยกท่านมหาตมะคานธีมาพูดอีกครั้งหนึ่ง ท่านพูดมานานแล้วว่าหยดน้ำทำให้เกิดมหาสมุทร ความรู้ประสบการณ์ของเราทุกคน พลังใจ ความถูกต้องที่เรามองเห็น เมื่อรวมกันใหญ่หลวงและลึกซึ้งนัก และจะนำไปสู่ความสำเร็จ ข้อสำคัญคือกลับไปแล้วอย่าต่างคนต่างอยู่ แต่หาโอกาสหากิจกรรมหาวิธีที่จะเชื่อมโยงสื่อสารและลงมือทำจริงด้วยความสุขจากความสำเร็จที่ได้ทำที่ละเล็กละน้อย ท่านพุทธทาสสอนว่า ทำทุกวันสำเร็จที่ละเล็กละน้อยทุกวัน แปลเป็นภาษาอังกฤษโดยอาจารย์กษมา ปลัดกระทรวงคนใหม่ว่า We won many small victory . ดังนั้นการที่หยดน้ำทำให้เกิดมหาสมุทรจากท่านมหาตมะคานธี ผมคิดว่าสิ่งที่ทำให้เราพบกันวันนี้จะงอกงามขึ้นเป็นกระแสใหม่ที่ดีงาม บนฐานของความเข้าใจความทุกข์ยากที่เราประสบอยู่ในปัจจุบัน แล้วนำไปสู่ทางใหม่ที่เป็นไปได้จริง เพื่อชีวิตที่ดีกว่าของพวกเราทุกคน และนี่ก็คือการศึกษา ตัวจริง... •

4

ความรู้เพื่อชีวิต : เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา ในงานวิจัย สกว.

1 เด็ก เยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์
18 การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา
35 การพัฒนาการเรียนรู้/ การศึกษาเพื่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน

เด็กเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์ : ปัญหา ทางเลือก ทางออก[1]

วิทยากร : พ.ญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ,
ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ, สว.วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์,
คุณสุภาวดี หาญเมธี, คุณกิตติพันธ์ กันจินะ
ผู้ดำเนินรายการ : พ.ญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล

พญ. จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ :

โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) กระทรวงสาธารณสุข และองค์การอนามัยโลก เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์อายุ 24 ปี ที่ผ่านในสังคมไทย เราจะสนใจเรื่องขององค์ความรู้ค่อนข้างจะน้อยมาก งานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับเรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัว เป็นงานวิจัยขนาดเล็กและทำการศึกษาแบบเจาะเฉพาะเรื่อง อาทิเช่น เรื่องสุขภาพ เรื่องการศึกษา ที่เน้นเฉพาะสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ แต่ว่าเรายังไม่มีความรู้เรื่องที่ว่า เด็กไทยมีศักยภาพอย่างไรและเหมือนกับคนต่างประเทศไหม รวมทั้งสภาพการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยมีผลต่อเรื่องการเจริญเติบโตกับพัฒนาการของเด็กไทยเราอย่างไร นี่คือวัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัยชิ้นนี้ เพื่อที่จะตอบคำถามว่า ถ้าเราเลี้ยงลูกแบบไทยท่ามกลางกระแสหลายกระแสที่มีความหลากหลายมาก ตั้งแต่กระแสโบราณ กล่าวคือในชนบทที่ห่างไกลจำนวนมากก็ยังเลี้ยงลูกแบบไทยเดิม ในต่างจังหวัดและในเมืองก็จะปนๆ กันระหว่างไทยเดิมกับสมัยใหม่ โดยการเลี้ยงลูกสมัยใหม่เราได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกอยู่ในเมือง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลการเลี้ยงดูเด็กแบบตะวันตก

นอกจากนี้ มีการพูดกันว่า ควรจะตีเด็กดีไหม ตีหรือไม่ตีเด็กจะเป็นอย่างไร เรื่องนี้ยังไม่มีคำตอบ ถึงแม้ต่างประเทศก็จะมีแนวโน้มว่าจะไม่ชอบให้มีการตีเด็กเพราะถือว่าเป็นการทารุณ แต่ว่าเราจะต้องถามว่า ถ้าสังคมไทยที่ผ่านมาพวกเราก็โตด้วยการถูกตีมาทั้งนั้นแต่เราก็เติบโตมาได้ ถามว่าการตีมันมีอิทธิพลกับเด็กอย่างไร เพราะฉะนั้นเราจะต้องหาความรู้ตรงส่วนนี้เพื่อจะนำไปสู่วิธีการ กลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ หรือนโยบายที่เหมาะสมกับการเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ที่สำคัญก็คือในเรื่องของจริยธรรม เรามีงานวิจัยเกี่ยวกับ

---

[1] จากเวทีเสวนาทางวิชาการ "ครอบครัวสดใส" ว่าด้วยเรื่อง เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา เนื่องในงาน "ความรู้เพื่อชีวิต" 10 ปี สกว. วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุม Meeting Room 1-2 ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

เรื่องจริยธรรมน้อยมาก แม้แต่ประชาคมวิจัยของโลกก็มีการวิจัยเรื่องจริยธรรมน้อย ประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่สนใจทำวิจัยเรื่องการพัฒนาทางจิตวิทยาของเด็ก

ผลการศึกษาวิจัยในภาพรวมพบว่า ในแต่ละปีเด็กเกิดน้อยลง เนื่องจากนโยบายการคุมกำเนิดและการพัฒนาบุคลากรในประเทศไทย สมัยก่อนเราจะมีเด็กเกิดประมาณปีละหนึ่งล้านกว่าราย แต่ขณะนี้เราจะมีเด็กเกิดลดลงเหลืออยู่ประมาณปีละแปดแสนกว่าราย ฉะนั้นในช่วง 5 ปีแรกของชีวิตเด็กถือว่า เป็นรากฐานของการเติบโตที่สำคัญ เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แบบไหนอยู่ที่การเลี้ยงดูเด็กในช่วงอายุ 5 - 7 ปีแรก ซึ่งในทางวิทยาศาสตร์หรือทางการแพทย์เราเห็นพ้องตรงกันว่า เด็กจะเติบโตเร็วมากคือในช่วงแรกเกิด - 2 ปีแรก และจะค่อยๆ เติบโตช้าลงหลังจากอายุ 7 ปี นอกจากนั้นจะเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนและปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม แต่ถ้าเป็นเรื่องของเซลล์สมองเราจะต้องช่วยพัฒนาเด็กตั้งแต่เล็กๆ เพราะฉะนั้นที่เขาเขียนหนังสือเล่มหนึ่งว่า *"กว่าจะเข้าอนุบาลก็สายเสียแล้ว"* ก็เป็นเรื่องจริง เพราะหากเราไปพัฒนาเด็กตอนเข้าโรงเรียนก็ไม่ทันแล้วเพราะว่าเด็กผ่านกระบวนการเริ่มแรกตรงนี้ไปแล้ว

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ปีหนึ่งเราจะมีเด็กในช่วงอายุ 4 ปีแรก ประมาณ 5 ล้านกว่าราย และปัจจุบันมีเด็กที่รอดชีวิตเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับเด็กที่เกิดในสมัยก่อน ซึ่งจะมีเด็กตายเยอะมาก เพราะเหตุว่า เรายังมีปัญหาเรื่องการเข้าถึงระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มเด็กที่อยู่ห่างไกล เช่น ชาวเขาหรือกลุ่มที่ยังนิยมที่จะคลอดเองที่บ้านก็ยังมีอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีอัตราการคลอดบ้านประมาณ 10 – 30 % โดยเฉพาะในกลุ่มมุสลิม ส่วนชาวเขาที่จะคลอดบ้านประมาณ 50 % เพราะว่าเขามีความเชื่อว่าคนอื่นไม่ควรจะมาทำคลอดให้กับภรรยา เขาจะคลอดกันเองโดยสามีทำคลอดหรือว่าแม่สามีก็แล้วแต่ ส่วนใหญ่แม่ที่อยู่ในเมืองและในชนบทที่เข้าถึงโรงพยาบาล จะคลอดโรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ เรามีอัตราการตายของเด็กในช่วงกำเนิดนี้ลดลง เรายังมีภาวะน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่า 2,500 กรัม ซึ่งเรายังถือว่า ตัวเลข 2,500 กรัม เป็นตัวเลขที่บอกว่า ถ้าเด็กที่เกิดมามีน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม จะมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ มากมาย และมีความเสี่ยงต่อการตายได้มากกว่าเด็กที่มีน้ำหนักเกิน 2,500 กรัม แต่ก็ขอให้คำแนะนำว่าเรื่องคุณภาพของเด็กแล้ว เด็กควรจะต้องมีน้ำหนักในช่วงแรกเกิดเกิน 3,000 กรัม

เราค้นพบว่ามีเด็กที่เป็นโรคทางพันธุกรรมก็คือ โรคเลือด โรคทารัสซีเมียส ปีหนึ่งค่อนข้างเยอะมาก เพราะว่าประเทศเรามีการระบาดเรียกว่า "โรคประจำถิ่น" เราอาจจะเคยเห็นเด็กที่หน้าตาแปลก ๆ และพุงโต จะเป็นเด็กที่มีตับโต ม้ามโต มีปัญหาเรื่องการติดเชื้อมากมาย และมีความพิการตั้งแต่กำเนิด ปีหนึ่งก็มีเด็กที่เป็นโรคทางพันธุกรรมเกือบหมื่นราย และที่สำคัญคือ การติดเชื้อเอชไอวี ก็ยังไม่ได้ลดลง ยังคงอยู่ในอัตราคงที่ ปีหนึ่งประมาณ 4,000 กว่าราย เด็กที่ติดเชื้อเอชไอวี ส่วนใหญ่จะมีชีวิตอยู่ได้ไม่ถึงอายุ 2 ปี 5 ปี หรือ 10 ปี ขึ้นอยู่ว่าเขาจะดูแลกันอย่างไร เรามาดูปัญหาเรื่องสุขภาพของเด็กประถมวัยในภาพรวมใหญ่ของประเทศ ส่วนใหญ่จะมีปัญหาในเรื่องการติดเชื้อระบบหายใจและทางเดินอาหาร อุบัติเหตุในบ้านจะทำให้เกิดการบาดเจ็บ แต่ที่จะทำให้การเกิดการตายมากในเด็กวัยเตาะแตะที่กำลังหัดเดินในช่วงวัยประถม จะเป็นเรื่องของการอุบัติเหตุจมน้ำ ซึ่งประเทศยังไม่มีนโยบายป้องกันเด็กจมน้ำ เราจะมีเด็กจมน้ำตายปีหนึ่งเยอะมาก แล้วไม่ค่อยเป็นข่าวเท่าไร

นอกจากนี้ เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีหรืออายุ 5 ปี ยังไม่มีฟันแท้เลย มีแต่ฟันน้ำนม แต่ฟันน้ำนมผุ เรื่องนี้เป็นปัญหาเรื่องสุขภาพเด็กในอนาคต และเมื่อฝันผุเด็กจะไม่ชอบเคี้ยวอาหารมากมาย เพราะฉะนั้นจะมีปัญหาเรื่องโภชนาการตามมา มีการสำรวจเด็กในระดับประเทศ จนถึงอายุ 13 ปี มีเด็กอยู่ประมาณ 10 % กว่าที่ไม่เคยฟันผุเลย แสดงว่า 80 % กว่าฟันผุมาแล้วทั้งนั้น พวกเราก็คงจะเคยฟันผุตอนเด็กๆ ตอนสมัยก่อนยังไม่มีการรณรงค์เรื่องการการดูแล สุขภาพฟันเท่าไร และมีเด็กที่ศรีษะเล็กและมีระดับการเติบโตไม่ค่อยดี จะพบว่า จากการสำรวจเด็กไทยในระดับประเทศในปี 2539 เทียบกับปี 2544 นั้น ในช่วงปี 2539 นั้นเราพบว่า มีเด็กผอม 11 % คำว่า "ผอม" หมายความว่า ผอมกว่ามาตราฐานที่ไม่ควรจะผอม ที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าได้รับอาหารไม่เพียงพอ ขณะเดียวกันเด็กอ้วนก็ไม่ดี เราต้องการเด็กที่พอดีๆ และเรามีเด็กอ้วน 6 % พอในช่วงปี 2544 เรามีเด็กผอมน้อยลงเหลือ 3 % กว่า แต่เด็กอ้วนเพิ่มขึ้น 8 % และหากอ้วนแต่ตัวเล็กก็ไม่ดีเพราะว่าในอนาคตโตขึ้นไปแล้วจะเกิดโรคเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรค

ต่างๆ สิ่งนี้เป็นการวิจัยระดับโลกที่เขาค้นพบมาแล้ว การที่เราเกิดโรคเรื้อรัง มันไม่ได้เกิดจากพฤติกรรมของเราเพียงอย่างเดียว แต่จะถูกกำหนดมาตั้งแต่ตอนมารดายังไม่ได้ตั้งครรภ์ เป็นทฤษฎีที่พบโดยโปรเฟสเซอร์บาสเกอ ซึ่งได้รับรางวัลเจ้าฟ้ามหิดล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานรางวัลนี้ โดยได้ศึกษาวิจัยพบว่า แม่ที่ขาดอาหารมาตั้งแต่เป็นสาว เมื่อตั้งครรภ์จะส่งผลให้ลูกไม่ได้รับอาหารที่เพียงพอ ถือว่าเป็นเรื่องของการให้อาหารกับไข่ของแม่ เมื่อเด็กโตขึ้นและอ้วนจะมีความเสี่ยงมากกับการเกิดโรคความดันสูง โรคหัวใจหลอดเลือด และโรคเบาหวาน

นอกจากนี้ เราพบว่ามีเด็กเตี้ย 5 % ซึ่งเราถือว่าเด็กเตี้ยไม่ดี เพราะว่าจะมีปัญหาในเรื่องของพัฒนาการอีกหลายด้าน ในการสำรวจระดับประเทศเมื่อช่วงปี 2544 เราพบว่าเด็กประถมวัยอายุต่ำกว่า 5 ปี มีระดับพัฒนาการค่อนข้างดี ยังอยู่ในค่าเฉลี่ยพอๆ กับต่างชาติ ประมาณที่ 100 จุดกว่า ๆ เมื่อนำมาบวกลบ 14 จุด ก็ยังมีต่ำกว่า 100 จุดบ้าง แต่ว่าเด็กในชนบทจะมีพัฒนาการต่ำกว่าเด็กในเมือง เด็กในชนบทจะมีอยู่ที่ประมาณ 98 จุด และเด็กภาคใต้จะมีพัฒนาการดีกว่าเด็กภาคอื่น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าวิธีเลี้ยงดู พอเด็กอยู่ในช่วงวัยเรียนระดับประถมศึกษาหรือเด็กมีอายุเกิน 5 - 7 ปี เรามีค่าเฉลี่ยของสติปัญญาต่ำกว่าที่ควรจะเป็น คือค่าเฉลี่ยจะอยู่ที่ 90 - 110 จุด ถ้าเด็กมีสติปัญญาต่ำกว่า 90 จุด คุณภาพของประชากรเราไม่ดีแน่ เรามีเด็กถึง 44 % ที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ แต่เราจะต้องคอยดูแลเด็กเหล่านี้ เพราะเด็กที่มีสติปัญญาต่ำจะถูกชักจูงง่าย จะเชื่อถือในเรื่องบางเรื่องโดยอาจจะมีวิจารณญาณน้อย เพราะเหตุว่าสภาวะทางสมองของเขาไม่เติบโตเต็มที่ เรื่องนี้จะเป็นปัญหาของเราในอนาคต

จากการศึกษาพฤติกรรมของเด็กพบว่า เด็กต่ำกว่า 5 ปีจะได้ดูภาพที่รุนแรง 501 ครั้งต่อวัน ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลประมาณ 50 ครั้งต่อวันที่จะได้เห็นภาพรุนแรงที่เกี่ยวกับเรื่องฆ่ากันและตีกัน นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลสถิติพฤติกรรมของเด็กประถมศึกษาในช่วงปี 2539 เด็กจะชมรายการโทรทัศน์ทั้งวันหยุดและวันธรรมดา และเล่นกีฬาไม่มาก แต่พอช่วงปี 2544 จะพบว่าในวันธรรมดาเด็กจะดูรายการโทรทัศน์เฉลี่ยวันละ 2 ชั่วโมงกว่า สำหรับรายการโทรทัศน์ที่เด็กวัยประถมชอบชมก็คือ *การ์ตูนเป็นอันดับ 1* ซึ่งการ์ตูนสมัยนี้กับการ์ตูนสมัยก่อนไม่เหมือนกัน การ์ตูนสมัยนี้จะเห็นว่ามีภาพที่แสดงถึงความรุนแรงกับเรื่องเซ็กซ์ เช่น เรื่องการแต่งตัวของตัวการ์ตูน สมัยนี้แต่งตัวล่อแหลม ใส่ผ้าโป๊ สมัยก่อนจะใส่ชุดราตรี *ละครเป็นอันดับสอง* (28 %) และ*เกมส์โชว์เป็นอันดับ 3* (41 %) พออายุเข้าสู่เป็น*วัยรุ่น* เด็กจะชม*ละครเป็นอันดับ 1 เกมส์โชว์เป็นอันดับ 2* และ*ฟังเพลงเป็นลำดับ 3* ส่วนรายการการศึกษาไม่ติดอันดับหรืออาจจะอยู่ในอันดับที่ 5, 6 ซึ่งเด็กไม่สนใจเลย นั่นอาจจะเป็นเพราะว่ารายการเกี่ยวกับการศึกษาไม่น่าสนใจ หรืออาจจะเป็นเพราะว่าเราไม่ได้ปลูกฝังให้ลูกของเราสนใจเรื่องสาระต่างๆ แทนที่จะไปดูเพื่อความบันเทิง ปัจจุบันนี้เรากำลังสนใจกันในเรื่องของยาเสพติด ขณะนี้ก็มีไข้โป้งเยอะมาก ทำให้ต้องไปศึกษาถึงสาเหตุการตายของคนไทยด้วย

นอกจากนี้ จะพบว่าเด็กเริ่มทดลองดื่มเหล้าดื่มเบียร์กันตั้งแต่อายุ 16 ปี ประมาณ 30 % ยังคงดื่มต่อไปจนติดเป็นนิสัย บุหรี่ก็เหมือนกันเด็กบางคนติดบุหรี่ตั้งแต่อายุ 10 ปีหรือตั้งแต่พอเริ่มเข้ามาเรียนชั้นประถม ก็เริ่มมาติดบุหรี่แล้วประมาณ 16 % และดื่มเครื่องดื่มบำรุงกำลัง ใช้ยาบ้า ผงขาวมาหลังจากสูบบุหรี่ เด็กเหล่านี้ถ้าสูบบุหรี่มาก่อนจะมีโอกาสติดยาบ้าและผงขาวได้ ปัญหาอีกอันหนึ่งคือเรื่องของพฤติกรรมทางเพศ เด็กสมัยนี้ยอมรับการอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงานมากมาย และบอกว่าจะต้องทดลองอยู่ด้วยกันเพื่อจะเป็นแฟชั่น มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงว่าวัยรุ่นผู้ชายทดลองมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับโสเภณี ส่วนใหญ่ไม่ได้ทดลองกับเพื่อนเพราะฉะนั้นพวกนี้มีโอกาสติดเชื้อเอดส์มาก เราจึงจะเห็นว่าเด็กสมัยนี้คนที่ตายจากโรคเอชไอวี อายุน้อยลง สมัยก่อนคนที่ตายจากโรคเอดส์ อายุประมาณ 29 - 30 ปีกว่า แต่ปัจจุบันนี้เหลือแค่อายุ 20 ปีกว่า หรือช่วงวัย 22 - 23 ปี เราเคยพบกรณีศึกษาที่เด็กตายด้วยโรค HIV อายุ 16 ปี แสดงว่าเขาติดโรคมาตั้งแต่อายุ 11 ปี ฉะนั้นจะเห็นว่า ความล้มเหลวทางสังคมของเรา มันทำให้เกิดการแพร่ระบาด หากเราถามว่า เด็กและเยาวชนสมัยนี้ต้องการอะไรจากพ่อแม่ สิ่งที่เขาต้องการที่สุดคือ เด็กขาดความรักเพราะว่าพ่อแม่ไทยมองว่า ครอบครัวมีหน้าที่อบรมเลี้ยงดู เรื่องการให้ความรักเป็นเรื่องรอง ดังนั้น เราควรจะต้องปรับทัศนะกันใหม่ว่าเด็กต้องการความรักและเรื่องการอบรมเลี้ยงดูจะตามมาหลังจากที่ครอบครัวให้ความรักกับเด็กอย่างพอเพียง

เราจะทำการศึกษาวิจัยและติดตามพฤติกรรมของเด็กค่อนข้างถี่ กล่าวคือ เมื่อเด็กมีอายุขวบปีแรกเราจะติดตาม 4 ครั้ง หลังจากนั้นเราจะติดตาม 2 ครั้งต่อปี จะศึกษาทั้งเรื่องครอบครัว ชุมชนและตัวเด็กเอง เรามีเด็กทั้งหมดที่

เป็นกลุ่มเป้าหมายและคลอดในโครงการฯ ของเรา 5 พื้นที่ในประเทศไทย กล่าวคือ ทุกภาคจะมีจำนวนเด็กคลอดประมาณ 4,000 กว่าคน เป็นแฝด 28 คู่ และมีจำนวนพ่อแม่ 8,159 ราย มีหญิงตั้งครรภ์แล้วหย่าจำนวน 101 ราย และหลังคลอดแล้วหย่าร้างประมาณ 130 กว่าราย มารดาที่ตั้งครรภ์มีอายุตั้งแต่ 13 – 50 ปีกว่า โดยเฉลี่ยอายุของแม่ตั้งครรภ์ประมาณ 26 ปี ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายที่ยังอยู่กับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีคนเลี้ยงดู 54 % อยู่กับครอบครัวเดียวคือมีแต่ พ่อ แม่ ลูกอย่างเดียว มีพ่อแม่เลี้ยงดู 40 % และก็มีที่เราเรียกว่า Singer Mother คือว่าแม่เลี้ยงฝ่ายเดียว ประมาณ 6 % มารดาในเขตชนบทจะมีการศึกษาต่ำกว่าในเขตเมือง อันนี้มันจะมีผลต่อเนื่องในเรื่องของการดูแลตัวเอง และที่สำคัญคือพ่อแม่ส่วนใหญ่ที่ตั้งใจจะมีลูกจริงๆ มีอยู่ประมาณครึ่งเท่า ส่วนอีกครึ่งเท่า ไม่ตั้งใจอยากจะมีลูกแต่ตั้งครรภ์แล้วก็ต้องเลี้ยงดูลูก

ความตั้งใจและไม่ตั้งใจมันเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าครอบครัวตั้งใจจะมีลูกแล้ว ความอิ่มเอมในความรู้สึกของความเป็นแม่นั้นจะทำให้ลูกได้รับความในเบื้องต้นขณะที่อยู่ในครรภ์ แต่ถ้าครอบครัวไม่ตั้งใจจะมีลูกแล้ว ปัญหาส่วนใหญ่ก็คือเรื่องคุณภาพการฝากครรภ์ เด็กของเราตายหลังคลอด 6.1 % ต่อ 1,000 ราย แสดงว่า เด็ก 1,000 ราย จะตายประมาณ 6 รายและเสียชีวิตประมาณช่วงขวบปีแรก ประมาณ 8 รายต่อ 1,000 ราย และในเขตเมืองมีการผ่าตัดคลอดเยอะมาก ประมาณ 27 % ซึ่งถือว่าผิดปกติ แล้วกลุ่มเด็กเหล่านี้มักจะมีภาวะแทรกซ้อนสูง และเด็กน้ำหนักแรกเกิดของเราต่ำสุด 855 กรัม คือว่าต่ำกว่า 1,000 กรัม แล้วสูงสุดคือ 5,000 กรัม และมีค่าเฉลี่ยประมาณ 3,000 กรัม ปัจจุบันเรายังมีเด็กที่มีน้ำหนักต่ำกว่า 3,000 กรัมจำนวนมาก ความยาวของเด็กอยู่ที่ 32 - 36 ซม. มีทั้งเด็กหัวเล็กกับเด็กหัวโตประมาณ 23 - 50 ซม. เรื่องนี้มีความสำคัญเพราะว่ามันจะบอกขนาดสมองของเด็ก ถ้าเด็กมีขนาดโตเกินไปแสดงว่าในสมองมีปัญหาที่เราเรียกว่า เด็ก ไฮโดซีฟารัส และถ้าวัดรอบศีรษะของเด็กจะอยู่ที่ 22 - 48 ซม. เด็กที่เจ็บป่วยที่จะต้องนอนรักษาในโรงพยาบาลในระยะ 1 ปี ของเราประมาณ 12 % ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก นอกจากนี้มีอัตราการย้ายถิ่นฐานที่อยู่มากประมาณ 10 % ในทุกพื้นที่

สิ่งที่เราพบคือว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่พร้อมที่จะมีลูก และไม่มีความเข้าใจว่าถ้าจะมีลูกจะต้องเตรียมตัวอย่างไร ซึ่งความจริงแล้วเราจะต้องเตรียมตัวตั้งแต่เราเป็นหนุ่มสาว เพราะว่าทฤษฎีที่ได้มีการพิสูจน์แล้วจากการวิจัยของต่างประเทศคือว่า หากแม่ขาดอาหารตั้งแต่เป็นสาวแล้วก็มามีครรภ์ ลูกที่อยู่ในครรภ์มีโอกาสขาดอาหารได้ ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยมันได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า มันเป็นการขาดอาหารแบบแฝงเร้นเมื่อแม่ตั้งครรภ์ พอคลอดลูกแล้วเด็กจะกลายเป็นโรคเรื้อรังในอนาคต ซึ่งทฤษฎีนี้ได้รับการยอมรับและก็เผยแพร่ในประเทศอังกฤษกับประเทศอินเดีย และส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเรื่องการให้อาหารผู้หญิงเพื่อที่จะให้ลูกที่เกิดมามีคุณภาพ ตอนนี้กระทรวงสาธารณสุขก็ทำได้ดีทุกคนพยายามให้ได้ฝากครรภ์ 80 - 90 % แต่ปัญหาใหญ่ก็คือเรื่องของการฝากครรภ์ แม่ไม่มีความเข้าใจเพียงพอในการที่จะ ดูแลตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหารและโภชนาการ

เราจะมีข้อมูลชุดแรกของเด็กขวบหนึ่ง เราพบว่า ค่าเฉลี่ยเด็กของเรามีพัฒนาการหลายด้านแต่ช้ากว่าฝรั่ง โดยเฉพาะพัฒนาการทางภาษา เด็กอเมริกันพูดได้ตั้งแต่อายุ 8 เดือน เด็กไทยพูดได้ตั้งแต่อายุ 11 เดือน ซึ่งช้ากว่า 3 เดือน เรื่องนี้สำคัญเพราะว่าพัฒนาการทางภาษาจะเป็นพื้นฐานของสติปัญญาของเด็กในอนาคต เพราะฉะนั้นช่วงกลางปีจะมีการประชุมใหญ่ และก็จะเสนอผลการศึกษาตรงนี้เราจะศึกษาว่าพ่อแม่ไทยเลี้ยงลูกอย่างไร ทำไมพัฒนาการลูกเราถึงได้ต่ำกว่าประเทศอื่น ซึ่งอันนี้จะมีผลต่อการพัฒนาการต่อคุณภาพของเด็กไทย

และที่สำคัญเราจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องเด็กกับครอบครัว ซึ่งยังไม่เห็นนโยบายของรัฐบาลที่ชัดเจนว่าจะทำอะไรให้ครอบครัวไทยบ้าง เพราะว่าสังคมไทยใหญ่มากและพ่อแม่เอาแต่ทำมาหากินไม่มีเวลาดูแลลูก ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้เราจะเป็นแหล่งผลิตองค์ความรู้ และก็จะเป็นส่วนที่จะนำความรู้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ เพื่อให้เกิดนโยบายที่ดีสำหรับเด็กไทยต่อไป

ดร. อมรวิชช์ นาครทรรพ :

โครงการวิจัย Child Watch เป็นการศึกษาเพื่อติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนในจังหวัด คือเราอยากจะสร้างฐานข้อมูลและใช้ข้อมูลที่เป็นพลังในการผลักดัน ขับเคลื่อนเรื่องของการแก้ปัญหาเด็ก ส่วนแรก เราใช้ดัชนีตัวชี้วัดเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพคล้ายๆ ที่แพทย์หญิงจันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ ใช้อยู่ประมาณ 30-40 รายการ ส่วนที่ สอง เราใช้ดัชนีตัวชี้วัดทางด้านการศึกษาและทางด้านสังคม เพื่อสำรวจพฤติกรรมเด็กและเพ่งทำเสร็จไปในช่วงนำร่อง ซึ่งวิธีการทำเหมือนกับการทำโพสในเด็กรอบ 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา โดยใช้แบบสอบถามเด็กว่า เด็กใส่บาตรสักกี่ครั้ง ฟังเทศน์สักกี่หน ไปเที่ยวเธคกี่ครั้ง เดินห้างสรรพสินค้าและเที่ยวพับที่ไหนบ้าง ประมาณกี่ครั้ง ส่วนที่สาม เราให้นักวิจัยลงไปทำกรณีศึกษาด้วยว่า กรณีเฉพาะของเด็กในแต่ละพื้นที่คืออะไร และ ส่วนที่ 4 คือการไปสร้างกระบวนการในแต่ละจังหวัด ให้เขามีกลุ่มคนที่จะมาทำเรื่องเด็ก จะเป็นกลุ่มคนที่นำโดยเอ็นจีโอ นักวิชาการ ภาครัฐก็ได้ ซึ่งขณะนี้ได้ทำเสร็จนำร่องไปแล้ว 12 จังหวัด และมีข้อมูลที่น่าสนใจอยู่พอสมควร ถึงแม้ว่าดัชนีบางตัวไม่ค่อยให้ข้อมูลที่น่าเชื่อเท่าไรนัก เราก็ตัดทิ้งตอนไปทำวิจัยจริง แต่สรุปคร่าวๆ แล้ว ทำให้เห็นปัญหาเรื่องเด็กเยอะมาก เรื่องสุขภาพอนามัยก็มี

บางเรื่องที่น่าสนใจ เช่น เรื่องอุบัติเหตุจากมอเตอร์ไซค์ เด็กวัยรุ่นที่ประสบอุบัติเหตุถึงขั้นเสียชีวิตมีอายุราว 18 – 19 ปี ซึ่งเป็นเด็กวัยมัธยมเป็นส่วนใหญ่ แต่บางจังหวัดจะมีผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุมอเตอร์ไซค์ในช่วงอายุ 19 – 24 ปี ตอนนี้ตัวเลขบางจังหวัดออกมาใกล้เคียงกันมาก ทำให้เราเริ่มตระหนักเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการดูแล สวัสดิภาพของเด็ก เรื่องการศึกษา และเรื่องทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนอีกมาก ที่เราทำการวิจัย 12 จังหวัด สำหรับตัวเลขที่ออกมา เราลบค่าซื้อหนังสือสำหรับเด็กประถมศึกษาในโรงเรียนต่างจังหวัด ผลลัพธ์ที่ได้ประมาณรายละ 28 บาท (ซื้อการ์ตูนยังไม่ได้อาจจะดีไปอย่าง) งบประมาณค่าคอมพิวเตอร์ต่อรายหัวผู้เรียนโรงเรียนประถม ผลลัพธ์ออกมาบางจังหวัดเฉลี่ย 1 เครื่องต่อ 200 บาทกว่า

หากพิจารณาเรื่องคอมพิวเตอร์ที่เข้าถึงมือเด็กน้อย ซึ่งเรื่องอินเตอร์เน็ต ยังไม่รวมถึงโรงเรียนประถม ซึ่งไม่ถึง 10 % ที่มีอินเตอร์เน็ตใช้ อย่างนี้เป็นต้น ตัวเลขเหล่านี้มันก็บอกอะไรหลายอย่าง เราดูแลสุขภาพทางร่างกายก็ดี ทางปัญญาของเขาก็ดี มันยังขาดอีกมาก ส่วนสุดท้ายที่ไปดูแล้วก็เป็นห่วงเหมือนกันคือว่า ดัชนีของปัญหาสังคม พื้นที่แห่งความดีและพื้นที่แห่งความชั่วนั้น แต่ละจังหวัดมันผิดกันลิบเลย พื้นที่ที่ดึงเด็กไปในทางที่ไม่ดีมันมีมากกว่าพื้นที่ที่จะดึงเด็กไปในทางที่ดี

ยกตัวอย่างเช่น จำนวนคาราโอเกะและผับในเขตอำเภอเมืองบางจังหวัด มีประมาณค่าเฉลี่ย 220 แห่ง เทียบกับพื้นที่แห่งความดีและพื้นที่จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาไปในทางที่ดี ตัวอย่างเช่น สนามกีฬา สวนสาธารณะ อัตราส่วนมีน้อยกว่ากัน 10 เท่า คือมีประมาณ 20 แห่งเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นตัวเลขข้อมูลเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าวิตกมาก เมื่อรวมกับข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่เราไปทำโพลสำรวจพฤติกรรมเด็ก เด็กประมาณ 60 – 70 % ไม่ได้ไปใส่บาตรและฟังเทศน์เลยในรอบ 1 สัปดาห์ นอกจากนี้ มีตัวเลขบางตัวบอกว่า เด็กสมัยนี้รักสวยรักงามขึ้นทั้งเด็กผู้ชายและผู้หญิง เมื่อไปเดินห้างสรรพสินค้าจะเลือกซื้อเครื่องสำอางค์บำรุงผิว 60 - 70 % ไปจนถึงเรื่องการรับประทานอาหารประเภทฟาสต์ฟู้ด สัปดาห์ละ 2 – 3 ครั้ง ไปเที่ยวเธคและเที่ยวผับ สัปดาห์ละ 1 - 2 ครั้ง เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้น่าเป็นห่วงมากครับ โดยเฉพาะเรื่องพฤติกรรมการกินของเด็ก (You are what you eat.) กินอย่างไรเป็นอย่างนั้น เด็กของเรากินไม่เป็นตั้งแต่เด็ก โตขึ้นปัญหาสุขภาพจะตามมาอีกมาก

จากการศึกษาช่วงนำร่องของโครงการวิจัย Child watch มันทำให้เกิดคำถามและโจทย์วิจัยใหม่ๆ อีกมากมาย เช่น เรื่องเด็กกับเทคโนโลยี ได้แก่ อินเตอร์เน็ต เกมส์ต่างๆ เราอาจต้องการงานวิจัยทางจิตวิทยา ทางวิศวกรรมศาสตร์อีกมาก เพื่อศึกษาว่าเทคโนโลยีเหล่านี้ไปทำอะไรกับเด็ก เด็กเราใช้อินเตอร์เน็ต และเกมส์ต่างๆ อย่างไร มีผลกระทบอย่างไรเกิดขึ้นบ้าง ซึ่งทางต่างประเทศเขาได้ทำการศึกษาวิจัยแล้วเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก

การศึกษาวิจัยในระยะที่สอง คงจะพยายามตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้อินเตอร์เน็ต การใช้ในเรื่องของเทคโนโลยีรวมถึงสื่อต่างๆ ทางโทรทัศน์กับเด็กด้วย เรามีน้ำ 2 แบบกล่าวคือ น่านน้ำไทยและน่านน้ำสากล ส่วนน่านน้ำไทยเรายังไม่มีปัญญา แต่น่านน้ำสากลยังไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร สำหรับข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับนักเทคโนโลยีปรากฏว่า

เว็บไซต์ทั่วโลกมีอยู่ประมาณ 7 ล้านเว็บ แต่มีเว็บไซต์โป๊อยู่ประมาณ 2 ล้านเว็บ และมีการผลิตธุรกิจภาพยนตร์โป๊ทางเว็บไซต์ประมาณ 4,000 พันล้านเหรียญ เมื่อเทียบเป็นเงินไทยประมาณหนึ่งแสนกว่าล้านบาท ประมาณการผลิตภาพยนตร์โป๊ทางเว็บไซต์ ปีละ 11,000 เรื่อง มากกว่าธุรกิจผลิตภาพยนตร์ของฮอลลีวู้ด ประมาณ 20 เท่า ส่วนเรื่องเกมส์ได้พูดคุยกับนักเรียนที่ชอบเล่นเกมส์มาก ปรากฏว่า เกมส์เลคหน้าล็อคควบคุมยาก เพราะเว็บ มันเปลี่ยนย้ายได้เรื่อยๆ และคนผลิตทำก็ได้กำไรมหาศาล เพราะมี Brandder มีโฆษณา เมื่อคลิ๊กเข้าดูเกมส์เมื่อไรก็จะเสีย 9 บาท ซึ่งธุรกิจนี้มีคนคลิ๊กเข้าไปดูวันละ 100 คน เดือนหนึ่งก็มีรายได้เป็นล้านบาท แล้วเราจะไปควบคุมเวลาและเกมส์พวกนี้ได้ยากมาก เพราะมันเป็นการใช้เวลาส่วนตัวของเขา ถ้าเราควบคุมปราบปรามหรือห้ามเล่นเกมส์เลคหน้าล็อค แต่อีกหน่อยเกมส์อื่นๆ ก็เข้ามาอีก เพราะฉะนั้นการห้ามจริง ๆ อาจจะต้องไปเริ่มในบ้าน เริ่มต้นที่ครอบครัว ส่วนเรื่องเว็บไซต์ไม่ทราบเหมือนกันว่าจะจัดการอย่างไร เดี๋ยวนี้พ่อแม่เริ่มฉลาดขึ้นไปเช็คดูประวัติการใช้เว็บไซต์ของลูก บางทีก็เช็คไม่ได้ เพราะเด็กเข้าไปเช็คผ่านการค้นหาหรือ Search Engine Yahoo ซึ่งมันไม่ปรากฏในประวัติการใช้เครื่อง ดังนั้นอาจจะต้องมีกฎหมายสากลที่ลงโทษรุนแรง เช่น ถ้าใครเข้าไปโฆษณาผลิตภัณฑ์ในเว็บไซต์ที่มีเกมส์และหนังโป๊ถือว่ามีความผิดทางกฎหมาย และถ้าคุณไม่กลั่นกรองเข้าไป Search recorder Yahoo ที่มีเกมส์และหนังโป๊ คุณก็มีความผิดเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ปีหนึ่งๆ เด็กเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนประมาณ 900 – 1,000 ชั่วโมง แต่ดูทีวีประมาณ 1,000 – 1,200 ชั่วโมง จะเห็นได้ว่าดูโทรทัศน์มากกว่าเรียนหนังสือ ที่ประเทศอเมริกาได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาของรายการโทรทัศน์พบว่า เด็กอเมริกันก่อนอายุครบ 18 ปีจะได้ดูฉากความรุนแรงทางโทรทัศน์ประมาณ 1 แสนฉากต่อปี เป็นการฆ่ากันประมาณ 1 หมื่นฉาก เป็นฉากเลิฟซีน ประมาณ 14,000 ฉาก และใน14,000 ฉากนี้จะเป็นฉากที่เป็นเรื่องของการยับยั้งชั่งใจอยู่แค่ 100 กว่าฉากเท่านั้นเอง และเด็กอเมริกันในช่วงวัยรุ่นอายุ 13 - 17 ปี พบว่า ประมาณ 1 ใน 5 ที่เคยถูกชักชวนที่มีนัยยะไปในเชิงเพศสัมพันธ์ โดยการ Chat ผ่านทางอินเตอร์เน็ต และเมื่อปี 1998 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ต ประมาณ 710 กว่าคดี เมื่อเทียบกับปี 2,000 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ต ประมาณ 3,000 คดี ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มีการเก็บตัวเลขเหล่านี้ ถ้าเรามองเรื่องอินเตอร์เน็ตและเรื่องคอมพิวเตอร์เป็นเรื่องดีสำหรับลูกๆ อาจจะต้องระมัดระวังและควรพยายามตั้งโจทย์และเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ และเมื่อพูดถึงยุทธศาสตร์ที่สนับสนุนความสามารถของเด็กนอกเหนือจากเรื่องของกฎหมายแล้ว น่าจะสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสทำวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของพวกเขากันเอง และเคลื่อนไหวในการที่จะสร้างการเรียนรู้เองในกลุ่มเด็กและเยาวชนด้วยกัน เพราะเด็กเองเขามีขีดความสามารถในการที่จะคิดและสร้างกรอบคุ้มกันกลุ่มเขาเองขึ้นมาได้

คุณสุภาวดี หาญเมธี :

ก่อนหน้านี้ปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชนเราพูดกันมาก แต่ลักษณะที่ค่อนข้างไปทางความรู้สึก ดังนั้น การให้ข้อมูลจากการวิจัยมารองรับจะช่วยให้เราคิดกันอย่างจริงจังมากขึ้น มีอยู่ 2 ประเด็นที่เราต้องยอมรับว่าเรื่องของโลกาภิวัตน์ มันกระทบกับเด็กทั้งโลกเหมือนกันหมด ตัวอย่างข่าวหนึ่งในภาพวีดิทรรศน์ที่ฉายเมื่อสักครู่นี้บอกว่า เด็กทั้งโลกสมัครใจขายตัว มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ หรือว่าในนิตยสารต่างประเทศจะมีรายงานเรื่องสภาวะเด็ก ซึ่งมันสอดคล้องมันเป็นประเภทปัญหาเหมือนกัน เพียงแต่ว่าน้ำหนักสัดส่วนนี้อาจจะต่างกัน เรื่องของการที่จะพยายามที่จะเป็นตะวันตก เรื่องของการบริโภค เรื่องของการใช้ชีวิตที่มันเสรี ใช้คำว่า "เสรี" มากขึ้น เสรีทางเพศและเรื่องของยาเสพติด เรื่องของความก้าวร้าวรุนแรงในการผลิตสื่ออะไรเหล่านี้ มันเป็นไปทั้งหมดอย่างนั้นจริงๆ

ที่น่าห่วงสำหรับบ้านเราคือ ตรงข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษาวิจัย มันมีรายละเอียด เพราะความเป็นสังคมไทยปัจจุบันเป็นระบบที่หลายอย่างที่พูดว่ามันมีความอ่อนแอ เพราะฉะนั้นไม่ว่า การศึกษาก็ดี สถาบันครอบครัวที่ถูกทำให้อ่อนแอลงไปก็ดี หรือว่าแม้กระทั่งระบบปกป้อง ป้องกันจากภาคสังคมเหล่านี้มันไม่มี มันก็ยิ่งทำให้เด็กไทยมันยิ่งแย่ แย่ไปกว่าเด็กอื่นนะ เด็กในญี่ปุ่นในอเมริกามันเป็นปัญหาเหมือนเรานะ เจอสื่อเหมือนกันเจอโฆษณาอะไรเหมือนกัน แต่ว่าเด็กไทยมันหนักกว่า เพราะว่าเราไม่มีระบบ ตัวกลไกหลายๆ ชนิดหรือว่า จะใช้คำว่ามีนโยบายกับการดูแลอย่าง

หน่วยงานอะไรต่ออะไรก็แล้วแต่ แม้กระทั่งหลักคิดค่านิยมหลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะฉะนั้นตรงนี้มันทำให้น่าเป็นห่วง อย่างตอนนี้ในโฆษณาของทีวีทั้งหมด ลองสังเกตดูว่า อะไรที่มีการโฆษณามากที่สุดในภาพลักษณ์ของเด็กปรากฏว่า เด็กเดี๋ยวนี้อายุ 12 -13 ปี เป็นพรีเซนเตอร์โฆษณาเกี่ยวกับหน้าขาวนวลผิวผ่องกันแล้วแต่งหน้าเป็นสาว ไม่ใช่นำคนอายุ 20 - 21 ปี เพราะวัยนี้แต่งแล้วไม่นวล

สิ่งนี้มันสะท้อนคือ การใช้งบประมาณในการทุ่มโฆษณาและใช้พรีเซนเตอร์เป็นเด็ก กลุ่มเป้าหมายก็คือเด็ก โดยใช้โฆษณาผม ผิวสีขาว เหล้าเบียร์ มือถือ นี่คือ Top Hit ของกลุ่มเด็ก เพราะฉะนั้นมันสะท้อนค่านิยมเรื่องการแต่งเนื้อแต่งตัว เรื่องที่มันไม่เป็นสาระของชีวิตเท่าที่ควร เช่น ความขาวคือพลังของหญิงสาวอะไรทำนองนี่ คือสิ่งที่มันใส่เข้าไปในความคิดของเด็กไทย เด็กผู้หญิงไทย และเหล้า เบียร์ มือถือ ชีวิตเสรี นี่คือสิ่งที่ใส่เข้าไปทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย ถ้าถามว่าทางออกคืออะไรใน วิดิทัศน์กล่าวไว้ค่อนข้างชัดเจนว่าควรจะมองปัญหาแบบเป็นองค์รวม การแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนเชื่อมโยงไปที่ครอบครัว ผู้ที่อยู่ในแวดวงครอบครัวก็จะร้องโอ้ยครอบครัวก็แย่จริงๆ อ่อนแอคนช่วยก็ไม่มีอะไรก็ไม่มี และทุกปัญหาก็บอกไป เด็กเกิดเรื่องกี่ครั้ง กี่ครั้งก็จะต้องครอบครัวจัดการ และครอบครัวมีอะไรที่จะไปจัดการ มีเครื่องมืออะไร รักลูกแล้วมีอะไรช่วยบ้างไหม นี่คือคำถามที่มาจากฝ่ายครู

ขณะเดียวกันคือว่าในฝ่ายปฏิรูปการศึกษา เวลาเข้าไปอยู่ในแวดวงนั้น ครูบาอาจารย์ก็บอกว่า "หากครอบครัวเลี้ยงดูลูกไม่ได้ ครูมาสอนต่ออย่างไรก็ไม่ได้ดีหรอก" ในขณะที่ครอบครัวบอกว่า "ก็ฝากฝังไว้ที่โรงเรียน ทำไมครูไม่จัดการ ทำไมไม่ช่วยเด็ก เพราะเด็กไปอยู่ที่โรงเรียนและถูกบังคับให้ไปอยู่ตั้ง 8 ชั่วโมง" ซึ่งตอนนี้ถูกบังคับเป็น 12 ปีแล้ว จะมีอะไรมั่นใจได้ไหมว่า ถ้าครอบครัวไม่ดีมา โรงเรียนช่วยได้เปล่า เรื่องนี้เป็นประเด็นทางออก มันเป็นประเด็น Classic คือว่า 1) สถาบันครอบครัว 2) สถาบันการศึกษา และ 3) ภาคอื่นๆ ในสังคมที่จะต้องปรับสภาพแวดล้อมที่จะต้องเข้ามาดู

จากประสบการณ์ทำงานกับเครือข่ายพ่อแม่ คิดว่า สังคมไทยไม่จัดการเรียนรู้ให้กับพ่อแม่ ปัญหาทั้งหลายไม่ว่าเรื่องการของการตั้งครรภ์ เรื่องของการที่แม่จะต้องมีไข่ที่สมบูรณ์ตั้งแต่เป็นสาว หรือว่าเรื่องเด็กคลอดแล้วตาย ธาลัสซีเมีย อะไรทั้งหลายเหล่านี้เป็นปัญหาสุขภาพ เรื่องพวกนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เรียนรู้ไม่ได้เข้าใจไม่ได้ จากประสบการณ์ 20 ปีที่ผ่านมา เราผลิตสื่อประเภทนิตยสาร 3 ฉบับ รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ จัดอบรมกิจกรรมเพื่อให้ความรู้กับพ่อแม่ปีหนึ่งประมาณ 50 - 60 ครั้ง เรารู้สึกว่า เราเหมือนเป็นหน่วยเดียวจริงๆ ที่ทำต่อเนื่องในแง่ของการให้ความรู้ที่ต่อเนื่องและซ้ำจำเจอยู่อย่างนี้ ทำไมสังคมไทยทุกสังคมมันจะต้องมีองค์กรแบบนี้มากๆ ภาครัฐจะต้องทำเป็นหลักและภาคเอกชนจะต้องมาเสริมด้วยซ้ำไป ควรจะต้องมีโรงเรียนพ่อแม่ มีเวทีพ่อแม่ ทางโรงเรียนก็รู้อยู่แล้วว่า เด็กต้องจบไปเป็นพ่อแม่ บางคนจบแค่มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และอุดมศึกษา

ทำไมเราไม่เตรียมเรื่องครอบครัวศึกษา ให้เด็กได้รู้จักมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกันให้ พ่อเป็นอย่างไร แม่เป็นอย่างไร จะเป็นพ่อแม่ที่ดีอย่างไร ครอบครัวที่ดีควรจะเป็นอย่างไร เรื่องเหล่านี้มันหยุดไม่ได้ บทบาทผู้ชาย บทบาทผู้หญิง ปีหนึ่งให้เรียนกันทุกๆ ชั้นตามวัยของเด็ก เด็กเรียนรู้เรื่องพวกนี้ได้ เพราะว่าเป็นเรื่องพื้นฐานธรรมดา มีตัวอย่างไม่ต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญที่ไหนมาสอน เขาเห็นบทบาทพ่อ แม่ เขาพูดได้ บทบาทไม่ดี เขาก็หยิบมาพูดได้ว่า เขาไม่อยากจะเป็น บทบาทที่ดีอยากจะเห็นอยากจะเป็น เพราะฉะนั้นการจัดอย่างนี้ทำให้ได้ไหม นี่คือจะเตรียมคนไปเป็นพ่อแม่ไม่ใช่การเตรียมไปตั้งครรภ์ เราต้องเตรียมคุณภาพทางอาหารและโภชนาการสำหรับผู้หญิงที่จะเป็นแม่ แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือว่าจะต้องเตรียมความคิดของคนที่จะเป็นพ่อเป็นแม่ โรงเรียนบังคับเขาเรียนทุกคนและให้เรียนฟรีจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นไปได้ไหมที่จะจัดเรื่องของการเตรียมความเป็นพ่อแม่ เตรียมครอบครัวศึกษา อนาคตไม่เรียนไม่มีพ่อแม่ ไม่มีครอบครัวไม่เป็นไร แต่อย่างน้อยจะได้เข้าใจว่า "ครอบครัวคืออะไร" มันจะได้อุดมการณ์ต่างๆ อย่างไรได้บ้าง การเปิดโอกาสให้คนไปจดทะเบียนและตอนนี้คนจดทะเบียนน้อยลงมาก แต่เอาเป็นว่าวันที่เขาไปจดทะเบียนเป็นไปได้ไหม ต่อไปนี้เขตไม่ต้องรับจดทะเบียนทุกวันหรอก จดเฉพาะวันศุกร์ก็ได้หรือว่าทุกวันจันทร์ก็ได้ วันใดวันหนึ่ง แต่มาแล้วจะจดหรือไม่จดก็ได้ แต่ต้องเข้ารับฟัง การอบรม ไม่ใช่อบรมธรรมดานะ คือใช้คำว่า "อบรม" อาจจะดูแล้วมันเหมือนการยัดเยียด แต่ความหมายคือ ให้เปิดเวทีให้เขามาพูดคุยกันว่า คุณจะแต่งงานกันคุณเข้าใจไหม คุณเข้าใจจิตวิทยาอย่างนี้

ไหม ซึ่งกรมสุขภาพจิตมีหลักสูตรสาระพัดชนิด มีเกมส์สารพัดแบบ มีแบบทดสอบร้อยแปด ที่ว่าคุณจะเป็นครอบครัว คุณจะเจออะไรบ้าง จะต้อง Check List กันไหม จะทำอะไรก็แล้วแต่ อย่างน้อยให้เขาเตรียมตัว หรือเมื่อเขาเป็นพ่อแม่ให้เขาฝากครรภ์

คุณภาพที่สำคัญอันหนึ่งคือ เรื่องของการให้ความรู้ความเข้าใจ มันไม่ใช่ทุกวันนี้คือเรื่องแค่อาหารการกินเราให้ไม่ครบไม่ทั่วถึง แต่นอกเหนือไปจากนั้นเรื่องของความคิด เรื่องของทิศทาง แม้กระทั่งนิยามของชีวิต นิยามความสำเร็จของชีวิต วันนี้คุณจะมีลูก ความสำเร็จชีวิตลูกของคุณ คุณวางตรงไหน สะกิดให้เขาคิดได้ไหม เขาตอบเอง เราไม่มีหน้าที่ตอบคำถามแต่เขาจะต้องได้คิด เขาจะต้องถูกตั้งคำถามและก็อย่างนี้ไปเรื่อยๆ เมื่อตั้งครรภ์และคลอดลูก เมื่อลูกอายุ 1 ขวบ เมื่อลูกจะเข้าอนุบาล คุณคิดอะไรอย่างไร ทุกวันนี้มันป่วนกันไปหมด

อย่างเช่น ในวงการการศึกษา โรงเรียนอนุบาลแบบเตรียมความพร้อม ซึ่งบอกว่าทำตามหลักพัฒนาการความธรรมชาติของมนุษย์ แต่ทุกวันนี้พ่อแม่ไม่เข้าใจ พ่อแม่ก็จะต้องเข้ามหาวิทยาลัยใช่ไหม ก็เห่อกวดวิชาตั้งแต่ลูกศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่อย่ากระนั้นเลยเราควรจะเตรียมเด็กตั้งแต่เนินๆ จนถึงอนุบาลจะสายแล้ว ตีความผิดอีกเอาลูกกวดวิชาตั้งแต่อนุบาลจะได้ไม่สาย เพราะฉะนั้นความคิดเหล่านี้มันต้องทำงานกับพ่อแม่ พอเด็กเข้าเรียนชั้นประถมพ่อแม่จะมีบทบาทอย่างไร เมื่อลูกเรียนชั้นประถมจะได้สบายใจว่า ลูกได้ที่นั่งแล้วหรือฝากมาได้เรียบร้อยหรือว่าสอบจับฉลากมาได้ เราจะสบายใจไม่ใช่ช่วงนั้นแต่เป็นช่วงเตรียมตัวก่อนเป็นวัยรุ่น ก่อนจะเข้าหัวเลี้ยวจะต้องชะลอ จะต้องดูหน้า ดูหลัง ดูซ้าย ดูขวา ดูกระจกหลัง ว่าจะเข้าโค้งมันจะเป็นอย่างไร แต่นี่เราไม่เตรียมเลย พ่อแม่ไม่ต้อง เราไม่เข้าใจนะ และก็ไปเจอวันที่ลูกมีปัญหาวันที่ลูกเป็นวัยรุ่น และเราก็โวยวาย คือพ่อแม่ก็โวย สังคมก็โวย แต่ถามว่าโดยกระบวนการตั้งแต่ต้นมาแบบนี้กว่าลูกจะพ้นอกคนเป็นพ่อแม่ กว่าเขาจะไปมีครอบครัวใหม่ สังคมไม่ได้จัดการเรียนรู้ให้พ่อแม่อย่างที่ควรเลย คิดว่านี่เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ดิฉันอยากจะเสนอว่า จะต้องทำเรื่องนี้จริงจัง และก็อย่าไปคิดแค่เรื่องที่คนมานั่งอบรมมา Lecture ไม่ใช่ การเรียนมันจะต้องเกิดขึ้นหลายอย่าง เกิดจากการที่ได้ถกได้คุยได้ตั้งประเด็นคำถามได้เกาะกลุ่ม มีกลุ่มมีพวกมีกลุ่มผู้หญิง กลุ่มพ่อแม่ กลุ่มทอผ้า ฯลฯ ทำอย่างไรที่จะสอดแทรกความคิดของการที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของครอบครัวและในเรื่องของการพัฒนาเด็ก ซึ่งคิดว่าเป็นทางออกที่สำคัญ

สำนักส่งเสริมและพัฒนาครอบครัว ซึ่งมาจากคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ มีเจ้าหน้าที่ประมาณ 50 คน ผู้อำนวยการบอกว่า ยังสับสนอยู่เลยว่าจะเข้าไปทำงานอย่างไร เพราะว่าปัญหาในครอบครัวไม่มีเจ้าภาพ ประเทศสวีเดนมีกระทรวงครอบครัว อีกหลายๆ ประเทศอย่างน้อย จะต้องเป็นกรมจะต้องสำนักงานอะไรก็แล้วแต่ มีกลไกที่จะต้องมาจัดตั้ง มีงบประมาณที่เข้ามาจัดการ อย่างที่ผ่านมาตัวใครตัวมันคือว่าเป็นครอบครัวและรับผิดชอบตัวเอง

ประเด็นที่สำคัญที่สุดเมื่อเดือนที่แล้วที่ทางบริษัทฯ ได้เรียนเชิญผู้รู้ที่ทำงานด้านครอบครัวมาแลกเปลี่ยนมุมมองที่หลากหลายจากต่างจังหวัด ได้แก่ จากจังหวัดขอนแก่น จังหวัดน่าน และบรรดาผู้รู้ที่ทำงานภาคปฏิบัติในกรุงเทพฯ เรามีเห็นตรงกันว่า เรื่องใหญ่ของครอบครัวที่ต้องทำในขณะนี้ก็คือ การแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนทั้งหลาย การวางรากฐานพลเมืองที่ดี การวางรากฐานการพัฒนามนุษย์ที่ดี โดยจะต้องจัดเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญนั่นก็คือ **การเรียนรู้ของครอบครัว**

อีกเรื่องหนึ่งคือ การเรียนรู้ โดยมีสถานลานกีฬาสำหรับเด็กควรจะต้องเชื่อมโยงเรื่องบูรณาการ กล่าวคือสถานที่ดีๆ ไม่เฉพาะเด็กเท่านั้น แต่จะต้องสำหรับครอบครัวด้วย

1) เรา *จัดการเรื่องการเรียนรู้สำหรับครอบครัวโดยผ่านสื่อทุกชนิด* ลองทำได้ไหมสัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 3 ชั่วโมง เช่น อาทิตย์นี้จะเป็นเรื่องตั้งครรภ์ ประชากรทั้งหลายไปบ้านนอกบ้านนา ต้องการดูรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุอะไรก็แล้วแต่ ก็ไปฟังการเรียนรู้ นี่คือเรื่องระบบสื่อ โดยใช้สื่อของรัฐให้เป็นประโยชน์ ไม่ใช่เพียงแค่ 3 หรือ 5 นาที วันละ 2 - 3 ครั้ง ไม่ทราบว่าจะออกอากาศได้ช่วงเวลาไหน ทำไปเลยเหมือนที่นายกฯ พบประชาชนทุกวันเสาร์เช้าได้ไหม ตัวอย่างเช่น แจ้งว่าทุกวันอาทิตย์ภาคเช้า 9.00 – 12.00 น. เราจะมีเวทีพ่อแม่ ห้องเรียนพ่อแม่ ที่เหลือเป็น

เรื่องกลไกที่ทางกระทรวงมหาดไทยจะรับจดทะเบียน และกรมอนามัยแม่และเด็กจะรับหน้าที่ไปสานต่อ หรือแม้กระทั่งโรงเรียนไม่ควรทำงานกับเด็กเท่านั้น โรงเรียนควรจะตั้งหน่วยขึ้นมาเลยเพื่อจัดประชุมผู้ปกครอง จัดการ อบรมให้การศึกษาอะไรก็แล้วแต่ เราจะปฏิรูปการศึกษาเราไม่เคยบอกพ่อแม่สักคำว่า ปฏิรูปการศึกษาแปลว่าอะไร และใครจะเป็นคนบอก โรงเรียนไม่บอกแล้วใครจะบอก และถ้าไม่บอกเขา เขาจะมามีส่วนร่วมได้อย่างไร ตอนนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มี 1 หมวดใหญ่ว่าด้วย การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ชุมชน แล้วเขาจะมีส่วนร่วมได้อย่างไร เขาตีความไม่ได้เข้าใจไม่ได้ เพราะว่าที่ผ่านมา 100 กว่าปี การศึกษาไล่เขาออกไปจากระบบ เพราะฉะนั้นวันนี้จะดึงเขามาจะต้องจัดให้มีการศึกษา

2) *การจัดพื้นที่เพื่อกิจกรรมส่งเสริม* เราทำงานที่พิพิธภัณฑ์เด็ก วันเสาร์-วันอาทิตย์ เราจะเห็นพ่อแม่จูงลูกเข้ามา ทุกคนมีความสุข เข้ามาแล้วลูกมีความสุขได้เห็นเลยว่าที่พูดว่า ลูกเรามีพัฒนาการแบบนี้ แบบนี้มันไปสะท้อนที่การเล่น การนั่งดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้านไม่มีทางเข้าใจว่า พัฒนาการเด็กเป็นอย่างไร เพราะเงื่อนไขและปัจจัยมันจำกัด แต่พอมาที่พิพิธภัณฑ์เด็กหรือไปที่สวนสาธารณะ หรือว่าไปที่อะไรก็ตาม พฤติกรรมการเล่นของเด็กมันจะสะท้อนพัฒนาการที่เป็นจริงของเขา และมันจะทำให้พ่อแม่เข้าใจว่า ลูกเราวัยนี้เป็นอย่างนี้ และเขาต่อในเรื่องพัฒนาการด้านอื่นได้ชัดเจนมากขึ้น มีความสัมพันธ์กันนะ จะต้องอยู่กับลูก ลูกก็อุ่นใจ พ่อแม่ก็มีความสุข ถือเป็นสถานที่หนึ่ง ซึ่งแทนการไปช็อปปิ้ง แทนที่การไปบริโภค เพราะว่า การไปบริโภค มันไปสะท้อนอีกหลายเรื่อง การปลูกฝังเด็ก เด็กเดี๋ยวนี้ 2 ขวบไปเมื่อไรก็ไปช็อปปิ้งด้วย เด็กจะเรียนรู้ที่จะหยิบอย่างเดียว นี่คือการเพาะนิสัยซึ่งการเพาะตั้งแต่ขวบ 2 ขวบ ไปแล้วมันฝังเข้าไปใน ดีเอ็นเอ (DNA)

เพราะฉะนั้นจึงคิดว่า เรื่องกิจกรรมครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็น เรื่องพื้นที่อย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีการจัดการ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เรามีศูนย์เยาวชนในกรุงเทพฯ มากมาย แต่ไม่มีระบบการจัดการและขาดประสิทธิภาพในการจัดการ เพราะฉะนั้นศูนย์เยาวชนประมาณ 40 – 50 แห่งที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ มันเลยไม่ได้กลายเป็นที่พ่อ แม่ลูกได้มาใช้ชีวิตร่วมกัน ตรงนี้จะต้องถูกตั้งคำถามว่าควรจะพัฒนา นอกจากนี้การปฏิรูปการศึกษาก็คือว่า มันเป็นเรื่องเดียวกันกับเรื่องเด็ก เยาวชนและครอบครัว ถ้าเราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปการเรียนรู้ ระบบการเรียนรู้ เรามีครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ ผู้บริหารต้นแบบ แต่มันคือต้นแบบจริงๆ มันมีอยู่ไม่ถึง 10 % ของการศึกษาไทยที่ได้รับการเปลี่ยนแปลง ส่วนที่เหลืออีก 90 % จะเป็นอย่างไรนั้น ควรจะต้องช่วยกัน แค่การปฏิรูปการศึกษามันไม่เปลี่ยนยังคงเหมือนเดิม แข่งสอบ เร่งเรียน แยกออกจากชีวิตจริง เด็กไม่ได้ปฏิบัติมีแต่ทฤษฎี มันจะเป็นวงจรที่เชื่อมกันไปถึงปัญหากับครอบครัว เพราะว่าพ่อแม่จะไม่มีส่วนเข้าไปร่วม พ่อแม่ไม่มีส่วนที่จะเข้าใจที่จะคิดที่จะทำ เด็กจะไม่รู้สึกว่าตัวเองอยากจะมีความสัมพันธ์กับครอบครัว เรียนก็เพื่อไปเรียน เพื่อที่จะไปอะไรก็แล้วแต่ เพื่อความสำเร็จของชีวิตเรา แต่เด็กจะไม่มีความรู้สึกเชื่อมโยงกับพ่อแม่และในที่สุด มันจะกลับมากระทบกับครอบครัวเมื่อวันที่พ่อแม่แก่

การเรียนแบบนี้อาจจะทำให้เด็กหลุดออกจากครอบครัว และเด็กจะละเลยครอบครัวต่อไปอนาคตด้วย เพราะว่าไม่ได้เข้าใจอะไรเลยที่เกี่ยวกับชีวิตที่ควรจะเป็น เพราะฉะนั้นถ้าเราอยากจะเห็นครอบครัวดีและโดยที่ครอบครัวแข็งแรงและจะดูแลเด็กต่ออีกรอบหนึ่ง ครอบครัวก็จะต้องมองเห็นว่ามันมีการปฏิรูปการศึกษาจริง เรื่องที่มันเป็นวงจรที่มันจะต้องหมุนไปพร้อมๆ กัน และมันเชื่อมกับตัวเด็ก นอกจากนี้ ยังมีเด็กด้อยโอกาสอีกสาระพัดชนิดซึ่งจะต้องมีวิธีแก้ไขและดูแลอีกแบบหนึ่ง การเรียนรู้ของพ่อแม่เป็นเรื่องสำคัญ การปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งสองเรื่องนี้มันเกิดขึ้นจริงและรายละเอียดอื่นๆ ที่สังคมจะต้องดูแล อาทิเช่น เรื่องสื่อลามก หนังสือจะต้องมีโป๊แบ่งกันโป๊มากขึ้นเรื่อยๆ สังคมควรจะจัดการได้ไหม ร้าน Internet ที่เปิดทุกวันและเด็กหนีเข้าไปมั่วสุมกันอยู่จนถึงดึกดื่นเที่ยงคืน บางคนให้เด็กนอนที่ร้านได้ด้วย เรื่องนี้มีกฎหมายคุมครองได้หรือไหมว่าช่วงเวลา 8.00 – 22.00 น. ห้ามเปิดอินเตอร์เน็ตสำหรับเด็กนักเรียน ทางร้านจะให้ใครเข้าได้แต่ว่าเด็กนักเรียนห้ามเข้า เพราะว่าเป็นเวลาเรียน หรือเปิดได้ตั้งแต่เวลาเท่าไรแต่ไม่ควรเกินเวลา 20.00 น. เราน่าจะมีข้อระเบียบสังคมที่เข้าไปจัดการ แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องใหญ่ที่สำคัญและควรจะเข้าไปจัดการคือ เรื่องการเรียนรู้ของพ่อแม่และการปฏิรูปการเรียนรู้ของเด็ก

สว.วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ :

ประเทศไทยเป็นยุคโลกาภิวัตน์จริงหรือเปล่า พิจารณาดูแล้วน่าจะเหลื่อมกันอยู่ 3 ยุค เหมือนวงกลม 3 วงมาทับกัน ก็คือมียุคโบราณคือ ยุคเกษตร ยุคอุตสาหกรรม และยุคโลกาภิวัตน์ นั่นเป็น 3 มุมมันเหลื่อมกันอยู่ บางจังหวัดจะอยู่ในยุคเกษตร ยุคอุตสาหกรรม แต่กรุงเทพฯ อาจจะใกล้เคียงกับยุคโลกาภิวัตน์ ถ้าเรามองเป็น 3 ยุคแบบนี้และมี 3 มุมมันเหลื่อมกันอยู่ก็จะเห็นว่า ปัญหามันก็ขับเคลื่อนมาเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรกเป็นปัญหาพื้นฐาน กล่าวคือว่าเด็กขาดอาหาร เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กเป็นโรคคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก ตายง่าย ๆ อย่างนี้ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีปัญหาอยู่ ยุคที่สองคือ ยุคอุตสาหกรรม เด็กเปลี่ยนจากปัญหาพื้นฐานมาเป็นการใช้เครื่องมือ กล่าวคือ การใช้แรงงานเด็ก มาเป็นโสเภณีเด็ก ซึ่งปัจจุบันยังมีปัญหาแรงงานเด็กและเด็กค้าประเพณีอยู่เช่นกัน ส่วนยุคที่ 3 ยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือเป็นปัญหาเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของผู้ใหญ่ เช่น เป็นเหยื่อในทางเพศก็ยังเป็นอยู่ การข่มขืนการกระทำชำเรา การนำเด็กมาถ่ายภาพโป๊ การนำเด็กมาถ่ายโฆษณาในเชิงลามกอนาจารเริ่มเฉียดไปใกล้แล้ว เด็กวัยรุ่นอายุประมาณ 12 13 ปีเริ่มทำท่าอีดแล้ว รวมทั้งเป็นเหยื่อทางอารมณ์ของผู้ใหญ่ เช่น ระบายอารมณ์กับเด็กๆไม่พอใจก็ทุบตีเขา กักขังเขา หน่วงเหนี่ยวเขาก็ยังเป็นปัญหาอยู่ในยุคนี้ เป็นเหยื่อทางธุรกิจอันนี้ชัดเจน ได้แก่ เกมส์อินเตอร์เน็ต หรือเกมส์ออนไลน์ โทรศัพท์มือถือที่โหลดข้อความลามก หรือภาพลามกใส่เพลงเข้าไปทีละ 15 บาท ปีหนึ่งก็เป็นรายได้หมื่นล้านบาท นี่คือรายได้ทั้งนั้น และนี่คือเด็กตกเป็นเหยื่อของธุรกิจ แล้วก็เป็นเหยื่อของความผิดพลาดของผู้ใหญ่ เด็กที่ติดเชื้อเอดส์ก็เป็นความผิดพลาดจากผู้ใหญ่ก็มาลงที่ลูกอย่างนี้เป็นต้น หรือว่าพ่อแม่แตกแยกหย่าร้างแรง ๆ ก็มาลงที่ลูก หรือว่าการขายยาเสพติดก็มาลงที่เด็ก เป็นยุคที่เด็กตกเป็นเหยื่ออย่างรุนแรงและส่งผลมาถึงปัญหาใหญ่ที่เราจะพูดแทนเด็กได้ว่าเป็นปัญหาในเชิงพฤติกรรม

ปัญหาในเชิงพฤติกรรมเป็นเรื่องใหญ่มาก สมัยก่อนเราพูดถึงว่า ประเทศไทยนี้โง่ จน เจ็บ นักวิชาการพูดจนมันโง่จริงๆ จนและมันเจ็บจริงๆ เขารู้สึกว่าที่นักวิชาการที่พูดถูกทั้งๆ ที่เขาไม่ได้เป็นอย่างนั้น เขานึกว่าเขาโง่จนเจ็บจริง แต่ในยุคปัจจุบันเด็กมีปัญหาพฤติกรรม มันเป็นปัญหาของเด็กไทยที่เป็นเด็กฉลาด มันส์ และก็ทุกข์ ยุคนี้เด็กไทยฉลาดคือว่าฉลาดจริง ๆ ครับ ฉลาดกว่ายุคเรา ที่ว่า "มันส์" ก็คือว่าเด็กเขาเอาทุกเรื่อง ตั้งแต่นอนกัน ไม่รู้ว่าเป็นใครหลับตาก็นอนได้ อย่างนี้เป็นต้น อย่างนี้เขาเรียกว่ามันส์ และทุกข์ก็คือ ท้อง แท้ง ทิ้ง กล่าวคือ เมื่อทุกข์มันท้อง เมื่อท้องก็แท้ง เมื่อคลอดลูกแล้วทิ้ง นี่คือภาพแรกที่เหลี่ยมกันอยู่ มีอีก 2 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก ถ้าเรามองปรากฏการณ์ปัญหาเป็นแบบนี้ เราคงจะต้องทำสงครามแย่งชิงเยาวชน คำว่า "สงคราม" กำลังฮิตมาก รัฐบาลประกาศสงครามกับยาเสพติด ประกาศสงครามความยากจน แต่ไม่เคยประกาศสงครามแย่งชิงเยาวชน เพราะว่ารัฐบาลได้ประโยชน์จากเยาวชน ได้ผลประโยชน์จากเด็กที่เป็นเหยื่อ การจะแปรสัญญาธุรกิจคมนาคมเป็นตัวบอกได้ชัดเจน แต่ที่นี้เราทำสงครามแย่งชิงเยาวชน เราจะทำอย่างไร เห็นได้ชัดว่าขณะนี้ความเลวมันล้อมเด็กเราหมดเลย ออกจากบ้านปั๊บมันก็ถูกมือซ้ายดึงไปโน้น มือขวาดึงไปนี้ เอาเท้าเขี่ยไปโน้นที ไม่รู้จะไปไหน ไปไหนก็เจอแต่พวกที่ดูดทั้งนั้นแหละ คือว่าสิ่งแวดล้อมมันกลายเป็นพลังที่ดูดมากกว่าครอบครัว เราไม่อยากจะโยนปัญหาไปที่ครอบครัว เพราะว่าครอบครัวก็มีทั้งพ่อทั้งแม่ดึงลูกไว้คนละแขนคนละข้างแต่เอาไม่ไหวอยู่แล้ว และเราออกจากบ้านก็ดูดไปที่นั่นที ดูดไปที่นี่ที เพราะฉะนั้นสงครามแย่งชิงเยาวชนเป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องทำกัน ถามว่า ทำอย่างไร

ประเด็นแรก จะต้องปัดกวาดหรือว่าจัดระบบให้สิ่งเลวไปอยู่รวมด้วยกัน คือว่าเป็นธุรกิจแบบหนึ่ง ต้องปัด คือว่าจะใช้ภาษาแบบกฎหมายคือว่า เป็นการโซนนิ่ง ตอนนั้นคุณปรุชัยทำเรื่องระเบียบสังคม ท่านก็คงจะฝ่าฝันโซนนิ่งจนประกาศระเบียบได้ ตอนนี้ประกาศหลายจังหวัดแล้ว แต่ปรากฏว่าสิ่งที่ทางจังหวัดเสนอมาที่ท่านปรุชัยเอาทั้งจังหวัดเป็นโซนนิ่งหมดเลย คิดอย่างนี้มันบ้าเพราะว่าเอาทุกอย่างขอให้มีประโยชน์จะเอาให้ได้ บางจังหวัดขอครึ่งเมืองเป็นโซนนิ่งหมด อย่างนี้เป็นต้น ก็ต่อสู้กันอย่างหนัก ที่นี้บางจังหวัดเมื่อประกาศก็ไปอยู่แทบหนึ่ง และการประกาศบังเอิญมันเป็นการประกาศโซนนิ่งเฉพาะสถานบริการ หลายเรื่องซึ่งไม่เข้าข่ายสถานบริการจะต้องรีบเปิดก่อนเพราะกฎหมายยังไปไม่ถึง แสดงว่า ธุรกิจของเขามีนักกฎหมายคอยแนะนำ เช่น ร้านเกมส์ที่หลายท่านเป็นห่วงเปิดได้หมด เคยมีพ่อแม่ยื่นฟ้องในเรื่องร้านเกมส์ว่า เข้าข่ายผิดกฎหมาย แต่ศาลพิพากษาว่าไม่ผิดกฎหมายเปิดได้ เพราะว่าไม่มีกฎหมายบังคับ

เขาเป็นธุรกิจ เพราะฉะนั้นเปิดถึงเช้าก็ได้ เพราะว่ากฎหมายยังเปิดช่อง นี้คือตัวอย่างว่า การทำสงครามแย่งชิงเยาวชน อย่างไรเสีย จะต้องปัดกวาดสิ่งที่มันเลวๆ ไปอยู่ที่เดียวกันให้ได้ ยกตัวอย่างเช่น สมมุติแถวเยาวราชมีปัญหาเกิดขึ้นก็ย้ายเยาวราช ตำรวจไม่ดูแลก็ย้ายโรงพักเดียว ตอนนี้ทุกโรงพักทำผิดหมดเลยไปตรวจทีก็เจอทุกที เพราะฉะนั้นจะต้องใช้วิธีหนึ่งคือว่าปัดสิ่งเลวไปอยู่รวมกันให้ได้ เรื่องนี้จะต้องใช้พลังประชาชนช่วย เพราะว่ารัฐมนตรีดีๆ อยู่ไม่นานก็ไปหมด เพราะว่าไม่มีคนแบกไม่มีคนหนุนเขาอยู่ไม่ได้ เพราะว่าการไปต่อสู้เรื่องนี้มันไปกระทบหัวคะแนน กระทบทุกอย่าง ประเด็นที่สอง พอเราปัดกวาดไปอยู่ในแทบเดียวกันได้ เราก็ส่งเสริมกิจกรรมดีๆ ขึ้นมาในสังคม โดยจะต้องทำอย่างอย่างเต็มที่ ถามว่าทำได้ไหม ถ้าในการเมืองแบบไทยทำไม่ได้ เพราะว่ามันคอรัปชั่นไม่ได้

ประะเด็นที่สอง จะต้องส่งเสริมให้เยาวชนรวมกลุ่มกันให้ได้ทั้งประเทศ เพราะว่าเยาวชนมีศักยภาพที่แสดงออกในทางที่ถูกต้องแต่ว่าเราไม่เปิดทางให้เขาคิดเองว่าอยากจะทำอะไรกับบ้านกับเมืองนี้ กับเรื่องตัวเขาเอง และรัฐก็กระจายงบประมาณให้เขาโดยตรง เขาอาจจะคิดถึงเรื่องเอดส์ เรื่องไปดูแลผู้สูงอายุ เรื่องไปดูพระสงฆ์ที่อาพาธ เรื่องไปดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนเขา เขาสามารถคิดอะไรมากมายที่จะส่งเสริมให้เขาเติบโตกับสิ่งเหล่านั้น เรื่องที่สอง เรื่องปัญหาใช่ว่าประเทศไทยจะสิ้นไร้ไม้ตอก จะมีคนโน้นคนนี้ทำโน้นทำนี่เต็มไปหมดประเทศเหมือนกัน ที่บอกว่ามีทั้งหมด 12 จังหวัด ที่ไปลองทำดูมันมีคนเล็กคนน้อยทำเต็มไปหมด ข้างล่างก็มีหลายกลุ่มที่ทำแบบนี้ แต่เราไปถามเขาเถอะ เขาเป็นขอทานบรรดาศักดิ์ คือว่าจะต้องเที่ยวแบมือไปของบประมาณทำเอง น้องบางคนมาจากวิทยุ ชุมชนเป็นหนี้ไม่รู้กี่ล้านบาท ยอมเป็นหนี้เพื่อทำวิทยุชุมชน เราไม่ต้องพูดเรื่องการปลดหนี้ ยังเป็นหนี้อยู่คนเล็กคนน้อยแบบนี้ ล้วนแต่เป็นนวัตกรรมทั้งนั้น เป็นแนวคิดใหม่ๆ ทั้งนั้นในการดูแลปกป้องเรื่องเด็ก ส่งเสริมเด็กและเยาวชนเต็มไปหมดทั้งแผ่นดิน ถามว่าเราส่งเสริมเขาหรือเปล่า เจ้าหน้าที่รัฐจะมีมากมีน้อย 10 คน 20 คน 30 คน หรือ 50 คนก็ได้ และเปลี่ยนแนวคิดที่ว่าทำเองมาเป็นส่งเสริมคนอื่นให้เขาได้ทำ เช่น ส่งเสริมให้เขาได้มาเจอกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เด็กที่ไม่เก่งมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานกับคนอื่นที่เก่งกว่า มันจะเกิดการเติบโตของคนเหล่านี้ว่า ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ค่อย ๆ เติบโตแลกเปลี่ยนเป็นเครือข่ายไปเรื่อยๆ ก็จะมีคนขึ้นมาทำงานกับเราเต็มไปหมด แต่ขณะนี้คนที่ทำงานแบบนี้ตายไปทีละกลุ่ม เพราะไม่มีคนสนับสนุน รัฐก็คิดจะทำเอง

ดังนั้น รัฐควรจะต้องเปลี่ยนวิธีคิด ส่งเสริมคนที่ทำให้เขาทำได้มากขึ้น ส่วนรัฐก็กลับมาทำในเชิงบริการสำหรับกลุ่มด้อยโอกาสจริงๆ นั่นเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นบริการเชิงรุก ตัวอย่างเช่น ใต้สะพานทางด่วนแจ้งวัฒนะอยู่ในกรุงเทพฯ มีชุมชนเล็กๆ สานเข่งปลาทู เก็บเศษไม้เศษหินที่เป็นยุคเกษตรตามใต้ทางด่วน มีประมาณ 40 - 50 ครอบครัว ซึ่งทางสาธารณสุข การศึกษา และประชาสังคมไม่เคยลงไปดูแลเลย ที่นั่นมีตั้งแต่คนแก่ มีเด็กตั้งแต่ในครรภ์มารดาแรกคลอดจนถึงอายุ 13 ปี มีเด็กผู้หญิงประมาณ 2 – 3 คน อายุประมาณ 11 - 12 ปี ทาแก้มแดงแต่งตัวสวยมีอาชีพขายตัว พอขายตัวเสร็จรัฐค่อยตั้งโครงการโป่งให้เด็กออกมาจากซ่องและมาให้เอาชีพ อันนี้คือปัญหาความเป็นจริงว่ารัฐจะต้องรุกไปหาพวกเขาที่ด้อยโอกาส ไม่ใช่นั่งเฉยๆ เพื่อรอคนอุ้มมาหาเรา วิธีคิดแบบนี้มันแก้ปัญหาไม่ได้

คุณกิตติพันธ์ กันจะนะ :

ขณะนี้กี่โมงแล้วลองหลับตานึกภาพดูว่า ตอนนี้เด็กทำอะไรบ้าง เด็กหลายๆ คนในเวลานี้อาจจะถูกข่มขืน เด็กชาวเขาอาจจะวิ่งเล่นบนดอย เด็กบางคนอาจกำลังเล่นอินเตอร์เน็ต อันนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทุกที่และทุกเวลาในสังคมไทยของเรา

ประการแรก ปัญหาเด็กกับครอบครัว ในเรื่องของครอบครัวเป็นเรื่องที่พ่อแม่ต้องสอนเด็ก ถามว่าทุกวันนี้พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกของเราหรือยัง เราสอนลูกว่าอย่าดื่มเหล้านะ อย่าสูบบุหรี่นะ แต่พ่อทำต่อหน้าลูก พ่อใช้ลูกไปซื้อบุหรี่และซื้อเหล้ามากิน มาสังสรรค์ดื่มกันอย่างเฮฮามีความสุข และสุดท้ายลูกติดยาก็จะโทษใครกัน

ประการที่สอง เรื่องของการตอบปัญหาหรือว่าการตอบคำถามของลูก หากลูกถามพ่อแม่ว่าคนเราเกิดมาได้อย่างไร พ่อกับแม่ตอบว่าเพราะว่าพ่อกับแม่รักกัน เมื่อลูกอายุย่างเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นกำลังมีความรักกับแฟน เรารักกันเราอยากจะมีลูกบ้าง แต่ผู้ใหญ่ไม่ได้บอกว่า พ่อกับแม่มีเพศสัมพันธ์กันอย่างไรจึงมีลูกได้ ครูในโรงเรียนบอกด้วยหรือเปล่า

ว่า ทุกวันนี้เราเกิดมาได้อย่างไร วิชาสุขศึกษาสอนเรื่องฮอร์โมนเอสโตรเจน ทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ แต่พอเวลาคนที่จะมีอะไรกัน เขาบอกหรือเปล่าว่ามีวิธีการอย่างไร และถ้ามันเป็นอย่างนี้มันจะเกิดอะไรขึ้นมา เด็กหลายคนไม่ทราบว่า เวลาถ้าเราทำแบบนี้แล้ว จะเกิดอะไรขึ้นเด็กบางคนทำไปเพราะว่ารักแฟน ความรักที่พ่อแม่สอนไว้ว่า เรารักกัน แต่เกิดอะไรขึ้น เด็กท้อง ท้องแล้วแท้ง แท้งแล้วทิ้ง เรื่องเด็กจะต้องย้ายครอบครัวจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง อย่างเขื่อนปากมูลจะต้องอยู่ในสังคมเกษตร สังคมโบราณ ที่นี้จะต้องมาอยู่ในเมือง ที่นี้มันก็เป็นสถานที่เสี่ยงมาก เมื่อมาอยู่กับพ่อแม่ในชนบทในเมืองหลวง การเรียนก็ไม่ได้เรียนหนังสือ ต้องมาอยู่กับพ่อ พอมาอยู่นี่เสร็จ มีโรงเรียนก็ทุบถูกเผาถูกทำลาย และเด็กจะเรียน เด็กจะพัฒนาได้อย่างไร เมื่อปัญหานั้นนะ เด็กเห็นว่าผู้ปกครองหรือว่าพ่อของตัวเองถูกกระทำ และที่นี้เด็กก็ฝังความคิดมาเรื่อย ๆ ว่าพ่อแม่เราถูกกระทำมาแบบนี้ ทำไมรัฐจะต้องทำแบบนี้กับพ่อแม่เราด้วย

ประการที่สาม เรื่องของเด็กในโรงเรียนทุกวันนี้ คุณภาพเด็กในโรงเรียนคิดว่า โรงเรียนหลายๆ แห่งก็เป็นโรงเรียนที่ดี สอนเน้นการมีส่วนร่วมของเด็ก ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (Child Centered) นี่เรากำลังฮิตฮือฮามากเลยในช่วงปีที่ผ่านมา มีเด็กคนหนึ่งที่พูดเรื่องของ Child Centered ขึ้นมา เขาบอกว่าประเทศไทยส่งบุคลากรทางการศึกษาไปศึกษาข้อมูลในเรื่องของ Child Centered ประมาณ 3 ปีและกลับมาที่เมืองไทย เผยแพร่ในการสัมมนาแบบนี้ 3 วันและนำไปใช้เลย พอเป็นอย่างนี้แล้วเป็นอย่างไร ครูนำชีทให้นักเรียนทำ ไม่ถาม นักเรียนไปดูเองครูไม่สอนแล้ว

ประการที่สี่ เรื่องของความรุนแรงของเด็ก บางทีเด็กที่อยู่ในโรงเรียนถูกความรุนแรงที่ๆ ผู้ใหญ่เป็นผู้สร้างขึ้นและก็บางทีเด็กถูกข่มขืนในโรงเรียน โดยทางโรงเรียนจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น แล้วอย่าบอกว่าเด็กคนนี้อยู่ในโรงเรียน และก็อีกกรณีหนึ่ง สำหรับเด็กที่ทำกิจกรรมก็มีปัญหาในโรงเรียน ครูบางคนก็ยังไม่ค่อยสนใจเด็กที่ทำกิจกรรม เวลาที่เด็กทำอะไรออกไปแล้วไม่ดี ทางโรงเรียนจะบอกว่าเด็กคนนี้ไม่ได้อยู่ในโรงเรียนนี้ แต่ถ้าเด็กทำดีขึ้นมาเมื่อไรทางโรงเรียนก็จะยอมรับว่าเด็กคนนั่นเป็นนักเรียนของโรงเรียน ทำรายงานผลงานไปยังกรมสามัญ

ประการที่ห้า ในสถานการณ์โลกเรามีโอกาสได้เข้าร่วมประชุมกับเด็กหลายประเทศในเรื่องของการศึกษา เรื่องการเรียนการสอน เราเสนอว่าประเทศไทยการศึกษาแย่มาก เด็กนักเรียนห้องหนึ่งมีจำนวน 40 คน แต่พอเด็กนักเรียนที่มาจากประเทศทางแอฟริกา เขาบอกว่า ประเทศของเขาห้องหนึ่งมีนักเรียนจำนวน 100 กว่าคน ปรากฏว่าประเทศไทยของเราดีกว่าในเรื่องการศึกษา สื่อการเรียนการสอนของเราก็ดีกว่าในระดับสากลหรือในระดับโลก แต่ถ้าเปรียบเทียบระดับไทยมองไทยกันเอง ผู้ใหญ่หลายท่านรู้ว่ามันเป็นอย่างไร ครูหลายท่านทำแบบผักชีโรยหน้า ครูบางท่านก็ทำตามหน้าที่ครูให้ดีที่สุดเท่านั่นเอง ยิ่งระบบการศึกษาใหม่ที่ออกมาบอกว่า เด็กต้องเรียนภาคบังคับ 9 ปี แล้วจะมีใบวุฒิบัตรให้เด็กตอนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ตอนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่มีวุฒิบัตร

ประการที่หก ถ้าตอนนี้ระบบเศรษฐกิจหรือว่าอะไรต่างๆ ของประเทศไทยที่บอกว่าจะรวยขึ้นจะดีขึ้นภายในกี่ปีแล้วไม่เป็นจริง แต่เด็กต้องการทำหรืออยากได้อยากมีแบบเพื่อนและตามแฟชั่น อาทิเช่น มีแฟน มีโทรศัพท์มือถือ อยากมีผิวขาว อยากเที่ยวเตร่ดื่มเหล้ายา เพราะว่าผู้ใหญ่บอกว่า เราจะมีเศรษฐกิจดี เด็กอยากจะอยู่ในเมืองหลวง ไม่มีใครสอนเด็กให้รู้เท่าทันและรู้จริงแล้วเด็กจะเป็นอย่างไร เด็กอาจจะก่ออาชญากรรมต่างๆ เด็กอาจได้รับความรุนแรงต่างๆ ประการสุดท้าย เรื่องของความต้องการของผู้ใหญ่ อยากจะเห็นเด็กพึ่งตนเองได้ นโยบายรัฐบาลบอกว่า ยาเสพติดหมดไป 3 เดือน ตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 คนตายไปแล้วหลายร้อยกว่าศพ และบางทีคนที่ตายมีฐานะครอบครัวยากจน กองทุนหมู่บ้านละหนึ่งล้านบาท เขากู้มาซื้อยาเสพติดเพื่อขายต่อได้เงินดีมาก เมื่อพ่อแม่ติดคุกเพราะค้ายาเสพติดและลูกจะอยู่กับใคร ลูกจะต้องออกจากที่เชียงราย เด็กจะต้องออกไปอยู่กับแม่หน้าคุก เพราะว่าไม่มีใครที่จะเลี้ยงดูและไม่ได้เรียนหนังสือ ปัญหาต่างๆ ก็ตาม

ตามที่กล่าวไว้ว่า หน่วยงานภาครัฐน่าจะทำหน้าที่สนับสนุนให้เด็กมีการตั้งกลุ่มเยาวชน ปัจจุบันนี้บอกได้เลยว่าประเทศไทยมีกลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้านสิทธิเด็ก ยาเสพติด สิ่งแวดล้อม สื่อวิทยุและโทรทัศน์ ประมาณ 500 กว่ากลุ่มทั่วประเทไทย เราทำงานกันเป็นเครือข่ายที่เด็กติดต่อกันเอง ผู้ใหญ่บางท่านบอกว่า อยากจะให้เกิดการรวมตัวของเด็ก เพื่อทำให้เกิดกลุ่มสภาเด็กและเยาวชน ทำปุ๊บเสร็จปั๊บเลิกปั๊บไม่มีการติดต่อประสานกันอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น เครือข่ายเด็กที่ทำเรื่องวิทยุชุมชน เด็กหลายคนอยู่ในกลไกรัฐบาลที่จะถูกจับได้ เพราะว่าขัดขืนต่อมาตรา 40 ว่า

ด้วยสื่อภาคประชาชน ที่ระบุไว้ว่าเด็กทำสื่อไม่ได้ แต่ทุกวันนี้เด็กหลายกลุ่มก็ทำสื่อได้ กรุงเทพมหานครมีวิทยุเด็กและเยาวชน มีโครงการตาสับปะรด มีศูนย์ข่าวเยาวชนไทยที่ออกอากาศทุกวันพฤหัส ช่อง 11 ช่วง 16.00 น. เป็นรายการที่เด็กผลิตเองไปสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรีและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ นี่เป็นสิ่งที่รัฐควรจะสนับสนุนต่อไป

ถ้าหากว่าเด็กเปรียบเหมือนปลาที่ว่ายอยู่ในน้ำ แล้วน้ำเป็นสังคมหรือบ้านเมืองของเรา โดยผู้ใหญ่เป็นคนดูแลน้ำ ถ้าน้ำเสียปลาอยู่ไม่ได้แต่ถ้าน้ำดีปลาอยู่ได้ ก็เหมือนกับถ้าผู้ใหญ่ดูแลน้ำดูแลสังคมบ้านเมืองเราให้ดียิ่งขึ้น เด็กคงจะเป็นปลาที่แหวกว่ายในน้ำอย่างสวยงาม และเป็นเด็กเยาวชนไทยที่มีความสามารถและแสดงศักยภาพให้ผู้ใหญ่ได้รู้ว่าเราทำได้

เรื่องของนโยบายของรัฐก็เช่นกันเป็นปัญหาที่หลายประเทศเผชิญมาก็คือ นโยบายของรัฐมีแผนแม่บทว่า จะทำอย่างไรต่อเด็ก แต่พอเปลี่ยนรัฐมนตรีและปฏิรูประบบราชการแผนงานก็เปลี่ยนหมด เยาวชนที่จะทำงานก็ต้องหยุดชะงักทำอะไรต่อไม่ได้ จะต้องเริ่มนับ 1 2 3 ใหม่หมด บันไดการมีส่วนร่วมของเด็กมี 8 ขั้น ประเทศไทยอยู่ในขั้น 2 นั่นก็คือ เด็กเป็นไม้ประดับ เด็กไม่มีโอกาสได้ร่วมคิดและวางแผน สุดท้ายประมาณ 4 – 5 เดือนที่ผ่านมา มีการประชุมสมัชชาแห่งชาติด้านการพัฒนาเด็กครั้งที่ 4 มีเด็กมาร่วมประชุมกัน และมีการพูดคุยกันว่า เด็กไทยในอุดมคติของเราเป็นอย่างไร นั่นก็คือ เด็กดีมีความกล้า พลานามัยสมบูรณ์ เพิ่มพูนความรู้ ควบคู่คุณธรรม นำชาติพัฒนา เป็นสิ่งที่เด็กกระทำไม่ได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่ใจดีทั้งหลาย แต่เชื่อว่าผู้ใหญ่ใจดีในที่นี้พร้อมที่จะทำเพื่อเด็กของเราทุกคนแล้ว

ช่วงซักถามและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม

คุณเกรียงกมล เลาหะไพโรจน์ :

เราพูดถึงปัญหาเหล่านี้มาตั้งแต่เป็นนักศึกษา ถ้าเป็นสงครามเราก็กำลังแพ้ เพราะโลกไม่มีที่พึ่งไม่มีที่หวังไม่มีอุดมการณ์จริงๆ ถึงแม้ว่าอาจารย์จะทำวิจัย หรือเอ็นจีโอ (NGOs) ไปทำงานพัฒนา ก็จะได้มีผลพวงต้องทำกันต่อไป แต่ถ้าเราต้องการชนะสงครามมันน่าจะเริ่มกันที่ "ยุทธศาสตร์" เพราะอีก10 หรือ 20 ปีข้างหน้านักวิจัยปัจจุบันหรือนักวิจัยในอนาคตก็จะบอกว่าเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ตัวเลขมันเป็นแบบนี้ตอนนี้มันแย่ลงแบบนี้ๆ

สังคมไทย มีรัฐที่มีความแข็งแรง มีความมั่นคงในตัวรัฐเอง ไม่มีปัญหากับชนกลุ่มน้อย ที่สำคัญคือไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่ว่าความเข้มแข็งนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคเลยที่ประชาชน ปัญญาชนของสังคมนั้นจะเสนออะไรเพื่อที่จะบังคับทางใหม่ ยกตัวอย่างบุคคลที่ดีที่สุด ซึ่งออกแรงเงียบๆ มาเป็นเวลานาน คือ ศ.นพ. ประเวศ วะสี ท่านฉลาดมากและสามารถบังคับทางสังคมได้ เพราะฉะนั้น พวกเราปัญญาชน หรือเอ็นจีโอทั้งหลาย ลองมาช่วยกันคิดว่าเรามีความรู้พื้นฐานพอสมควรแล้ว เป็นไปได้ไหมที่เราจะกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อคิดบังคับทางสังคมต่อไป ประมาณเมื่อ 2–3 เดือนที่ผ่านแล้ว ได้มีการจัดกิจกรรมของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรที่จังหวัดนครนายก เป็นกิจกรรมของนักศึกษาทั่วประเทศ ได้มีการลองชักชวนนักศึกษาปฏิวัติวัฒนธรรม ปรากฏว่า นักศึกษายกมือเห็นด้วย นั่นคือผู้นำนักศึกษาของสังคมไทย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเป้าหมายที่เราต้องการปฏิวัติวัฒนธรรม คือ สื่อมวลชน เพราะว่าสื่อมวลชนได้ทำสิ่งที่เลวร้ายกับสังคมไทยมานานแล้ว ผมเลี้ยงลูกมาผมไม่ยอมให้ลูกเห็นข่าวหน้าหนึ่งหัวสีในหนังสือพิมพ์ พอลูกโตขึ้นผมจะดึง Section กีฬาให้ลูกอ่าน ผมกล้าฟันธงว่า สื่อมวลชนมีสิทธิอะไรมาทำร้ายสังคม แม้กระทั่งสื่อทางโทรทัศน์ที่เข้าไปทำร้ายลูกหลานทุกคนในบ้าน เพราะฉะนั้น ปัญญาชนต้องรวมกลุ่มกันเพื่อบอกว่า เราต้องการสื่อที่ดีทั้งทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และวิทยุ ดังนั้น เราควรเสนอวิธีการในทางยุทธศาสตร์ มีอีกตัวอย่างหนึ่งคือ กรณีกองทุนหมู่บ้านฯ เงินงบประมาณ 78,000 ล้านบาท รวมกับ 4,000 ล้านบาท โดยเริ่มแรกไม่ได้เป็นอย่างนี้ แต่ในการต่อสู้ของบางท่านเราควรจะยกเครดิตให้กับ นพ.พลเดช ปิ่นประทีป และคุณเอนก นาคะบุตรกับเพื่อนๆ กับคนในรัฐบาล 2 คนที่ทำให้กองทุน

หมู่บ้านมีความแข็งแรง จุดมุ่งหมายก็คือ ป้องกันเศรษฐกิจ แต่เอ็นจีโอบางท่านคิดว่า นอกจากกระตุ้นเศรษฐกิจแล้วจะต้องทำให้ยั่งยืนและสู้ความยากจนได้แบบนี้ ผมคิดว่าได้ผลดีพอสมควรจากพื้นฐานประชาชนที่มีอยู่ขณะนั้น เอ็นจีโอบอกว่า ประมาณ 10 % ของหมู่บ้านไทยที่รู้สึกแข็งแรง 20 % สามารถที่จะดูแลเงินได้ดี ตัวอย่างนี้ถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดี เห็นว่าเราเป็นวิศวกรสังคม เราคิดเชิงยุทธศาสตร์และสู้จนชนะได้ เพราะฉะนั้น เรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัวก็เช่นเดียวกัน เราจะลองคิดเชิงยุทธศาสตร์ใหญ่ ๆ แล้วบังคับทางรัฐบาลและบังคับทางสังคมให้เคลื่อนไปให้ได้

คุณหวัน (มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม) :

จากภาวะการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องสงครามยาเสพติด มันส่งผลกระทบกับเด็กในชุมชน ตอนนี้คิดว่าการขายยาเสพติดมันลุกลามถึงการใช้เด็กในการซื้อขาย อยากจะทราบข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐว่า จะมีวิธีการป้องกันอย่างไรบ้างหรือเปล่าก่อนที่จะประกาศสงครามออกมา เพราะว่าตอนนี้เด็กในชุมชน กฎหมายได้ระบุว่าเด็กเล็กทำผิดแล้วตำรวจไม่จับ และตอนนี้ในส่วนของงานวิจัยได้มีการวิจัยเรื่องนี้ไหมเพื่อที่จะนำเอาข้อมูลมาเสนอกับรัฐบาล ส่วนทางด้านสื่อมวลชนมีการสร้างกระแสเรื่องนี้ให้สื่อมวลชนรับทราบ เพื่อที่จะช่วยกันป้องกันปัญหาร่วมนี้ไว้บ้างหรือเปล่า

สว.วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ :

ได้ตอบคำถามว่า เรื่องเด็กระทำผิดตำรวจสามารถจับได้ แต่ไม่ได้นำตัวไปฝากขัง แต่จับเด็กเพื่อสืบเสาะไปถึงใครเป็นคนให้เด็กมาขาย หลายรายตำรวจก็สืบไปถึงพ่อแม่ สืบไปถึงครู และตำรวจก็ดำเนินการตามกฎหมาย หากใครทราบเบาะแสต้องแจ้งตำรวจเหมือนกับที่จังหวัดโคราช เด็กมามอบตัว 8 – 9 คน ก็สืบไปจับได้ตั้งเป็นขบวน ซึ่งการใช้เด็กเดินยาเป็นวิธีที่ใช้กันมานานแล้วตั้งแต่ก่อนประกาศสงครามยาเสพติด

พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล :

ได้กล่าวว่า มีคำถามจากผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งว่า เรื่องของต้นแบบในสังคมที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ดังนั้น ต้นแบบควรจะเป็นอย่างไร เพราะว่าคนในรุ่นก่อน ต้นแบบจะเน้นถึงคุณงามความดี ความขยัน ความรับผิดชอบ แต่สิ่งเหล่านี้ดูเหมือนว่ามันค่อนข้างเชยสำหรับเด็กในยุคปัจจุบันที่ต้องการอะไรที่รวดเร็วขึ้นและเห็นผลทันที จึงอยากจะขอให้วิทยากรช่วยขยายความคำว่า ต้นแบบคืออะไร

พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ :

เรื่องนี้เป็นสิ่งที่สังคมจะต้องพูดกัน เพราะว่าถ้าเราถามว่าใครในรัฐบาลที่เป็นต้นแบบ เราคงจะต้องชื่นชมบุคคลที่มีชื่อเสียง ซึ่งส่วนหนึ่งก็ยังคงมีนักการเมืองน้ำเน่าเหลืออยู่ นักการเมืองที่พยายามทำความดี ก็จะถูกเขี่ยไปที่ละคนสองคนอะไรอย่างนี้ ดิฉันคิดว่าการฟื้นฟูความดี ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์คือว่าตอนนี้เรานึกถือสังคมเราว่าไปตามกระแสก็ยึดถือเรื่องเงินทองเป็นหลัก พ่อแม่ก็ต้องกาเงิน หากเราอยากจะเป็นพ่อแม่ที่ดี ดิฉันคิดว่า เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดนั่นก็คือเรื่องความรัก เราอาจจะรักลูก แต่ว่าวัฒนธรรมไทยที่เราเห็นกันก็คือ พ่อแม่รักลูกแต่ไม่ค่อยแสดงความรักให้ลูกเห็น เรื่องนี้จะเป็นปมปัญหาติดตัวเด็กไปจนโต เด็กจะรู้สึกมากเลยว่า เขาไม่เข้าใจว่าพ่อแม่รักเขาขนาดไหน อาจจะรักเขาต่อเมื่อเขาทำความผิดคือว่ามาจำจี้จำไชเขาอะไรทำนองอย่างนี้ เราควรจะรู้จักวิธีแสดงความรักที่ถูกต้องกับลูกของเรา เราก็ไม่ใช่แสดงเฉพาะตอนเขาเป็นเด็กด้วย อย่างพวกเราเองวัฒนธรรมไทยเราไม่ค่อยกอดลูกเท่าไรเวลาที่ลูกโตแล้ว แต่เราจะต้องเข้าใจกันว่า เราจะต้องการการสัมผัสกันโดยเฉพาะระหว่างสมาชิกในครอบครัว

ในส่วนที่คุณเกรียงกมล ได้เสนอเรื่องการคิดเชิงยุทธศาสตร์ ดิฉันคิดว่าในแวดวงวิชาการมีความพยายามเรื่องนี้มาสมควร ดิฉันเองพูดเรื่องเด็กมานานตั้งแต่มาเริ่มทำงาน ก่อนอื่นเราพูดเรื่องปัญหาให้ฟังก่อนว่า คุณคิดว่าปัญหาของเด็กไทยคืออะไร ยกตัวอย่างเมื่อเราพูดถึงกระแสเรื่องอีคิว (EQ) เราก็ไปทำกันแต่เรื่องอีคิว แล้วเราก็ละเลยเรื่องสติปัญญา เรื่องศักยภาพของเด็ก โดยเราคิดในลักษณะที่แยกส่วนและไม่เข้าใจว่า ความเป็นมนุษย์มีองค์ประกอบอะไรบ้าง ปัจจุบันเด็กไทยมีสติปัญญาและศักยภาพต่ำกว่าประเทศอื่น แล้วเราจะให้ใครพัฒนา แต่ปรากฏว่าคนในรัฐบาลเอง

ออกมาปฏิเสธตั้งแต่เรื่องปัญหาแล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่า ความรับรู้ของคนในรัฐบาลที่มีความรับผิดชอบตรงนี้ยังไม่เข้าใจสภาพปัญหาฉะนั้นเราเป็นนักวิชาการจึงจำเป็นต้องพยายามออกมานำเสนอ ถ้าเพื่อว่ามีใครในแวดวงรัฐบาลก็อยากจะให้กลับไปตระหนักด้วยว่าจริงๆ แล้วท่านมีความตั้งใจจะกระทำกับเรื่องของครอบครัวกับเด็กแค่ไหน เพราะว่ายังไม่เห็นนโยบายเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน และครอบครัวชัดเจนเลย ซึ่งการต่อต้านยาเสพติดก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่ายังเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ เพราะว่าเรายังไม่ได้แก้ปัญหาที่รากฐาน

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ :

เรื่องปัญหาเราสามารถนำเสนอได้มากกว่าเรื่องยุทธศาสตร์ ผมมี 2 ประเด็นเกี่ยวกับ

1) *เรื่องยุทธศาสตร์ของการสร้างความรู้* ทำความเข้าใจกับปัญญานั่นเอง ซึ่งคล้ายๆ กับที่ พญ.จันทร์เพ็ญ นำเสนอไปแล้ว แต่ว่ายุทธศาสตร์ของการผลิตเพื่อน เพื่อที่จะเอาความรู้ไปแก้ปัญหา ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าประสบการณ์ที่ผ่านมาหลายๆ ปี ผมคิดว่าจะต้องเปลี่ยนวิธีคิดยุทธศาสตร์ใหม่ว่า เดิมซึ่งเรามองว่า มีวิศวกรทางสังคมบางอย่างได้จริงในระดับหนึ่ง แต่ว่าในภาวะที่รัฐบาลหรือว่าการเมืองเป็นแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผมคิดว่า จะคิดยุทธศาสตร์ให้ชัดขึ้นนั้นจะคิดแต่เพียงในระดับบนอย่างเดียวไม่ได้ สมัยท่านนายกรัฐมนตรีอนันต์ ปัญญาชุน มีความริเริ่มที่ดี มีคณะกรรมการแห่งชาติ ที่ทำเรื่องเด็ก ซึ่งผมได้มีโอกาสเข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย เขามีการแต่งตั้งคณะกรรมการหลายชุด เช่น ชุดเด็กเล็ก ชุดเด็กโต ชุดที่ดูเรื่องพ่อแม่จะทำอย่างไร ชุดที่ดูเรื่องเด็กด้อยโอกาส โดยเฉพาะเด็กในสลัม มาถึงชุดที่ดูเรื่องสื่อโดยเฉพาะ สื่อจะเป็นสื่อที่ดีอย่างไรสำหรับเด็ก ได้ทำข้อมูลออกมาจนมีข้อเสนอ แต่พอเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ก็เริ่มนับ 1 ใหม่เลิกกันเลย จากประเด็นตัวอย่างแบบนี้ผมคิดว่า ถ้าขืนมัวไปรอให้มีใครสักคนที่งคิดดีคิดชอบและมีพลังภายในพอทางการเมืองมาปฏิวัติวัฒนธรรมหรือว่าการมีชีวิตในสังคมนี้ให้มันดีขึ้น ผมคิดว่าเราคงจะหวังยากอยู่ ผมคิดว่ายุทธศาสตร์ฐานล่างหรือการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญและเชื่อมโยงนำความรู้ไปเคลื่อน ประสบการณ์ในการทำยุทธศาสตร์ที่สร้างกลุ่มคนกลุ่มเด็กกลุ่มเยาวชน ให้เขาเข้ามามีส่วนเคลื่อนไหวในเรื่องนี้เอง เชื่อมอยู่กับการทำความเข้าใจให้สังคมเริ่มรับรู้ด้วยสำคัญมาก ซึ่งหลายเรื่องมันเคลื่อนไปได้อย่างน่าแปลกใจ เมื่อเทอมที่แล้วผมมีลูกศิษย์ไปทำวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการโกงข้อสอบของเด็กสมัยนี้ พอเปิดเผยข้อมูลออกไปในเวทีทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ก็เห็นว่ามีคนเข้ามาจัดการปัญหาหลายเรื่อง ผมจึงเรียนว่า ยุทธศาสตร์ของการสร้างความรู้สำคัญ

2) *การสร้างความรู้แต่ไม่รู้ว่าจะเคลื่อนอย่างไร* ใครควรจะเข้ามารับรู้บ้าง ใครควรจะมีส่วนได้ส่วนเสียบ้าง หลายเรื่องเราพบว่า เราให้เด็กเป็นผู้นำเสนอเรื่องปัญหาเอง มันมีพลังทำให้นโยบายและสังคมสะเทือนได้ ผมเห็นด้วยกับคุณเกรียงกมล ในเรื่องยุทธศาสตร์ของการที่เราจะปฏิวัติควรมีอะไรบ้าง เช่น การมีชีวิตอยู่ในสังคม การมียุทธศาสตร์สร้างความรู้ ก็เป็นเรื่องสำคัญ แต่เรื่องที่สำคัญที่สุดคือ วิธีที่จะนำความรู้ไปขับเคลื่อน และขอย้ำว่ายุทธศาสตร์เด็ก น่าจะเป็นยุทธศาสตร์ซึ่งน่าจะได้ผล ก็อยากจะให้ทุ่มลงไปมากๆ เพราะว่า ความล้มเหลวเชิงยุทธศาสตร์มักจะเป็นยุทธศาสตร์ที่ผู้ใหญ่ทำกันเองและไม่ต่อเนื่อง

พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล :

ได้กล่าวว่า มีคำถามจากผู้เข้าร่วมประชุม 2 ข้อ คือ 1) เวลาเวลาพูดถึงเรื่องการมีส่วนร่วมของเด็กไทย ตอนนี้เด็กไทยอยู่ในระดับเป็นไม้ประดับ ในฐานะที่น้องกิตติพันธ์ เป็นตัวแทนเยาวชน คิดว่าจะมีส่วนกระตุ้นเรื่องนี้ให้กับเยาวชนไทยอย่างไร จึงจะทำให้กลุ่มของเยาวชนนั่นยั่งยืน และ 2) ทำอย่างไรเด็กและเยาวชนไทยจึงจะมีแรงจูงใจและสนใจกับปัญหาส่วนร่วมอย่างที่น้องกิตติพันธ์กำลังทำอยู่ และถามถึงตัวน้องกิตติพันธ์เองว่า มีอะไรเป็นแรงบันดาลใจให้มาทำตรงนี้ และอะไรเป็นจุดเริ่มต้นของน้องกิตติพันธ์

คุณกิตติพันธ์ กันจินะ :

สำหรับข้อแรกนะครับที่ในเรื่องของเด็กที่เป็นไม้ประดับ ก็คืออย่างสังคมไทยทุกวันนี้ ก็มองคนที่เสียมากกว่าคนดี อย่างเด็กที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ใช้ซามุไรฟันกัน ข่าวจากสื่อต่างๆ จะเผยแพร่ข้อมูลว่ากลุ่มเด็กที่ใช้ซามุไรที่มีอาวุธมีกี่คน ผู้สื่อข่าวบางคนจำว่ามีเพศชายเพศหญิงกี่คน แต่พอเด็กที่ทำกิจกรรมหรือว่าเด็กที่ทำอะไรดีๆ ให้สังคม สื่อต่างๆ ก็จะไม่เผยแพร่และสังคมจะมองไม่เห็นความดีของเด็ก แต่ถ้าเด็กทำผิดพราดหรือทำไม่ได้อย่างที่ผู้ใหญ่จะให้ทำก็จะซ้ำเติม สำหรับเรื่องที่อยากจะให้เด็กมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ก็คือการยกย่องหรือว่าชมเชยเด็กเมื่อเด็กทำความดี และให้กำลังใจกระตุ้นให้เด็กทำความดีและพัฒนามากขึ้นอีก นอกจากนี้ ผู้ใหญ่ควรให้คำชี้แนะที่ดีและบอกเด็กว่า ถ้าเด็กทำดีแล้วและมีการชี้แนะที่ดีจากพ่อแม่ด้วยแล้วเด็กจะยิ่งดีขึ้น ผู้ใหญ่บางคนควรจะอยู่เคียงข้างเด็กมากกว่าเป็นตัวของเด็กเองที่จะเดินขึ้นบันไดแต่ละขั้น ผู้ใหญ่บางคนไปครอบงำเด็กมากกว่าการแนะนำ เป็นการชี้นำและการครอบงำเด็กโดยสวมบทบาทเป็นเด็กเอง แต่เขาไม่รู้ปัญหาเหมือนเด็ก แต่เด็กถ้ารู้ปัญหาและผู้ใหญ่ให้คำแนะนำร่วมกันก้าวเดินขึ้นบันไดไปด้วยกันในสังคม คิดว่าปัญหาต่างๆ หรือว่า ยุทธศาสตร์ หรือว่าอะไรต่าง ๆ ที่เราจะร่วมกันวางแผน ผมคิดว่าควรจะดียิ่งขึ้น 2) เรื่องของเครือข่ายที่ผมได้ดำเนินกิจกรรมอยู่ เป็นเครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน 7 จังหวัด ตามความเป็นจริงจะมีเครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน 9 จังหวัด ยกเว้น จังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่ได้ประสานไป โดยมีประเด็นเรื่องเอดส์ ยาเสพติด สิทธิเด็ก สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งมีตัวแทนเด็กและเยาวชนในแต่ละประเด็น

เราตั้งเป็นคณะกรรมการเครือข่ายมีจำนวน 14 คน ส่วนเป้าหมายของเครือข่ายเราคิดว่ามันเป็นเหมือนดาวเหนือ เรามีการวางแผนว่าเราจะไปถึงดาวเหนือได้อย่างไร นั่นก็คือการผลักดันให้เกิดการดำเนินการในเชิงนโยบายและการพัฒนาสังคมให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนและก็ทำงานอย่างเป็นบูรณาการ ในเรื่องของบริบทชุมชนหลายๆ อย่าง เรามีองค์กรพี่เลี้ยงที่ทำงานด้านเด็ก อาทิเช่น มูลนิธิต่างๆ เรามีการเชื่อมร้อยเครือข่ายกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ และอีกอย่างหนึ่งเรามีการสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกลุ่มเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ และเครือข่ายเด็กและเยาวชนอาจจะอยู่ในพื้นที่แต่ผู้ใหญ่หลายๆ คนที่อยู่ในระดับนโยบาย เวลามองเด็กบางส่วนจะมองระดับตรง สายตาของเราจะกว้าง 180 หรือว่า 360 องศาก็ตาม ผู้ใหญ่จะมองระดับตรง แต่ระดับที่อยู่ข้างล่างจะไม่มอง เด็กบางคนที่ผู้ใหญ่ดึงเข้ามาร่วมกิจกรรม เป็นเด็กที่ปัญญาเลิศ เป็นเด็กที่ไม่ได้พบกับปัญหาแต่ว่ามีความสามารถในการพูด

นอกจากนี้ การที่จะทำอย่างไรให้เด็กมีส่วนร่วม ดังที่กล่าวมาข้างต้นคือการย่องยกและให้คำแนะนำเด็กในบางอย่างนั้น ยังมีอีกประเด็นที่สำคัญคือ เรื่องสื่อ จะทำอย่างไรหากเด็กชื่นชอบการ์ตูนและอยากจะเป็นอุลตร้าแมนท์ หรือซุปเปอร์แมน จะเป็นไปได้ไหมที่สังคมไทยของเราจะมีสื่ออะไรสักอย่างหนึ่งที่จะทำให้เด็กไทยคิดว่า อยากจะเป็นคนที่พัฒนาสังคมบ้าง เรามีละครหลายๆ เรื่องจะเน้นไปในเรื่องของสามีฆ่าเมีย การทิ้งกัน การฆ่ากันตาย แต่ทำไมเราไม่มีละครที่สะท้อนแนวชีวิตหรือว่าละครเกี่ยวกับสังคมบ้าง เพราะกระบวนการของละคร จะช่วยทำให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้อย่างถูกต้องและก็อย่างมีการพัฒนาอยู่เรื่อยๆ มันจะเป็นการหล่อหลอมจิตใจของเด็ก และก็คิดอยู่เสมอว่าเราสำคัญเหมือนกันนะ เราเป็นพลังของชาติที่ผู้ใหญ่บอกว่าเด็กเป็นอนาคตของชาติ เพราะว่าเด็กได้เริ่มต้นทำอะไรหลายอย่างบ้างแล้ว เราไม่รู้ว่าเราจะตายวันไหนเวลาใด ฉะนั้นหากผู้ใหญ่ต้องการทำอะไรเพื่อเด็กก็ควรจะเริ่มทำตั้งแต่เวลานี้ เช่น ถ้าเราอยากจะสอนลูกหรือว่าอยากทำอะไรควรเริ่มต้นตั้งแต่วันนี้ สมมุติว่าวันนี้เราอยากจะบอกว่า สุขสันต์วันเกิดนะลูก ก็อย่ารอบอกในวันพรุ่งนี้เพราะเราอาจจะไม่มีโอกาสได้บอกก็ได้ สำหรับแรงบันดาลใจหนึ่งที่ทำให้ผมได้มาอยู่ในกระบวนการของเยาวชนและเข้ามาทำกิจกรรมเหล่านี้ก็คือ เรารู้วันเกิดแต่เราไม่รู้วันตายครับ

พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล :

เราใช้เวลามากกว่า 2 ชั่วโมง ที่อยู่ร่วมกันในเวทีสัมมนาแห่งนี้ และขอสรุปสุดท้ายสิ่งที่เราได้เรียนรู้ร่วมกันจากเวที

ประการแรก เราได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของการทำยุทธศาสตร์การสร้างความรู้ ซึ่งอาจารย์อมรวิชช์ ได้นำเสนอนั้นยังคงเป็นโจทย์ที่มีความสำคัญมากว่า เราจะมียุทธศาสตร์การสร้างความรู้ในเรื่องของการติดตามปัญหาของเด็กอย่างรู้จริงและ ต่อเนื่อง เราจะนำเอาความรู้ที่เกิดขึ้นเคลื่อนไปสู่การแก้ปัญหาเพื่อไปสู่ทางเลือกและทางออกของปัญหาได้อย่างไร อันนี้จะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งก็มีหลายๆ ท่านได้นำเสนอหลายสิ่งหลายอย่าง

ประการที่สอง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่จะพูดถึงเรื่องการทำให้คนที่ทำความดีได้มีโอกาสมาร่วมกันทำความดี และการทำความดี มันเกิดขึ้นเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในสังคมเต็มไปหมด ทำอย่างไรจะเห็นภาพรวมของกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยเหล่านี้ปรากฏชัดขึ้น เพื่อที่จะไปสู่สังคมที่น่าอยู่สำหรับเด็กที่มีต้นแบบที่ดี ที่คุณหมอจันทร์เพ็ญได้กล่าวถึง

ประการที่สาม สังคมที่มีอุดมการณ์ร่วมกันภายใต้ความร่วมมือของการทำความดีร่วมกันเพื่อกำหนดทิศทางของสังคมได้อย่างไร หรือว่าอาจจะไปถึงขั้นปฏิวัติวัฒนธรรมบางอย่าง เพื่อที่จะเกิดสังคมที่น่าอยู่สำหรับเด็กจริง ๆ เป็นน้ำที่ใสสะอาดจริง อย่างที่เด็กต้องการ

ประการที่สี่ ทำอย่างไรที่เราจะสนับสนุนการเรียนรู้ทางเลือกสำหรับเด็ก คิดว่าเป็นสิ่งที่น้องกิตติพันธ์กำลังทำอยู่และกลุ่มเพื่อนๆ อีก 500 เครือข่าย เขากำลังทำการเรียนรู้ทางเลือกของตัวเขาเอง และเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าไม่เฉพาะกับตัวเองเท่านั้นยังทำเพื่อสังคมอีกด้วย มันมีคุณค่ากับเด็กที่จะเข้าไปมีโอกาสในการเรียนรู้ทางเลือกของเขาเอง แต่เขาต้องการการสนับสนุนที่จะได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ ไปเป็นไปตัวเคลื่อนของการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง

ประการที่ห้า คุณสุภาวดี ได้กล่าวถึงสถาบันหลัก 2 สถาบัน ที่เราควรจะต้องช่วยกันดูแล นั่นคือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ดังนั้น ควรจะทำอย่างไรที่จะช่วยให้ทั้งสองสถาบันเข้าใจคำว่า กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อให้เกิดการจัดการการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ สามารถที่จะไปจัดการการเรียนรู้ให้กับเด็กได้เช่นเดียวกัน

ประการสุดท้าย อาจารย์อมรวิชช์ ได้กล่าวถึงเรื่องน่านน้ำไทยและน่านน้ำสากล อันมีสื่อเป็นตัวเชื่อมโยงเข้ามา ดังนั้นจะมียุทธศาสตร์อย่างไรระหว่างน่านน้ำไทยและน่านน้ำสากลที่เป็นความเป็นจริง เพราะเด็กไทยจะต้องเผชิญกับสังคมเหล่านี้ต่อไป ขอบพระคุณค่ะ.

วิทยากร :

พ.ญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ	โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คุณวัลลภ ตั้งคณานุรักษ์	สมาชิกวุฒิสภา
คุณสุภาวดี หาญเมธี	บริษัท แปลนพลับลิชชิ่ง จำกัด
คุณกิตติพันธ์ กันจินะ	ตัวแทนเยาวชน

ผู้ดำเนินรายการ :

พ.ญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล	สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เด็กและเยาวชนไทยจะไปทางไหนท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม

สุทิน ศิรินคร
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการไหล่บ่าทางวัฒนธรรมเข้าสู่สังคมไทย หรือยุคสมัยของข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนนั้น เป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นำสังคมไทยไปสู่พัฒนาการของการประดิษฐ์คิดค้น การให้บริการด้วยการผลิต และนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันทั่วโลก ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกและตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเตอร์เน็ต โทรทัศน์ และวิทยุ ฯลฯ โดยเครื่องมือการสื่อสารเหล่านี้ได้สร้างความพึงพอใจและสร้างค่านิยมให้กับผู้บริโภคอย่างกว้างขวางและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งนับวันยิ่งมีบทบาทและมีความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนทั่วโลก

แม้ว่าสังคมไทยจะอยู่ในยุคของกระแสความเปลี่ยนแปลงที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นยุคทุนนิยมหรือวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมก็ตาม แต่เราควรตระหนักถึงการสร้างความรู้และการทำความเข้าใจถึงคุณประโยชน์และโทษที่จะเกิดขึ้นจากผลพวงของการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหล่านั้น เนื่องจากอาจจะส่งผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายตามมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อเด็ก เยาวชน ครอบครัว ชุมชนและสังคมไทย หากเราลองย้อนกลับไปในอดีตสมัยก่อน เราจะมองเห็นภาพของความรักความผูกพันสายใยสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารถึงกันหรือการเยี่ยมเยือนไปมาหาสู่กันด้วยการสัมผัสรับรู้ได้ด้วยกาย วาจา และจิตใจอย่างแท้จริง โดยมีจารีตประเพณี วัฒนธรรมเป็นตัวร้อยเชื่อมโยงความสัมพันธ์เหล่านั้นระหว่างเครือญาติกับกัลยาณมิตรของเรา

แต่ในปัจจุบันนี้ เราจะมองเห็นภาพได้ชัดเจนว่า ผลพวงจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลและแทรกกลางขวางกั้นระหว่างสายใยสัมพันธ์เหล่านั้นด้วยการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีหรือวัตถุเป็นตัวกลางเชื่อมโยงในการติดต่อสื่อสารถึงกัน ซึ่งเราไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าเครื่องมือเทคโนโลยีเหล่านั้นล้วนมีส่วนช่วยให้เราสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้มากขึ้นและสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าเราจะอยู่แห่งใดไกลแค่ไหนก็ตาม แต่หว่าการสัมผัสรับรู้หรือสายใยสัมพันธ์นั้นยากที่จะหยั่งรู้และเข้าถึงความรู้สึกทางด้านจิตใจได้ ส่งผลให้สังคมไทยทุกวันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและมีการสร้างระบบความสัมพันธ์ใหม่กลายเป็น "สังคมเทียมไม่ใช่สังคมแท้" ดังเช่นคำกล่าวของ ศ.สุมล อมรวิวัฒน์ ที่เคยกล่าวไว้เมื่อครั้งประชุมภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้กับเครือข่ายปันความรู้สู่กระบวนทัศน์ใหม่ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2546 ณ วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม

ผลจากการสรุปภาพรวมของการจัดเวทีเสวนาทางวิชาการในวันครอบครัวสดใสงาน "ความรู้เพื่อชีวิต 10 ปี สกว." ในหัวข้อเรื่อง "เด็กและเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์ : ปัญหา ทางเลือก ทางออก" ณ ห้องประชุม Meeting 1-2 ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ เมื่อวันอาทิตย์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2546 ที่ผ่านมานั้น ได้มีการนำเสนอข้อมูลสถิติจากผลการศึกษาวิจัยในเบื้องต้นของโครงการวิจัย 2 โครงการ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้แก่

(1) *โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย* โดยมี แพทย์หญิงจันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อติดตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์อายุ 24 ปี เพื่อหาคำตอบของโจทย์วิจัยที่ว่า คนไทยควรเลี้ยงดูลูกอย่างไรหรือว่ารูปแบบใด คนไทยควรเลี้ยงลูกแบบไทยโบราณหรือแบบตะวันตก หรือควรผสมผสานทั้งสองรูปแบบเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ก็คงต้องพิจารณาถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นบริบทและพื้นที่ของแต่ละภูมิภาคเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาในหลากหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย เช่น เรื่องสติปัญญา เรื่องพัฒนาการของเด็ก เรื่องสุขภาพ เรื่องโภชนาการ เรื่องสาเหตุการตายของเด็ก เรื่องจริยธรรม และเรื่องการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งสื่อประเภทต่าง ๆ ของเด็ก ฯลฯ เป็นต้น

และในประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับเรื่องการใช้เทคโนโลยีของเด็กนั้น การวิจัยชี้ให้เห็นภาพรวมของผลกระทบต่อค่านิยมการบริโภคสื่อหรือการใช้เทคโนโลยีของเด็กไทยในชีวิตประจำวัน โดยเริ่มต้นจากการสำรวจกลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัยฯ พบว่าเด็กไทยอายุต่ำกว่า 5 ปี จะได้ชมภาพความรุนแรงที่เกี่ยวกับเรื่องฆ่ากันและตีกันประมาณ 501 ครั้งต่อวัน เด็กวัยประถมจะชมรายการการ์ตูนที่ส่อให้เห็นพฤติกรรมการแต่งกายของตัวการ์ตูนที่สวมใส่เสื้อผ้าโป๊และเน้นเนื้อหาไปในเรื่องเซ็กซ์ เป็นอันดับหนึ่ง ชมรายการละครเป็นอันดับสอง และชมรายการเกมส์โชว์ เป็นลำดับสาม ส่วนเด็กที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น จะชมรายการละครเป็นอันดับหนึ่ง เกมส์โชว์เป็นอันดับสอง ฟังเพลงเป็นอันดับสาม และมักไม่สนใจรายการเกี่ยวกับการศึกษา เพราะเราไม่ปลูกฝังให้เด็กสนใจเนื้อหาสาระต่างๆ แทนการเลือกชมแต่รายการที่มีความบันเทิงเพียงอย่างเดียว อีกทั้งสื่อโฆษณาที่เผยแพร่ก็เป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของเด็กไทยพบว่า เด็กวัยประถมเริ่มทดลองสูบบุหรี่ตั้งแต่อายุ 10 ปี ดื่มเหล้าเบียร์และเครื่องบำรุงกำลังตั้งแต่อายุ 16 ปี ซึ่งเด็กที่เคยสูบบุหรี่จะมีโอกาสติดยาบ้าและผงขาวได้ง่าย และยังมีปัญหาเรื่องพฤติกรรมทางเพศ เนื่องจากมีค่านิยมเลียนแบบแฟชั่น นั่นคือการยอมรับการอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงานของวัยรุ่น และวัยรุ่นชายเริ่มทดลองมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับโสเภณี ทำให้เกิดปัญหาการติดเชื้อเอชไอวี เป็นโรคเอดส์ตายตั้งแต่อายุยังน้อย ล่าสุดพบว่ามีเด็กวัยรุ่นอายุ 16 ปีเป็นโรคเอดส์ตาย นั่นแสดงว่าเด็กติดเชื่อโรคเอชไอวี ตั้งแต่อายุ 11 ปี ซึ่งเป็นเรื่องที่เด็กถูกกระทำและตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

(2) *โครงการวิจัย Child Watch* โดยมี ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งโครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนใน 12 จังหวัดของภาคเหนือ โดยใช้ตัวชี้วัดทางด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านสังคม ฯลฯ เป็นเครื่องมือเพื่อสำรวจพฤติกรรมเด็ก รวมทั้งมีการทำวิจัยกรณีศึกษาในทั้ง 12 จังหวัด จากข้อมูลสถิติบางส่วนที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับสภาวการณ์ของเด็กในระดับน่านน้ำไทยและน่านน้ำสากล เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พยายามสะท้อนให้มองเห็นภาพของการใช้เทคโนโลยีประเภทอินเตอร์เน็ต รวมถึงสื่อต่างๆ ทางโทรทัศน์ที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก โดยพบว่า ปัจจุบันมีเว็บไซต์ทั่วโลก 7 ล้านเว็บ มีเว็บไซต์โป๊ประมาณ 2 ล้านเว็บ มีการผลิตหนังโป๊ผ่านเว็บไซต์ประมาณ 11,000 เรื่อง คิดเป็นมูลค่าทางธุรกิจประมาณ 4,000 ล้านเหรียญ ซึ่งเป็นการผลิตหนังโป๊มากกว่าการผลิตภาพยนตร์ของฮอลลีวูดประมาณ 20 เท่า ในแต่ละวันจะมีเด็กคลิ๊กเข้าไปเล่นเกมส์ประมาณ 100 คน ทำให้ธุรกิจผลิตเกมส์มีรายได้ประมาณ 1 ล้านบาทต่อเดือน และในปีหนึ่งๆ เด็กจะต้องเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนประมาณ 900 - 1,000 ชั่วโมง แต่เด็กดูโทรทัศน์ประมาณปีละ 1,000 – 1,200 ชั่วโมง แสดงให้เห็นว่า เด็กเรียนหนังสือน้อยกว่าชมรายการโทรทัศน์ ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการวิเคราะห์เนื้อหารายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศพบว่า เด็กอเมริกันก่อนอายุครบ 18 ปี จะได้ดูฉากความรุนแรงทางโทรทัศน์ประมาณ 1 แสนฉากต่อปี เป็นฉากการฆ่ากันประมาณ 10,000 ฉาก เป็นฉากเลิฟซีน ประมาณ 14,000 ฉาก และเด็กอเมริกันในช่วงวัยรุ่นอายุ 13 – 17 ปี พบว่า ประมาณ 1 ใน 5 เคยถูกชักชวนแบบที่มีนัยยะไปในเชิงเพศสัมพันธ์ โดยผ่านวิธีการแช็ต (Chat) ผ่านอินเตอร์เน็ต เมื่อปี ค.ศ.1998 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ตประมาณ 710 กว่าคดี เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 2000 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ตประมาณ 3,000 คดี ซึ่งประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาวิจัยในเรื่องเหล่านี้เลย

จากข้อมูลสถิติของโครงการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นตัวอย่างรูปธรรมที่ได้สะท้อนถึงพฤติกรรมของเด็กไทยในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นพลวัต รวมทั้งต้องเผชิญกับ

กระแสบริโภคนิยมและทุนนิยมที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญและคุณค่ากับตัวเงินเป็นหลัก ดังนั้น หากพ่อแม่-ผู้ปกครอง-ครูอาจารย์ปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่เท่าที่ควรหรือขาดความรู้และความเข้าใจไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสื่อหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของเด็ก รวมทั้งสังคมก็ปล่อยให้มีสถานประกอบการที่ขาดความรับผิดชอบ มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์หรือกำไรสูงสุดทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว ขาดจรรยาบรรณและขาดความรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับเด็กไทย ตลอดจน ยังไม่มีกฎหมายเข้ามาควบคุมหรือปกป้องคุ้มครองเด็กแล้ว เราจะหวังว่าเด็กไทยในวันนี้จะเป็นอนาคตที่ดีของประเทศชาติได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษานั้น หากพิจารณาในเชิงระบบโครงสร้าง นับได้ว่าเป็นหน่วยหนึ่งของระดับฐานรากที่สำคัญของประเทศ เพราะมีบทบาทหน้าที่ในการผลิต เลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นอนาคตของประเทศชาติให้เจริญเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

กล่าวคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีบทบาทหน้าที่และมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบ่มเพาะให้เด็กและเยาวชนได้เติบใหญ่เป็นผู้นำที่ดีหรือเป็นคนดี มีความสุข มีจริยธรรม มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะพร้อมจะช่วยเหลือสังคมและพัฒนาสังคมไทยให้ดียิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ทั้งสองสถาบันจะอ่อนแอลงก็ตาม ความเพียรพยายามของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และทุกภาคส่วนในสังคมที่เกี่ยวข้องก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญและเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นทั้งสองสถาบันหลักนี้

ยกตัวอย่างรูปธรรมที่มีหลายหน่วยงานได้จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น กิจกรรมค่ายเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน กิจกรรมค่ายครอบครัวเพื่อส่งเสริมและสร้างความสัมพันธ์สายใยในครอบครัว กิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนผู้นำหรือโรงเรียนต้นแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้ ฯลฯ เป็นต้น แต่ความเพียรพยายามดังกล่าวคงจะไม่เป็นเรื่องที่ง่ายนัก เพราะการตระหนักและการรับรู้หรือการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมจะต้องสร้างความรู้และทำความเข้าใจ เพื่อนิยามความหมายของคำว่า "การมีส่วนร่วม" ว่าคืออะไร มีขอบเขตแค่ไหน ต้องทำอย่างไร และมีกฎหมายหรือมาตรการใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษาหรือการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อทุกคนจะได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และนี่คือประเด็นคำถามหรือโจทย์วิจัยที่ต้องการแสวงหาหรือค้นหาคำตอบ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นคำถามของสังคมว่า เราจะมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่างไรในการสร้างความรู้และใช้ความรู้เพื่อสร้างความความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนให้กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคม ใครจะเป็นผู้ตอบคำถามนี้แก่สังคม

ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และการใช้ข้อมูลหรือชุดความรู้เพื่อก่อให้เกิดสติปัญญาและเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบด้านและยั่งยืนนั้น เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาหรือสร้างกลไกใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมหรือที่เรียกว่า "หน่วยจัดการความรู้ (Unit of Knowledge Management)" อย่างอิสระ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือ และใช้กระบวนการเรียนรู้มาบูรณาการกับการสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่การผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เป็นไปตามทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืน ตลอดจน การพัฒนาศักยภาพและการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนของชาติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความสุข และมีความมั่งคงยั่งยืนอย่างแท้จริง.

การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา*

วิทยากร : รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี, ผศ.จำลอง คำบุญชู,
คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์, รศ.ประภาภัทร นิยม,
คุณสมพร พึ่งอุดม และคุณแบ็งค์ งามอรุณโชติ
ผู้ดำเนินรายการ : คุณทรงพล เจตนาวณิชย์

ก่อนการการเสวนา เป็นการแสดงของเด็กๆ จาก โรงเรียนใต้ร่มไม้ และโรงเรียนบ้านเหมืองตะกั่ว จ.พัทลุง ในเรื่อง "โรงเรียนในฝัน" โรงเรียนใต้ร่มไม้ เป็นจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน ให้กับเด็กๆ ซึ่งเป็นเด็กในระบบโรงเรียนที่มาจากหลายโรงเรียน ก่อตั้งโดยคุณสาธร-จินตนา สมพงษ์ ซึ่งทำโฮมสกูลให้ลูกๆ และเป็นนักวิจัยในโครงการการศึกษาทางเลือก โดยมองว่า การเรียนรู้ในรั้วโรงเรียน ไม่พอที่จะทำให้เด็กคนหนึ่งเติบโตมาเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ จึงจัดกิจกรรมเสริม โดยประยุกต์ศาสนธรรมกับการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โลกธรรมชาติ และการศึกษาตัวตนภายใน เพื่อยกระดับความคิดของเด็กๆ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ละครของเด็กๆ สะท้อนบรรยากาศการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเรื่องการศึกษามีคนหลายฝ่ายมองด้วยความคาดหวังที่แตกต่างกัน เราพูดถึง "การปฏิรูป" แสดงว่ามันมีปัญหา หรือสถานการณ์ บริบทเปลี่ยนไป ทำให้ต้องคิดใหม่ ขณะนี้คงมีมุมมองที่หลากหลายจากคนหลายส่วนของประเทศ ที่ผ่านมาเราบรรลุอะไรแค่ไหน และปัจจุบันภายใต้ พ.ร.บ.การศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้ภาคสังคมเข้ามามีส่วนจัดการศึกษา สิ่งที่ปรากฏใน พ.ร.บ. กับความจริง จะเป็นอย่างไร งานวิจัยหลายส่วนกำลังพยายามตอบคำถามนั้นอยู่

คุณแบ็งค์ งามอรุณโชติ :

ในละครพูดถึงการตี ปัญหาการวางไม้ของครู ยังเป็นที่ถกเถียงว่าครูควรวางไม้หรือไม่ ผมสงสัยว่า จะเถียงกันไปทำไม ทำไมเราไม่มองว่า บทบาทของครูควรจะถือไม้อย่างไร การตีเด็กไม่ใช่ปัญหา แต่ตีอย่างไร ตีด้วยความรักหรือเพราะอยากให้เขาดีหรือไม่ต่างหากที่เป็นประเด็น

ทีนี้ถ้าหันมามององค์ประกอบของคนในวงการศึกษา เริ่มต้นที่ **เด็ก** การปฏิรูปการศึกษา เราพูดกันมานานมาก เด็กรู้มานาน แต่เด็กมองว่ามันคือการปฏิวัติ เพราะเราเปลี่ยนกันทุกอาทิตย์ **นโยบายเปลี่ยนบ่อยมาก จนละเลย**

---

* จากเวทีเสวนาทางวิชาการ "ครอบครัวสดใส" ว่าด้วยเรื่อง เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา เนื่องในงาน "ความรู้เพื่อชีวิต" 10 ปี สกว. วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุม Meeting Room 1-2 ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์.

การมองภาพรวมการศึกษา จึงเบื่อที่จะต้องตามกระแส วันนี้ประกาศว่าจะใช้นโยบายแอดมิสชั่นแบบนี้ พรุ่งนี้ประกาศขอปรับใหม่ อีกอาทิตย์บอกจะสอบตรงแล้ว เด็กรู้สึกถึงความไม่แน่นอนเชิงนโยบาย จึงไม่สนใจ เพราะตามไม่ทัน การวางแผนเชิงนโยบายที่ไม่แน่นอน ทำให้ระบบการศึกษาแกว่ง เด็กเลยเลิกสนใจไปด้วย

ทางด้าน **ครู** ก็รับนโยบายอย่างกำกวม เพราะไม่ชัด **การนำมาสานต่อให้เกิดประสิทธิผลจึงยาก** ที่จริงโครงสร้างนโยบายที่ออกมา ค่อนข้างจะผ่านการกลั่นกรองจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมาก ก่อนออกมาเป็นวาระแห่งชาติให้ครูใช้ จึงมีประสิทภิภาพพอสมควร แต่กระบวนการนำไปใช้สำคัญ เพราะจะวัฒนะหรือหายนะก็ขึ้นกับกระบวนการนำไปใช้ ถ้าโครงสร้างถูกต้องเหมาะสม แต่คนใช้ผิดวิธีหรือไม่ได้ศึกษาเชิงลึก ก็ไม่เกิดผล

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

หมายความว่า ครูไม่เข้าใจปรัชญาและเป้าหมายของการปฏิรูป เป็นปัญหาสำคัญที่สุดของระบบการศึกษาปัจจุบัน

คุณแบ๊งค์ งามอรุณโชติ :

เราพยายามดำเนินนโยบายเพื่อให้ครูมีส่วนร่วมกับเด็กมากที่สุด โดยให้ครูเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเอง หากครูไม่เข้าใจ มีบรรทัดฐาน มาตรฐานที่ไม่เท่ากัน องค์ประกอบของหลักสูตรที่ออกมาก็ต่าง การที่ครูมีคุณภาพต่างกัน ทำให้ระบบการศึกษาที่อิงจีพีเอหรือพีอาร์ ออกมามีบรรทัดฐานที่ต่างกัน แล้วเด็กจะทำอย่างไร ก็ต้องไปหาอาจารย์ที่เก่งๆ มาเสริม เกิดการสอนพิเศษ ผมถาม เขาตอบว่าในแต่โรงเรียนมีกระบวนการกลั่นกรองค่าจีพีเอหรือพีอาร์ โดยการให้สอบจากข้อสอบกลาง แล้วประเมินภายใน-นอก แต่ตรงนั้นมันแค่บอกว่า คุณผ่านเกรดศูนย์ คือคุณผ่าน ฉะนั้นทุกโรงเรียนมีมาตรฐานไม่เท่ากัน แล้วความเป็นธรรมของเด็กอยู่ตรงไหน

ทำให้ต้องหันกลับมามองว่า **องค์ประกอบที่มากเกินไปของโครงสร้างทางการศึกษามีไว้ทำไม โครงสร้างทางการศึกษาที่เหมาะสม สวยงามที่สุด น่าจะเรียบง่ายและประณีต เพราะการศึกษาที่เป็นการนำร่องการปฏิรูป ถ้ามีองค์ประกอบมากเกินไป ถ้าผิดพลาด เราจะไม่ทราบว่า องค์ประกอบไหนที่ผิดพลาด** สมมติเรื่องเอนทรานส์ระบบใหม่ ใช้องค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ คือ ค่าจีพีเอ ค่าพีอาร์ สมุดพกความดี ใช้ national test หรืออื่นๆ ถ้ามีการบอกว่า มันไม่มีประสิทธิภาพ เรารู้ไหมว่า 6 องค์ประกอบนั้น ตรงไหนไม่มีประสิทธิภาพ มันทดสอบได้ยาก เราควรลดให้เหลือสิ่งที่จำเป็นจริงๆ โครงการนำร่องจะเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เช่น อเมริกาทำโครงการเอพี สรุปผลภายใน 2 ปี เพราะโครงสร้างของเขาเล็กเรียบง่าย แล้วทำเลย

พอหันมาทางด้าน **พ่อแม่** องค์ประกอบการศึกษาปัจจุบัน พ่อแม่เข้ามามีส่วนสูงขึ้น ไม่ใช่เฉพาะครูกับเด็ก พ่อแม่ทุกวันนี้มีเจตคติที่ให้ลูกแข่งขันกันสูง ทำให้เด็กเครียด เช่น เอพีโปรแกรมบอกว่า เด็กสามารถเรียนได้ก่อน 1 ปี แต่น่าเป็นห่วงว่า พ่อแม่อาจจะผลักลูกไปอยู่ในจุดที่ไม่พร้อมรึเปล่า โดยที่เด็กไม่รู้ตัวว่าควรจะอยู่จุดไหน เพราะทำตามความมุ่งหมายของพ่อแม่ เขาจะรู้สึกว่าโดนปล่อยให้เผชิญชะตากรรมด้วยตัวคนเดียว อันนี้เป็นปัญหาของเด็กไทยที่พบมา และเป็นในระดับมันสมองหรือเด็กเก่งด้วย ทำให้เจตคติ ศักยภาพในการเรียนรู้ลดลง เกิดความไม่อยากเรียน ทำให้เราสูญเสียทรัพยากรไปโดยไม่รู้ตัว กลายเป็นว่า พ่อแม่เป็นคนผลักไสลูกไปสู่เส้นทางของการสูญเสียโอกาสทางการศึกษารึเปล่า

นี่คือ 3 ปัญหาใน 3 องค์ประกอบของการศึกษา ถามว่า เด็กออกมาปกป้องตัวเองอย่างไร ทางหนึ่งคือไม่เอาเลย เลิกหวังกับการศึกษา และเกเรไป ทั้งๆ ที่เขามีศักยภาพ กับอีกส่วนที่ออกมาต่อสู้เรียกร้องสิทธิทางการศึกษา ถามว่าส่วนไหนมากกว่ากัน ซึ่งถ้าเราไม่สนใจเสียงเรียกร้องอันหลังนี้ เขาจะกลายเป็นประเภทที่ 1 ไปในที่สุด เราจะยอมให้อนาคตการศึกษาไทยมีจุดจบแบบนั้นรึเปล่า ถ้าเราไม่ยอม เราก็ต้องมาคิดกระบวนการแก้ไขหรือเป็นกระบอกเสียงให้เด็กเหล่านั้นว่า ทำอย่างไรให้เข้าขึ้นมามีบทบาทเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาที่ถูกต้องในทางอันสมควรให้กับสังคมได้

คุณสมพร พึ่งอุดม (ครูส้ม) :

พ่อแม่ที่คาดหวังลูกเป็นเรื่องธรรมชาติ เราเรียนวิชาที่โรงเรียน ถามว่ามีวิชาว่าด้วยการเตรียมพ่อแม่ เตรียมเราเป็นสามี เป็นพ่อ หรือแฟนที่ดีไหม มันไม่มี เพราะหลักสูตรที่วางกันมา เราเตรียมเพื่อไปประกอบอาชีพเพื่อสร้างตัวเลขรายได้ประชาชาติ ให้ไปพ้นจากการเป็นประเทศโลกที่ 3 แต่เราไม่เตรียมคนของเรา ให้เป็นเมีย พ่อ แม่ที่ดี สามีที่น่ารัก จริงๆ เราถูกเตรียมอย่างไม่รู้ตัว ให้เป็นพ่อแม่ที่พยายามสร้างลูกให้เก่ง ตอนที่ร่าง พ.ร.บ. ฉบับร่างได้ไปร่วม จะมีคำแปลกๆ เช่น อยากให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งก็มีความขัดแย้งว่า สมบูรณ์มีจริงไหม อย่างไร ในมุมมองหรือบริบทไหน ต่อมาก็เอาแค่ เก่ง ดี มีสุข แต่ไม่ได้ตีความลงไป พ.ร.บ.นี้ต้องผ่านไปที่สภา ทาง สส. สว. เขาก็ไม่รู้ว่าจะให้เก่งอย่างไร ยังคิดแบบเก่งคณิตศาสตร์ เก่งภาษา เก่งวิทยาศาสตร์ แค่นี้คือคนเก่ง หลังๆ มีคำว่า "พหุปัญญา" (multiple intelligence) เลยยอมให้เด็กที่เต้นเก่ง วาดรูปเก่ง เล่นกีฬาเก่ง ได้รวมอยู่ด้วย แต่มีเด็กอีกกลุ่มที่ถูกละเลย เช่นเคยมีคุณแม่มาปรึกษาว่า ทำอย่างไรลูกเขาไม่เอาไหนเลยสักด้าน ค้นหาความเก่งไม่เจอสักอย่าง ไม่ว่าดนตรี กีฬาไม่เอาสักอย่าง เรียนดนตรีก็ไม่ได้เรื่อง แต่คุยไปคุยมา มีเพื่อนรักเขาเยอะนะ เพราะเขาใจดี พอเรามองย้อนมาที่เพื่อนร่วมงาน มีคนแบบนี้อยู่เยอะนะ อย่างอื่นไม่เก่ง แต่เขาเป็นผู้ประสานงานที่ดี ประสานรอยร้าวได้เก่ง เขามีทักษะตรงนี้ ที่หลังๆ เรามาเรียก "อีคิว" แต่เราก็ไม่ได้ลงไปลึกๆ ว่า เราจะหาอีคิวของเด็กได้อย่างไร เรามองแค่ว่าอีคิวของเด็กคือ พูดเก่ง เข้ากับคนเก่ง เต้นเก่ง ไม่อาย กล้าแสดงออก ยังไม่มีใครลงมาบอกพ่อแม่ว่า จริงๆ ลูกทุกคนเก่งเหมือนกันหมด มีสิทธิ์มีโอกาสเป็นคนเก่ง แต่เก่งคนละด้านไม่เหมือนกัน

การที่พ่อแม่ไม่ได้ลงไปถึงความเข้าใจตรงนี้ ส่วนหนึ่งเพราะรัฐละเลยที่จะใส่ใจกับการพัฒนาพ่อแม่ในบริบทที่ลึกซึ้งลงไป อาจมีบ้าง เช่น ด้านสาธารณสุขจะเสริมด้านการกอด ความรัก การให้ความรู้สึก หรือไปมองเรื่องการอยู่กิน อาหาร สุขภาพ เดี๋ยวนี้มีการแข่งกันว่า ลูกใครตัวโตหรือตัวเล็ก ถ้าตัวเล็กจะอับอายขายหน้า แต่ยังมีหลายบริบทที่ละเลย

เมื่อเช้าลูกสาวอายุ 8 ขวบโทรมา เขาเพิ่งจะหัดเขียนหนังสือปีนี้ เขาก็มีแผ่นกระดาษมาสอดไว้ในกระเป๋าสตางค์ให้ ที่แม่จะมาเมื่อวาน เขาเขียนว่า นะโมตัสสะ 3 จบ และต่อด้วย นะโมโพธิสัจโต อาคันติมายะ ปิติภควา---หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด จงมาช่วยคุ้มครองข้าพเจ้าด้วยเถิด เขาบอกให้ท่องก่อนขึ้นเครื่องบิน ก่อนขึ้นรถแท็กซี่ ก่อนนอนที่โรงแรม แม่ท่องนะ เขาจะสั่งไว้ เขากลับมาสั่งเรา เขาเขียน-อ่าน ถ้าเทียบกับเด็กทั่วไปจะช้ากว่า แต่ในฐานะที่เป็นแม่ ก็พยายามมองทุกกิจกรรม ซึ่งมันไม่ได้สะท้อนว่าเขาเพียงแค่สนใจการเขียน-อ่านเท่านั้น แต่รู้สึกได้ว่า เขาพยายามจะบอกเราว่า เขาเป็นห่วง เขาไม่รู้จะเอาอะไรมาช่วยเราได้ เลยเอาหลวงพ่อทวดมาช่วย ก่อนหน้านี้ก็ไม่มีใครสอนเรานะคะว่า เด็กแต่ละวัยเขามีความคิด มีโลกที่แตกต่างกัน สาเหตุที่เราเอาเด็กเล็กๆ ไปเข้าอนุบาล แล้วไปติวเข้า ป.1 หรือตอนขึ้น ป. 1 แล้วเราพยายามจะอัดวิชาการเข้าไป เป็นเพราะว่าไม่มีหลักสูตรสอนพ่อแม่ว่า เด็กอายุขนาดนี้เขามีโลกของเขาเป็นโลกหนึ่ง **อันนี้เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องวิเคราะห์ หาความรู้ที่ดีที่สุด** ทางรัฐก็จะต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี โรงเรียนเองก็ต้องให้ความรู้ ไม่ควรเปิดเพื่อจะสอนความรู้อย่างเดียว ไม่ควรปิดประตูและให้พ่อแม่ส่งเด็กแค่หน้าโรงเรียน ควรจะสอนพ่อแม่ด้วย

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

เรายังมีปัญหาเกี่ยวกับการให้ความหมายเรื่อง ความเก่ง ความดี ความสุข เยอะเลย แม้ว่า พ.ร.บ.จะวางเป้าไปสู่สิ่งนั้น และคนรอบตัวเด็กๆ ทั้งครู พ่อแม่ ต่อการมองสิ่งเหล่านี้ คงต้องคุยกันอีกมาก โดยเฉพาะฐานคิดของพ่อแม่เองต่อความเข้าใจในพัฒนาการของเด็ก และการจัดกิจกรรมหรือสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งคงไม่ใช่หลักสูตรที่แข็งตัวแบบในโรงเรียนอย่างเดียว ในฐานะพ่อแม่ก็อยากเห็นการสร้างเด็กให้เป็นคนดี คนเก่งหลายๆ ด้าน มีความหลากหลายของความเก่ง แต่หลักสูตรที่ผ่านมา ไม่ค่อยเห็นการสร้างสิ่งเหล่านั้น เท่ากับการเตรียมเด็กไปสู่การประกอบอาชีพ การแข่งขันมากกว่า

รศ.ประภาภัทร นิยม :

ชอบที่เด็กๆ เขาสะท้อนภาพของโรงเรียนในมุมมองของเขา และเขาก็สะท้อนความเป็นธรรมชาติของตัวเขา เด็กเขาคิดอะไรตรงไปตรงมา พอฟังแบ็งค์เขาก็เป็นเด็กที่เป็นเรื่องเป็นราว ถ้ามีอย่างนี้เราคงสบาย ไม่ต้องมานั่งแก้ปัญหาอะไรกันมากมาย พอดูแล้วเลยคิดว่า ไม่เห็นจะต้องทำอะไรกันมากมาย จะห่วงอะไรกันนักหนา เด็กเขาก็คิดได้ เขารู้ว่าเขาทำอะไรอยู่ เขาไม่อยากทำอะไร และเขาควรทำอะไร ถ้าให้ความเคารพกันตรงนี้บ้าง จะเป็นเรื่องที่สบายขึ้นอีกเยอะ รู้สึกว่าผู้ใหญ่วุ่นวาย ทำอะไรกันเยอะ ยุ่งจัง โครงสร้างอะไรรุงรัง ขนาดเรื่องเดียวก็จะแย่อยู่แล้ว ให้มันง่ายๆ ทำให้พอเข้าใจได้อย่างปกติธรรมดา มันจะลดปัญหาลงไปเยอะ อยากให้คุยกันอย่างสบายๆ เรื่องของโรงเรียน การศึกษา ไม่ต้องมีคำว่า "โรงเรียน" ก็ได้ ให้มาพูดในฐานะโรงเรียน ก็ไม่อยากพูดเท่าไร

คำว่า "โรงเรียน" เป็นเพียงเศษเสี้ยวของการที่มนุษย์ยุคนี้เผอิญทำอะไรแบบนี้ ชอบทำรูปแบบอย่างนี้ ที่จริงเราไม่ต้องทำก็ได้ มีอีกหลายรูปแบบที่มนุษย์จะเรียนรู้ อยากจะเรียนรู้อะไรล่ะ อยากจะเรียนเทคโนโลยีหรือความทันสมัย สมัยนี้ยิ่งง่ายใหญ่เลย เครื่องมือสื่อสารที่เราจะติดตามความรู้ได้มีมากมาย ไม่ได้มีขีดจำกัดอยู่ในห้องเรียนสักหน่อย ทำไมต้องมาทำแบบนี้ แล้วการศึกษาทำไปเพื่ออะไรล่ะ เพื่อให้เขาเรียนกันเป็นชั้นๆ หรือ โดยที่ครู พ่อแม่ ก็ไม่รู้ว่า วัยนี้เขาจะทำอะไร เขาจะรู้อย่างไร แต่ขอจัดเป็นชั้นๆ ไว้ก่อน ตามที่เขาทำตามกันมา นี่ก็แย่แล้วนะ เพราะเด็กต่างอายุกันได้อยู่ด้วยกัน เขากลับเรียนรู้ด้วยกันดี พอเราจับมาอยู่เป็นชั้นๆ ก็ฝืนธรรมชาติไปหนึ่งอย่างแล้ว แต่ทำไมทำกันจังเลย และยังทำกันอยู่ และยังคิดว่าต้องทำแบบนั้น ผู้ใหญ่จะเอาอะไรกับการศึกษา เรามองการศึกษาว่าจะช่วยผู้คนให้เป็นอย่างไร มองกว้างไปอีกนิด ขยายคำว่าการศึกษาให้กว้างออกไปอีกหน่อย พอพูดถึง "การศึกษา" ปุ๊บ นึกภาพ "โรงเรียน" ทันที อย่าได้เป็นเช่นนั้น **การศึกษาจะเอาอย่างไร อยากให้คนเป็นอย่างไรหรือ** แล้วเชื่อได้อย่างไรว่า เอาเด็กมาทิ้งไว้ 8 ชม.ในโรงเรียน แล้วคิดว่า โลกนี้จะดีขึ้น ทำไมต้องทำอย่างนั้นด้วย อยากจะตั้งคำถามแบบนี้ แล้วมาช่วยกันคิดว่าจะทำอย่างไร

การพัฒนาคนให้ไปถึงสติปัญญาของเขาอย่างเต็มศักยภาพที่เขาจะได้ใช้เต็มๆ มันมีวิธีอื่นอีกมากมายและเป็นธรรมชาติดีกว่านี้ด้วย ดีกว่าการทำ "โรงเรียน" ด้วย แม้โรงเรียนรุ่งอรุณพยายามจะทำให้เป็นธรรมชาติ แต่มันก็ยังแข็งตัวอยู่ดีโดยรูปแบบการจัดการ แม้เราจะเปิดห้องเรียนไปสู่ธรรมชาติ เรียนเรื่องต่างๆ เชื่อมโยงกับตัวเองกับธรรมชาติ มันก็ยังมีความแข็งตัวอยู่ดี ครูจะนึกว่า เมื่อมีชั้นเรียน เขาก็ต้องจัดการชั้นเรียน จัดการเด็ก ฉะนั้นเรื่องอำนาจจะเข้ามาโดยเลี่ยงไม่ได้ ครูกลายเป็นผู้มีอำนาจอยู่ในชั้นเรียน บางทีก็เผลอใช้ไปในทางที่จะจัดสิ่งที่เอื้ออำนวยให้เกิดสติปัญญา พออำนาจแพร่ซ่าน เด็กก็ซึมซับเข้าไปและหงอไปเลย มันเป็นไปโดยอัตโนมัติ พอมีลักษณะ (setting) ของโรงเรียนเกิดปุ๊บ

ถ้าเราไม่พูดถึงโรงเรียนบ้าง ลองคิดหาวิธีการอื่นๆ ดีไหม หันไปทางไหนไม่มีใครเอาด้วย พ่อแม่ก็ไม่เอาด้วย พ่อแม่บางกลุ่มเริ่มช่วยกันทำ "โฮมสกูล" ขึ้นมา ก็นับว่าเป็นรูปแบบที่เริ่มหันเข้ามาสู่เรื่องของการพัฒนาบุคคลจริงๆ ให้มีความรู้ ไม่มีใครปฏิเสธว่า เราก็เรียนความรู้ทางโลกไปด้วย ไม่ใช่พอเราไม่ทำรูปแบบ "โรงเรียน" ปุ๊บ กลายเป็นว่าเราปฏิเสธความรู้ ความรู้ที่ควรรู้ มันมีอยู่ และเราควรตามให้ทันโลกเขาด้วย **แต่ทีนี้เมื่อลดรูปแบบโรงเรียนลงไป ก็จะทำให้ความรู้อีกส่วนหนึ่งที่หายไป ได้กลับเข้ามา** เช่น ครูสัมจัดโฮมสกูล ก็ได้อีกส่วนหนึ่งขึ้นมา คือ ความรู้ทางด้านใน ที่แบ็งค์ใช้คำว่า มันต้องลึกซึ้งเป็น แต่ถ้าอาศัยแค่โรงเรียน **มันไม่เกิด และความรู้ที่ลึกซึ้งทั้งหลายต้องเกิดจากการฝึกฝนภายในเสียก่อน** ถ้าเป็นรูปแบบแข็งๆ การฝึกฝนภายในจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ พ่อแม่ก็นึกว่ามันอยู่ที่โรงเรียนหมดแล้ว ที่แท้มันไม่มี และพ่อแม่ก็ไม่ได้ทำ ไม่ได้สื่อสารกัน ไม่มีความเป็นห่วงเป็นใยอย่างที่ลูกสาวครูสัมทำ คือ **การเข้ามาสัมผัสความรู้สึกแท้ๆ ของตัวเอง มันขาดหายไป** และพยายามจะไม่พูดถึงด้วยซ้ำ บางทีกลายเป็นว่าหากนำเรื่องความรู้สึกแท้ๆ มาพูดกันแบบตรงไปตรงมา กลายเป็นความอ่อนแอไป และพยายามไปพูดกันเรื่องอื่นนอกตัว ที่เถียงกันไปไม่มีวันจบ

ถ้ากลับมาหาความรู้ของตัวเอง ที่เป็นความจริงแท้เสียบ้าง บางทีเรื่องที่เป็นปัญหาทุกวันนี้อาจจะน้อยลงไปเยอะ เช่นเรื่องการที่ต้องไปเอาสิ่งเสพติดเป็นที่พึ่ง หรือไปหาสภาพแวดล้อมภายนอก ความบันเทิงเป็นที่พึ่ง หรือหากลุ่มเพื่อนเป็นที่พึ่ง อาจจะลดลงไปได้ เพราะเราเริ่มหันมาเรียนรู้ สนใจตัวเราเองมากขึ้น อันนี้น่าจะเป็นส่วนที่หายไปเยอะเลยในคำว่า "การศึกษา" ก็อยากจะขยายความหมายของ "การศึกษา" ให้หันมาสนใจทางด้านนี้บ้างเถิด มิฉะนั้นจะไปไม่รอดแน่นอน จะได้แต่รูปแบบของการเรียนความรู้นอกตัว ทั้งๆ ที่จริง มันไม่ได้ยากอะไร **มันขึ้นกับความพร้อมภายใน เครื่องไม้เครื่องมือรับรู้ที่เรามีอยู่ ทีนี้ถ้าเราไม่สนใจตัวเราเอง เครื่องไม้เครื่องมือในการรับรู้กลับพร่ามัว ไม่มีประสิทธิภาพ กลับรู้ได้ช้า และเจออุปสรรค ตกร่องเสียก่อน โดยที่เราไม่สามารถจะรับรู้ได้อย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมา**

เป็นเรื่องที่อยากพาออกนอกโรงเรียน อยากให้เปลี่ยนมุมมอง ปลดปล่อยตัวเราเองออกไปบ้าง เอาอะไรนักหนากับเรื่องการจัดการศึกษาแบบที่เป็นกันอยู่ ให้มันผ่อนปรนกันบ้าง เมื่อครู่แป๊งค์พูดถึง กระบวนการที่ครูจะนำลงใช้ใช่ไหม ก็เช่นเดียวกับกระบวนการเรียนรู้ มันก็คือสิ่งนี้แหล่ะ ไม่ว่าเราจะทำอะไร ก็ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ มันต้องเกิดจากการลงมือกระทำ ดังนั้นถ้าเราเน้นธรรมชาติของการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการของมนุษย์ที่แท้จริง มันจะใกล้เคียงกับเรื่องการพัฒนาสติปัญญาไปเลย เป็นทางลัดทางตรงไปเลย เราลองดูซิว่า **เราเอากระบวนการเรียนรู้กลับมาสู่วิถีชีวิตของเราทุกคนได้ไหม** อยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องไปแบ่งแยกว่า พอเดินเข้าโรงเรียน ฉันจะเรียน พอพ้นโรงเรียนไม่เรียน มันไม่ใช่ ที่จริงมันอยู่ในธรรมชาติทุกอณูของเรา มันไม่มีที่เราจะหยุดการเรียนรู้ได้ ไม่เช่นนั้นชีวิตมนุษย์มันไม่รอด ถ้ามันไม่ทำการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มันเป็นไปไม่ได้

เมื่อ 2-3 อาทิตย์ก่อน คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู เอาเอกสารภาษาอังกฤษมาให้ ที่เขาไปค้นมาจากอินเตอร์เน็ต เป็นบทความของดีแพท ชอปป้า เขาพูดถึงเซลของมนุษย์ว่า เซลแต่ละเซลมันทำหน้าที่ของมัน มันมีเป้าหมายร่วมกันที่เหนือกว่าตัวของมันเอง ก็คือมันยอมตาย เพื่อที่จะรักษาร่างกายทั้งร่างกายเอาไว้ ตัวมันจะอายุสั้นกว่าร่างกายของเรา ฉะนั้นแสดงให้เห็นว่า มันมีเป้าหมายที่เหนือกว่าตัวมันเอง ไม่ว่าจะเป็นเซลที่เป็นภูมิคุ้มกันหรือเซลอะไรก็แล้วแต่ เขาบอกให้ดูว่า มันมีการประสานเป็นหนึ่ง มันไม่เคยที่จะไม่สื่อสารกัน เซลทุกเซลมันสื่อสารและส่งต่อความต้องการ เจตจำนง ไปจนถึงเซลที่ห่างไกลที่สุด และมันมีการตื่นรู้หรือปรับตัวอยู่เสมอ เขาบอกว่า ให้เราเรียนรู้จากความจริงที่อยู่ใกล้ที่สุดของตัวเรา เราจะเห็นว่า วิถีของการเรียนรู้ มันเกิดขึ้นอยู่แล้ว ถ้าเราไม่มองข้ามไปเสีย

นอกจากนั้นเขาพูดถึงการยอมรับกัน ความเท่าเทียมของเซลทุกเซล ให้ความสำคัญเท่าเทียมกันหมด มีการสร้างสร้างสรรค์ หมายความว่า มันทำเรื่องใหม่ๆ ได้เสมอ โดยไม่ได้ตกไปสู่การที่ต้องทำอะไรตามความเคยชินไปเรื่อยๆ สมมติถ้าเราเคยกินอาหารบางอย่างที่เราไม่เคยกิน กะเพาะเราก็ไม่เคยปฏิเสธ เขาก็ย่อยให้ มันจะมีการทำอะไรที่ไม่ใช่เฉพาะตามความเคยชิน ซึ่งเป็นพฤติกรรมโดยทั่วไปของเรา และเราจะไม่มีโอกาสในการเรียนรู้ ถ้าหากเราทำตามความเคยชิน **บางทีระบบพฤติกรรมของเรา เรานึกว่าเราเรียนความรู้อยู่ แต่เรากลับไม่เป็นผู้เรียนรู้** นี่คือกระบวนการ ฉะนั้นถ้าไม่ไปดูที่รูปแบบโรงเรียน หรือผล ว่าใครต้องจบชั้นอะไร ต้องอยู่มหาวิทยาลัย กลับมาดูเรื่อง **"กระบวนการเรียนรู้"** เรื่องการศึกษาจะสนุกมาก และจะทำได้หลากหลายรูปแบบมาก ไม่จำเป็นต้องขังตัวเองในระบบแบบเดียว เหมือนกันไปหมด ทำอย่างนั้นทำไมก็ไม่รู้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ฟังตั้งแต่น้องแป๊งค์พูดมา เด็กก็ไม่มีปัญหา ฟังพ่อ-แม่อย่างครูส้มก็ไม่มีปัญหาอีก ฟังโรงเรียนแบบ อ.ประภาภัทรพูด เราก็กลับบ้านได้แล้ว ดูเหมือนว่าไม่มีปัญหา ทุกคนเข้าใจดี และรู้ว่าจะทำอะไร อย่างไร ถ้าปล่อยให้เขาทำอย่างอิสระเสรี ก็จะทำกันได้ อย่างท่านอาจารย์ประภาภัทรพูดว่า วิถีการเรียนรู้มันเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่ว่าเราไปจัดการศึกษา จนมันไปบล็อกธรรมชาติของการเรียนรู้ จริงๆ แล้วมันมีเป้าอยู่ 2 ตัวเท่านั้น คือให้รู้จักตัวเองและรู้จักโลกให้ดี แต่การศึกษาที่ผ่านมา สอนให้รู้จักโลกเสียเยอะ แต่ไม่รู้จักตัวเอง ทีนี้ถ้าจะให้บรรลุตรงนั้น เราอาจต้องมาดูรูปแบบการจัดการศึกษาที่ต่างจากเดิม รูปแบบที่มันเป็น setting ของโรงเรียน ก็มีจุดอ่อน-แข็งของมัน รูปแบบโฮมสกูล อย่างที่

ครูสัมทำ ก็เริ่มมีความยืดหยุ่น ให้ทำในสิ่งที่โรงเรียนอาจทำไม่ได้ในเงื่อนไขที่ละเอียดอ่อน ตรงนี้เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้อีกแบบ หัวใจอยู่ที่ว่า เราจะสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างไร ให้ไปตอบสนองกับวิถีการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ขณะนี้รูปแบบการเรียนรู้มีหลากหลาย เดี๋ยวคุณสุชาดาอาจจะให้ข้อมูลได้ แต่ก่อนที่จะไปตรงนั้น เนื่องจากเราเดินแวะมาที่โรงเรียน ต้องโยนให้ อ.ทิศนา ซึ่งไปทำวิจัยเรื่องปฏิรูปโรงเรียน ไม่ทราบว่าท่านไปเจออะไรมาบ้าง

รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี :

ความจริงก็คือ มีปัญหาอย่างที่หนูๆ สะท้อนในการแสดงเมื่อครู่นี้ เป็นสิ่งที่ยังพบเห็นโดยทั่วไป ภาพนี้มีมานานและยังมีอยู่ให้เห็น ปัญหามันเกิดขึ้นเพราะอะไร ถ้าเรามองดู ละครนี้เป็นมุมมองของนักเรียนที่แสดงออก ว่าเป็นผู้ถูกกระทำ ถ้ามีละครต่ออีกเรื่อง คราวนี้ให้ครูแสดงบ้าง คงสนุกดี คุณครูก็จะบอกว่า ครูก็มีเจตนาดีดี อยากให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ อยากให้มีผลสัมฤทธิ์ดี เป็นคนดี ที่ครูทำทั้งหมดก็หวังดีทั้งนั้น แต่คุณแม่ส้มมีลูกสัก 2-3 คน ใช่ไหมคะ ก็ต้องเผชิญกับลูกที่มีความแตกต่างกัน คุณครูอยู่ในห้องยิ่งกว่า เพราะเหมือนมีลูก 40-50 คน ปวดหัว จะช่วยเด็กคนไหนอย่างไร แถมยังมีคำสั่งจากผู้บริหารอีก วันๆ ครูก็เหนื่อย ฉะนั้นในจุดนี้สิ่งที่ครูทำไป คงเป็นด้วยเจตนาดี แต่วิธีการอาจยังไม่เหมาะสม ก็คือขาดความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของเด็ก กระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติอย่างที่ อ.ประภาภัทรพูด หรือจิตวิทยาต่างๆ ซึ่งน่าจะรู้ แต่พอไปปฏิบัติก็ทำไม่ได้ ถามว่าครูได้รับการพัฒนาในเรื่องนี้ไหม ได้เรียนรู้เรื่องการจัดสาระหลักสูตรที่จะช่วยให้เด็กสนุกสนานและเรียนรู้ได้จริงๆ ไหม ครูก็ได้รับน้อยมากค่ะ ถามว่าทำไม เพราะผู้บริหารก็ไม่ดูแล ฉากของท่านผู้บริหารก็คงส่งต่อไปรัฐ ซึ่งไม่ค่อยให้ความสนใจ ที่ผ่านมาครูถูกทอดทิ้งตลอด รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญเลย แต่ไปให้กับเรื่องเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาถูกทอดทิ้งทุกระดับ จนกระทั่งรัฐได้บทเรียนในเรื่องวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เห็นบทเรียนว่า จะพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่ได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ทุกสิ่งดำเนินไปได้ จึงกลับเป็นว่า ตอนนี้ผู้คนให้ความสนใจ เดี๋ยวนี้คุณหมอก็มาเล่นทางนี้ นักธุรกิจก็เข้ามา คนที่อยู่ในวงการอื่นๆ หันมาดูเรื่องนี้ เพราะเห็นแล้วว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ

นับเป็นนิมิตหมายที่ดี เรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็ไม่ได้เป็นปัญหาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว แต่โยงใยไปหมดและกว้างมาก ดังนั้นการแก้ปัญหาหรือขับเคลื่อนเรื่องนี้ มันจึงไม่ง่ายนัก เพราะการศึกษาในอดีต ไม่ว่าพฤติกรรมของครู ผู้บริหาร หรืออื่นๆ จะถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ทุกคนพยายามเรียนรู้เพื่อจะอยู่รอดภายใต้กรอบตัวนั้น ขณะนี้เราต้องหันกลับมาคิดใหม่ทำใหม่ช่วยกัน แต่การแก้พฤติกรรมมันยากยิ่งกว่า การพัฒนาพฤติกรรมให้เกิดใหม่ ไม่ได้ยากเพราะครูต่อต้าน ทุกคนพยายามเปลี่ยน/ ปรับ แต่มันยาก เพราะเขาไม่เคยได้รับประสบการณ์อย่างนั้นมาก่อน ครูที่สอนในปัจจุบันก็เคยถูกสอนมาก่อนด้วยระบบ teacher-centered จะให้เขาเปลี่ยนปุบปับเป็น child- centered คงต้องใช้เวลาพอสมควร การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่ถ้าต้องการผลที่แท้จริงแล้ว เป็นเรื่องที่ต้องค่อยๆ เปลี่ยน/ ปรับไป

ปัจจัยที่จะช่วยเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างได้ผลและชัดเจน จะขึ้นกับ 3-4 อย่างคือ **การวางระบบให้เหมาะสม** ซึ่งจะต้องเป็นระบบที่เกื้อหนุนในสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้น เช่น เราต้องการให้ครูช่วยพัฒนาเด็ก ฉะนั้นระบบการเสริมแรงหรือระบบการให้รางวัลต้องอยู่ที่ตัวนี้ **ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ มีการร่วมกันคิด ร่วมกันเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง** ความรู้ตรงนี้ไม่ได้มีอยู่ หรือมีอยู่แต่ไม่ได้ดึงออกมาให้เห็นชัดเจน ต้องช่วยกันค้นหา กระบวนการนี้เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นต่อเนื่อง ไม่ใช่แบบไฟไหม้ฟาง มันถึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ตอนนี้ทางรัฐเริ่มเห็นความสำคัญ พอมี พ.ร.บ.ออกมา ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ ทำให้เรามีกฎหมายการศึกษาขึ้นมา และทำให้วงการศึกษาสามารถได้รับการสนับสนุนมากขึ้นกว่าเดิม และทุกฝ่ายเริ่มมาช่วยกัน ถ้าเราช่วยกันต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการทางธรรมชาติ มีกระบวนการที่เกื้อหนุนกัน และทำให้เกิดการพัฒนา ทำให้เป็นอยู่อย่างต่อเนื่อง อย่างที่ อ.ประภาภัทรพูด ซึ่งก็เอามาใช้กับการเรียนรู้ทุกระดับได้ เซลภูมิคุ้มกันยอมตายเพื่อรักษาสิ่งที่เหนือกว่านั้น แต่ข้อนี้ก็ไม่รู้จะรอดไหม อันนี้มาสู่เรื่องจุดมุ่งหมายของการศึกษา ในทางพุทธศาสนา ถ้าเราวิเคราะห์ การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาความเป็นเดรัจฉานที่อยู่ในกมลสันดาน เรามีกิเลสอยู่ในตัวเองเยอะ การศึกษาต้องขัดเกลาให้ละเอียดอ่อน เป้าหมายสูงสุดของ

การศึกษาคือการลดละกิเลสตัวนี้ หรือลดละความเห็นแก่ตัวลงเรื่อยๆ เราก็จะรักษาโลก รักษาเผ่าพันธุ์ของเราหรืออะไรๆ ไปได้อีกเยอะ แต่แค่นี้ก็ไม่ใช่เรื่องเล็กแล้ว

ฉะนั้นกระบวนการทางการศึกษาที่จะช่วยตรงนี้ เกี่ยวข้องกับอะไรที่โยงใยมาอีกเยอะ ทั้งเรื่องสาระ วิธีการ คุณงามความดี การปลูกฝัง สิ่งแวดล้อม ถ้าเราทำได้ก็วิเศษสุด แต่มันคงไม่ง่าย สิ่งที่เรากำลังอยู่ขณะนี้ คือการพยายามหาวิธีการที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ แต่วิธีการนั้น ถ้าเราศึกษาดูแล้วจะพบว่า ไม่ว่าวิธีการใดก็ตาม ที่ทำกันมาตั้งแต่อดีต มันได้อย่างเสียอย่าง การศึกษาในระบบโรงเรียน ทำไมมันถึงเป็น เพราะมันได้ความเสมอภาค ถ้าเราสอนแบบสมัยก่อนที่มีพระเจ้าตา พระฤาษี ท่านก็ฝึกฝนอบรม มีศิษย์ที่ดูแลตัวต่อตัว แต่พอมีคนเยอะ ก็เริ่มมีระบบเข้ามา ได้อย่างหนึ่ง แต่ก็เสียความใกล้ชิด ความเป็นกันเอง ก็ขึ้นกับการเลือกว่าอยากได้อะไร เสียอะไร ทางที่ดีก็คือ หาวิธีที่ได้โดยไม่เสีย ซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายความสามารถของพวกเราทุกคนค่ะ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

อาจารย์ทิศนาพูดถึงเป้าหมายการศึกษาที่ลดความเห็นแก่ตัว ยกระดับจิตวิญญาณ แต่การศึกษาปัจจุบันทำตรงกันข้าม ทำให้แข่งขัน เห็นแก่ตัว ชิงดีชิงเด่น ฉะนั้นการจัดการศึกษามันคงมีปัญหาอยู่ อาจารย์บอกว่า คนมันมากขึ้น ทำให้ต้องมีคนดูแลจัดการศึกษา แต่ผมคิดว่า อาจเป็นเพราะรัฐไปผูกขาดการศึกษารึเปล่า ว่ารัฐต้องเป็นคนดูแล แต่ถ้าปล่อยให้ทุกภาคส่วนจัดการศึกษาได้ รูปแบบการจัดการศึกษาก็คงมีได้หลากหลาย นอกจากนี้อาจารย์ได้พูดถึงว่า สิ่งที่ยากคือการแก้พฤติกรรมของครู สร้างใหม่อาจจะง่ายกว่า ซึ่งการปรับพฤติกรรม โดยมีการจัดเงื่อนไขและสถานการณ์การเรียนรู้แบบใหม่ๆ ขณะนี้ก็เกิดขึ้นบ้างอยู่แล้ว เช่นที่ อ.จำลอง ทำเรื่องการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อาจารย์คงให้ข้อมูลตรงนี้ได้

อ.จำลอง คำบุญชู :

ผมมาจากลำปางตั้งแต่เมื่อวาน สิ่งที่ผมจะพูดในวันนี้ จะพูดจากสายตาของคนลำปาง ประสบการณ์เกือบ 50 ปีที่เรียนหนังสือมา ตั้งแต่จำความได้ อายุ 10 ขวบเรียน ป.4 และตั้งแต่วันนั้นทำให้ผมอยากเป็นครู เพราะว่าศรัทธาครูใหญ่มากและครูอีกหลายคน พอมาถึงวันนี้ ครูที่ผมเคารพนับถือในวันนั้น พอไปเยี่ยม ทั้งๆ ยังสามารถเป็นครูได้อีกตั้ง 5 ปี แกบอก ครูเออรี่แล้ว ไม่ไหวแล้ว ปฏิรูป พอถามตัวเลขออกมา ลำปางเป็นจังหวัดไม่ใหญ่นัก ปีที่แล้ว 300 กว่าคน อำเภอที่ผมอยู่ ประมาณ 1 ใน 3 เท่ากับตอนนี้ครูที่อำเภอขาดไป 100 คน แล้วตัวรวมของประเทศล่ะจะมีครูเออรี่ไปเท่าไร คงประมาณหมื่นสี่หมื่นห้า ตรงนี้เป็นผลอันหนึ่งที่สะท้อนออกมา

ผมอยากจะบอกความในใจนิดหนึ่งว่า เมื่อครู่น้องแบ็งค์พูดถึงความยุติธรรมขึ้นมา ในเรื่องการเอนทรานส์เพื่อจะเข้าไปสู่มหาวิทยาลัยที่ดีที่สุด ถ้าพูดแค่นี้ เด็กของผมจะมีแบบดับเบิลยุติธรรมอีกเยอะมาก แค่เขาจะเลือกครูภาษาอังกฤษมาสอนเขา เขาเรียนมานับ 10 ปี ไม่มีครูที่จบเอกภาษาอังกฤษเลย ในโรงเรียนที่ผมไปทำวิจัย และไม่ใช่มีโรงเรียนเดียว ไม่มีครูเอกภาษาไทย เอกคณิตศาสตร์เลย คอมพิวเตอร์ไม่ต้องถาม ในโรงเรียนนั้นมี 5 หมู่บ้าน มีโรงเรียน 4 โรงเรียน โรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดในตำบลนั้นมีคอมพิวเตอร์ 2 เครื่อง เครื่องหนึ่งครูใช้กับงานธุรการ อีกเครื่องให้เด็กใช้ อินเตอร์เน็ตถามหาไม่ได้เลย เพราะไม่มีโทรศัพท์ แล้วความยุติธรรมอยู่ตรงไหน เสร็จแล้วเรามาประเมินกันว่า คุณภาพต้องอยู่ตรงนี้นะ แต่เวลาประเมินใช้เกณฑ์เดียว

มันจะไม่มีปัญหาเลย ถ้าเรายอมรับความแตกต่าง ผมเป็นครูภาษาไทย ถ้าให้ผมมาบอกว่า เขาควรจะได้คะแนนภาษาไทยเท่าไร *"ผมไม่ได้ทำการบ้านมา ครูจะดีไหมคะ"* ผมก็จะบอกว่า เขาบอกความในใจของเขาได้ถูกไหม เขาสื่อได้ไหม ผมไม่อยากหักคะแนนเขา ขณะที่ครูคนอื่นบอกว่าเรียนภาษาไทยต้องพูดภาษาไทยให้ชัดชิ ก็ผมยังพูดไม่ชัดเลย ฉะนั้นต้องยอมรับความแตกต่าง อย่าบอกว่า คนพูดภาษาไทยจะต้องพูดควบกล้ำชัด ผมไม่เห็นด้วย ผมคิดว่าต้องนิยามใหม่ว่า ภาษาไทยมันมีหลากหลาย ฉะนั้นพูดภาษาไทย ต้องพูดให้คนทุกกลุ่มรู้เรื่อง แต่อย่าให้ทุกคนพูดเหมือนกัน ถ้ายอมรับอันนี้ ปัญหาของผมก็ไม่มี แต่ถ้าถามจริงๆ ว่ามีไหม ก็มีครับ อย่างครูสัมพูดถึงคนเก่ง ผมเจอ

คนเก่งอีกแบบหนึ่งครับ ผมเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาเด็ก และตอนหลังมาเป็นประธานกลุ่ม เขาให้โควต้า ทั้งสถาบันผมเด็กผมมีตั้งหมื่นกว่า ได้เงินกองทุนกู้ยืมน้อยกว่าโยนกไม่รู้ว่ากี่เท่า ทั้งๆ ที่โยนกมีเด็กประมาณพันกว่าคน แล้วโควต้าภาษาไทยเอาไป แบ่งกันทุกโปรแกรมทุกเอกแล้ว ภาษาไทยเอาไป 4 คน เด็กของผมสมัครขอกู้ยืมเงิน 30 คน ผมจะให้ใครล่ะครับ ผมก็มานั่งล้อมวงกันอย่างนี้ ถามเขาว่าทำไมคุณถึงขอ ทุกคนฟังนะ ทำอะไร จำเป็นแค่ไหน ทุกคนเลือกชิดครับ ในที่สุดทุกคนก็จะเลือก บางคนก็ขอถอนตัวบอกว่า เพราะเพื่อนเขาจำเป็นกว่า

คนเก่งที่ผมเจอคืออะไรครับ เงินที่เขาได้ เขาไม่ได้ใช้เลย เขาส่งไปให้แม่ที่แม่ฮ่องสอน เขาเล่าว่า บ้านที่ไปจำนองไว้ จะถูกยึดแล้ว พอตอน 4 โมง เขาขอไปก่อนได้ไหม เขากลัวขอผม เพราะเดี๋ยวหนูได้เพิ่มชั่วโมงที่เคเอฟซีหนูได้ชั่วโมงละ 22 บาท ต้องไปก่อน 5โมง พอตอนเช้าก็ไปเรียนสาย แกบอกว่าเมื่อคืนนี้อยู่ถึง 3 ทุ่ม แต่เด็กคนนี้เขาเก่ง ถามว่าเขาเก่งอย่างไร เขาสามารถทำได้ทั้ง 2 อย่าง เขาแก้ปัญหาของเขาได้ถูกวิธี และเด็กแบบนี้มีเยอะ แต่ผมก็มาเจอปัญหาอีกอัน ผมอึดอัดที่จะต้องมาตัดเกรดว่า คุณ A หรือ B หรือ C ถ้าให้เลือกได้ ผมไม่อยากตัด ถามว่าเด็กคนนี้เป็นคนเก่งไหม ถ้ามาตัดเกรด เขาไม่มีทางได้หรอกครับ เพราะเขาเหนื่อยมาก เขาต้องทำงานด้วยเรียนไปด้วยและเขามาจากโรงเรียนแบบนั้น พอมาทดลองให้เขาเปิดพจนานุกรม เขาก็มีปัญหาแล้ว พอสอบถามไป เขาไม่มีครูภาษาไทยเลย และห้องสมุดเขาก็เป็นอีกแบบ ถ้าหากเอาความรู้ตรงนี้ไปวัด ก็จะมีปัญหา ผมเลยเห็นว่า **ทำอย่างไรเราจะพัฒนาเขามากกว่าที่จะไปวัดที่มูลค่าของเขา** เด็กของผมจะมีลักษณะอย่างนี้มาก จริงๆ เขามาตรงนี้เขาคาดหวังว่า เขาต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพตัวเขา พัฒนาครอบครัวของเขา ให้มันดีขึ้นหลายอย่าง และพ่อแม่ก็หวังว่า การศึกษาจะทำให้เขาเป็นอย่างนั้นได้ เป็นคนดีได้ และเราเป็นครูเราก็คิดอย่างนั้น

ทำอย่างไรให้เรามอง โดยไม่ต้องมาเปรียบเทียบหรือลำดับจัดกลุ่ม มองที่ว่าใครมีความรู้มากกว่ากัน แต่น่าจะมองที่ว่าใครที่จะสร้างคุณค่าให้ตัวเองมากกว่ากัน ใครที่สร้างคุณค่าให้กับครอบครัวและลงไปสู่สังคมชุมชน ตรงนั้น ผมจะโยงเข้ามาเรื่องชุมชน จริงๆ ผมชอบใจคำว่า "ประชาบาล" นะ มันมีความหมายดีมาก ผมจำได้ว่าตอนผมอยู่ ป. 4 ในตำบลผมมีโรงเรียนอยู่ 4 โรงเรียน ไปวัดกับคนเฒ่าคนแก่ เวลาประชุมผู้ใหญ่บ้านก็มาประชุมล้อมกัน ครูใหญ่เป็นครูในหมู่บ้าน อาทิตย์หน้าเขาจะมีงานวันเด็ก เด็กจะมาจาก 4 โรงเรียน เขาก็คุยกันว่า เราจะช่วยเด็กพวกนี้ได้อย่างไร ชาวบ้านเขาก็บอกว่า ห่อข้าวมาให้เด็ก แจกเด็ก ความรู้สึกแบบนี้มันมีอยู่แล้ว ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้าน มันเป็นอันเดียวกัน แต่มาตอนไหนไม่รู้ มันเริ่มเปลี่ยนไป

พอผมเริ่มทำวิจัย ก็ไปนึกถึงชุมชนอีกแบบหนึ่งที่ล้าหลังกว่าชุมชนอื่นสัก 10-20 ปี อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นหมู่บ้านชายขอบเลย โรงเรียนก็เป็นโรงเรียนขยายโอกาสจากที่เคยผลิตเด็กประถม มาผลิตมัธยม ฉะนั้นเขามีครูไม่ครบสาขาหรอก และไม่ครบคนด้วย ผมเห็นว่าการจัดการศึกษามันทำให้อันหนึ่งหายไป คือแทนที่จะสร้างให้เขาเห็นคุณค่าของตัวเขา ว่าตัวเขาพูดไม่เหมือนคนกรุงเทพฯ เขาก็มีคุณค่าของเขาอยู่ มันหายไป และทำให้เห็นว่า ชุมชนของเขามันไม่ทันสมัยเลย และทำให้เห็นว่า สิ่งที่พ่อแม่ทำๆ มานั้น น่าจะเลิกได้แล้ว ผมเอาสิ่งหนึ่งมาเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน คือ ก่องข้าว เป็นงานที่มีมาดั้งเดิมของหมู่บ้านนั้น มีลักษณะพิเศษมาก ครูก็ชื่นชมว่าเขาน่าจะทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้เห็นเป็นเอกลักษณ์ต่างจากที่อื่น ฉะนั้นเขาต้องเอาเด็กมาเรียน แต่พอทำจริงเราก็พบว่า ถ้าครูทำคนเดียว ครูจะทำในมิติของครู แต่พอเราไปชวนชาวบ้านออกมา ก็มาตั้งโจทย์ร่วมกัน มามองหาความต้องการด้วยกัน จากครูอยากได้หลักสูตรท้องถิ่น ผมอยากรู้เรื่องก่องข้าว แต่ชาวบ้านไม่สนใจทั้งสองอย่าง เขาสนใจว่าทำอย่างไรก่องข้าวเขาจะขายได้อย่างต่อเนื่อง มีคนเข้ามาสั่งซื้อตลอด ราคาไม่ตก ครูช่วยได้ไหมล่ะ แต่เรื่องที่จะสอน ครูไม่ต้องสอนก็ได้ เขาจะสอนเอง ครูมีหน้าที่ให้คะแนนเด็กก็พอ เสร็จแล้วต่อมา ชาวบ้านบอกว่า ขอให้คะแนนด้วยได้ไหม เขาก็มีวิธีคิดของเขา ถ้าเปิดแบบนี้ ชาวบ้านที่เรามองว่าเขาไม่มีการศึกษา เขียนหนังสือไม่เป็นอ่านไม่ออก เขาจะหมดคุณค่าไปทันที แต่พอเราเปิดรั้วโรงเรียน หรือเอาใต้ถุนบ้านเป็นโรงเรียนหรือเชิญเขาเข้ามาโรงเรียน มันทำให้คนแก่มีความสุข และลูกหลานเข้าไปสัมผัส แต่พอทำไปๆ เขาบอกว่าถ้าลูกหลานเขามาทำแบบนี้ มันไม่ทันกิน จะตักตานอยู่แบบนี้เอาอย่างนี้ได้ไหม ให้เขารู้ว่าเขาเกิดในชุมชนแห่งนี้ เขาควรจะเรียนรู้ว่ามีก่องข้าวอะไร ชื่ออะไร พอทำได้ แต่ไม่ต้องทำเป็นอาชีพก็ได้ ในที่สุดเขาก็สรุปกันอย่างนี้

ถ้าโรงเรียนแยกไป ไม่เข้ามากับชุมชน สิ่งที่จะตามมาคือ การละทิ้งถิ่นจะเกิดขึ้น ละทิ้งอาชีพพ่อแม่ ละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ในที่ที่ผมไปทำ ทั้งตำบลมีคนจบ ป.ตรีไม่เกิน 15 คน ขณะนี้อยู่ปี 4 ก็เยอะ ส่วนใหญ่จบ ปวช. ปวส. จบแล้วไปไหน ก็ไปทำงานข้างนอก แต่ก่อนเขาจะแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน ตอนหลังมาแต่งกับคนข้างนอก บางคนทิ้งลูกไว้ที่บ้าน แล้วมาทำงานกรุงเทพฯ ก็มี พอมาทำตรงนี้ จริงๆ ความรู้หลายอย่างชุมชนเขามี แต่ครูไม่มี และครูก็ยึดอยู่ในกรอบคำสั่ง อย่างโครงการผักสวนครัว จังหวัดจะมาติดตามนะ ต้องมีอาหารกลางวันให้เด็ก เชื่อไหมครับในชุมชนนั้นเป็นชุมชนป่าเขา โรงเรียนก็ต้องเจียดที่ปลูกผัก ปกติชาวบ้านอาศัยน้ำห้วย หน้าแล้งก็แห้ง เวลาชาวบ้านเขาปลูกผักเขาจะไปปลูกริมห้วยหรือใกล้ๆ แต่โรงเรียนปลูกข้างบน แล้วจะเอาน้ำที่ไหนรดผัก ในที่สุดก็เอาน้ำฝนมารด ปีนั้นโรงเรียนเลยอดน้ำ

ถ้าเปิดรั้วโรงเรียนคุยกัน เอาภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามา ครูไม่จำเป็นต้องสอนบางอย่าง ให้มาเรียนกับพ่อแม่ ครูเพียงคอยติดตาม อันนี้เป็นทัศนะที่ชาวบ้านเขาสะท้อนออกมาให้เห็น การที่เราจะสร้างคุณค่าให้คนพัฒนา ให้เกิดครอบครัว เกิดคนที่ดีได้นั้น ระบบการเรียนการสอนของครูต้องสนองทั้งชาวบ้านและโรงเรียนด้วย เพราะชาวบ้านเขาอยากจะขายก่องข้าว ครูฝึกเด็กได้ไหมล่ะ ให้สามารถช่วยพ่อแม่เขา นำสินค้าตัวนี้ไปขายได้ไหม ถ้าจัดการศึกษาแล้วให้โรงเรียนสนองชาวบ้าน ชาวบ้าน สนองโรงเรียนด้วย มันจะไปด้วยกันได้ ซึ่งที่ผมไปทำวิจัย สิ่งที่ชาวบ้านต้องการ โรงเรียนทำไม่ได้ ผมขอสรุปว่า จริงๆ แล้วมีคนเก่ง แต่การศึกษาจะเอาคนเก่งตรงนี้ให้เขามามีคุณค่าได้อย่างไร เพราะบางคนเขาไม่เก่งเรื่องการตอบข้อสอบ แต่เขาเก่งเรื่องการแก้ปัญหา ทำให้ไม่ต้องไปขายตัว เขาไม่มีเงิน แต่เขาสามารถรับจ้างขุดดิน รับจ้างอาจารย์ แล้วเรียนไปด้วยได้ แถมส่งเงินไปให้ทางบ้านด้วย

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

อาจารย์จำลองช่วยขยายประเด็นเรื่องเป้าหมายการศึกษาเพิ่มขึ้นว่า อยากให้กระบวนการศึกษาไปสร้างคุณค่าต่อตัวเอง ต่อชุมชน สังคม ไปสร้างจิตสำนึกให้เด็กไม่ดูถูกพ่อแม่ ไม่ดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาจารย์ได้ทำให้ดูแล้วโดยเอาโรงเรียนออกไปเรียนรู้กับชุมชน ทำให้เห็นศักยภาพของชุมชนเยอะแยะ ตรงนี้ผมจะโยนไปที่คุณสุชาดา เพราะได้ไปทำงานวิจัย สำรวจว่าขณะนี้ชุมชนทั่วประเทศเขามีศักยภาพของการเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างดี มีอยู่ไม่ใช่น้อย และมีรูปแบบที่หลากหลาย

คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ :

จากโจทย์ของการเสวนาเรื่องปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา อยากจะชวนคิด ก่อนที่จะไปสู่งานวิจัยของดิฉัน ดิฉันคิดว่า "การปฏิรูปการเรียนรู้" ไม่ว่าเราจะเรียกมันว่าอะไรก็แล้วแต่ เราต้องการมนุษย์ที่มีอิสรภาพทางปัญญา ลองมาคิดดูว่ามันต้องเริ่มจากอะไรบ้าง **ถ้าพิจารณาจากปรัชญาและเป้าหมายของการศึกษาแห่งชาติหลาย ๆ ท่านคงตอบในใจตัวเองได้ว่า ไม่มีทางนำไปสู่เป้าหมายนั้นได้** เพราะปรัชญาและเป้าหมายอย่างที่ครูสัมเล่ามา มันไม่ตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียน ลูกสามคนก็ยังแตกต่าง ตัวระบบการศึกษาที่เป็นทางการอย่างที่รัฐจัดให้ มันเป็นระบบการศึกษาที่มีปรัชญาเป้าหมายแห่งชาติ เพื่อชาติเพื่อรัฐ เพื่อเป็นของชาติ แค่นี้เราก็รู้แล้วว่า มันต้องมีเป้าหมายเพื่อผลิตประชากรที่มีความเหมือน เพื่อเป้าหมายอันหนึ่งอันเดียวของชาติ แค่คิดว่า การศึกษาต้องการผลิตคนหลายล้านคนในประเทศนี้ให้เหมือนกัน ก็ผิดแล้ว มันไม่สามารถให้อิสรภาพทางปัญญาได้แน่นอน เพราะมันจะต้องมีระบบ หลักสูตร เกณฑ์มาตรฐานที่ทำให้เราเหมือนกันออกมา คุณจะเป็นใครที่ไหนก็ตาม และสิ่งที่เราพูดกันว่าเป็น "การศึกษา" พอมาดีโจทย์ว่ามันคืออะไรกันแน่ มันมีตั้งแต่ การรู้ (knowing) เรื่องของการเรียนรู้ (learning) เรื่องของการสำนึกรู้ (cognition) เรื่องการหยั่งรู้ (intuition) อย่างพระพุทธเจ้าสังเคราะห์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง

ฉะนั้นมันมีหลายระดับของตัวความรู้และการเรียนรู้อยู่มาก แต่ระบบการศึกษาแห่งชาติสร้างไว้ เป็นระบบเพื่อความเหมือน ที่เป็นการสร้างให้เรารู้ (knowing) ข้อมูลความรู้เป็นชุด ๆ สิ่งที่การศึกษาไทยทำอยู่ในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา เมื่อก่อนนี้อาจจะมีจุดประสงค์อย่างหนึ่ง ก็มีความจำเป็นที่ต้องเอาเด็กมารวมกัน เราพัฒนา

เศรษฐกิจไปสู่ทิศทางการเป็นสังคมสมัยใหม่ พ่อแม่ออกไปทำงานหลากหลายอย่าง เลยต้องเอาเด็กไปรวมไว้ในที่แห่งหนึ่ง มีคนทำหน้าที่ให้การศึกษาแห่งชาติ ก็เกิดเป็นโรงเรียน มีอาชีพครูขึ้นมา อันนั้นเป็นเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ แต่พอมาถึงตอนนี้ การศึกษาของเรายังทำหน้าที่ที่จะให้เด็กรู้ เพื่อการ knowing อยู่นั่นเอง แค่นี้ก็คงเป็นคำถามที่ใหญ่มากเลยว่า ขณะที่สังคมพัฒนารวดเร็วมาก โลกอย่างนี้ อาชีพที่หลากหลาย มีอาชีพใหม่เกิดขึ้นมากมาย เช่น ที่เชียงใหม่มีอาชีพรับจ้างชำระบิลให้กับคนที่ไม่มีเวลา อาชีพเหล่านี้เขาต้องไปจบการศึกษาคณะอะไรมาล่ะ ถึงจะทำได้ ความหลากหลายของผู้คน อาชีพ เทคโนโลยี ระยะทางกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปหมด แค่นี้เราก็ผลิตความเหมือนไม่ได้อีกต่อไป ฉะนั้นก็ต้องมาตั้งคำถามว่า ในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายแบบนี้ ระบบการศึกษาจะต้องปรับตัวอย่างไรบ้าง ที่จริงดิฉันมีคำตอบอยู่ในใจว่า เราไปหวังการปรับตัวจากความเหมือน ให้กลายเป็นความต่างและความหลากหลายด้วยระบบที่ถูกทำมาอย่างนี้ 100 ปี มันเป็นไปไม่ได้ เราอาจจะมีครูอย่างครูจำลอง ครูประภาภัทร แต่จำนวนน้อยเหลือเกิน เด็กจำนวนมากในระบบการศึกษาถูกทำให้เป็นสัตว์ประหลาด นี่คือศัพท์ของ อ.นิธิ ตื่นเช้ามาก็รีบๆ ตาลีตาเหลือกไปโรงเรียน กลับมาก็ก้มหน้าก้มตาทำการบ้าน แปลกแยกจากพ่อแม่ ครอบครัวและชุมชน ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าพ่อแม่ทำงานอะไร หรือยากลำบากอย่างไรกว่าจะได้สตางค์มาเสียค่าเทอม และให้เงินลูกไปโรงเรียนวันละ 30-50 บาท นี่คือสัตว์ประหลาดที่ตัดตัวเองจากระบบครอบครัว ชุมชน **เป็นการศึกษาที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเฉพาะตัวปัจเจก**

ส่วนที่ดิฉันพยายามค้นหาก็คือ จากคำถามอันใหญ่นั้น ดิฉันคิดและเชื่อว่า มันมีความรู้และความหลากหลายอยู่นอกรั้วโรงเรียนมากมาย ตัวอย่าง อ.จำลองยกมาว่า ชาวบ้านมีความสามารถเรื่องการทำก่องข้าว บางอำเภอลวดลายวิจิตรพิสดารมากนะคะ สิ่งเหล่านี้ถามว่าเด็กเรียนรู้แล้วจะเอาไปประกอบอาชีพได้ไหม เราก็ไม่ได้ต้องการให้เป็นแบบนั้น แต่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้เด็กมองโลกกว้างออกไป มากกว่าตัววิชาและหลักสูตรที่มีอยู่ในรั้วโรงเรียน ความหมายของมันคือ เราถูกทำให้ลืมมา 40-50 ปีแล้วว่า การจัดการศึกษาไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียนอย่างเดียว และความรู้ก็ไม่ใช่มีอยู่แต่ในโรงเรียน ไม่เช่นนั้น เราเป็นประเทศมาแบบนี้ไม่ได้ วิกฤติเศรษฐกิจเราก็รอดพ้นมาได้ด้วยต้นทุนอะไรอย่างหนึ่ง นั่นคือชุมชนและวัฒนธรรมไทยที่เรามีอยู่ ตรงนั้นเป็นแหล่งที่มาของความหลากหลายและความร่ำรวยทางวัฒนธรรมเยอะมา ซึ่งเวลานี้มีหลายคนเริ่มคิดได้และหันกลับไป วิกฤติเศรษฐกิจทำให้หลายคนไม่เหมือนเดิมนะคะ เราเริ่มมองอะไรออกนอกระบบ เราเห็นว่าทางสายหลักเดิมมีความตีบตันอะไรบ้าง และมองหาทางเลือก

งานวิจัยที่ดิฉันทำคือ จากความเชื่อดังกล่าว ก็ไปดูว่า ความรู้ที่อยู่นอกโรงเรียนมันมีอยู่จริงไหม อยู่ที่ไหน และเขารู้อะไรกันบ้าง เท่าที่เก็บข้อมูลมาทั่วประเทศนั้นพบว่า มีความพยายามของกลุ่ม ชุมชน ชาวบ้าน อาจจะเรียกว่าชุมชน ท้องถิ่น รากหญ้า หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่มีการรวมตัวกันเกิดขึ้นเพื่อที่จะทำอะไรอย่างหนึ่งในเชิงที่จะพึ่งตัวเองและแก้ปัญหา กลุ่มเหล่านี้มีถึง 6 หมื่นกว่า เอาเฉพาะที่มีกิจกรรมหรือปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่ตัวอย่างที่ไปคัดเลือกมาทำวิจัยเพื่อจะดูว่าเรารู้อะไร เรียนรู้อะไรกันอยู่ มีประมาณ 300 ตัวอย่าง โดยไปดูตั้งแต่ว่า ความรู้ การเรียนรู้ การศึกษา ในความหมายของชาวบ้านเป็นอย่างไร คำว่า "การศึกษา" อย่างที่เราพูดกันนี้ มันเป็นความหมายที่ชาติหรือรัฐสร้างให้เรา เป็นการไปศึกษาแบบเป็นทางการ หลักสูตรมาตรฐานอันใดอันหนึ่ง และเราได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้เรื่องนั้น เช่น วารสารศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ แต่การศึกษาและความรู้แบบที่ชาวบ้านเขาเข้าใจ ตอนที่ลงไปสำรวจข้อมูลชาวบ้านเขาก็คุ้นเคยกับความหมายอย่างที่ทางการมอบให้ คือเขาคิดว่าเขาไม่มีความรู้หรอก เพราะจบแค่ ป. 4 ไปถามอะไรเขาก็บอกไม่รู้ พ่อจบแค่นี้แค่นั้น ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ปรากฏว่า**พ่อที่บอกว่าไม่มีความรู้ เขาตัดตุงด้วยกรรไกรอันเดียวในเวลา 1 นาที แต่ออกมาวิจิตรพิสดารมาก**

โครงการวิจัยพยายามที่จะไปบอกว่า นั่นคือความรู้มหาศาล **หรือเกษตรกรคนหนึ่งที่รู้วิธีปลูกผักปลอดสารพิษ และกำจัดศัตรูพืชด้วยการเอากิ่งไม้ต่อจากรังมดแดงลงไปกินเพลี้ยขาวในแปลงผัก** ถามว่าเราต้องใช้เวลาจบดอกเตอร์สักกี่ปี ถึงจะค้นพบความรู้อันนี้ ซึ่งอาจจะไม่พบเลย เพราะเราเรียนอีกระบบหนึ่ง สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่โครงการพยายามลงไปบอกชุมชน ชาวบ้านว่านี่คือความรู้ วิกฤตเศรษฐกิจทำให้คนรวมตัวกัน สามารถที่จะจัดสวัสดิการชุมชน ด้วยต้นทุนวัฒนธรรมที่ตัวเองมีอยู่ในระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนที่ทำให้เขาออมเงินกันได้เป็น

ร้อยๆ ล้าน เขาจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์อย่างไร เขามีความสำเร็จล้มเหลวอย่างไร สิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ทั้งสิ้น นี่คือตัวอย่างที่โครงการวิจัยลงไปค้นพบและลองจำแนกดู ว่าความรู้เหล่านี้แบ่งได้สักกี่ประเภท

เราไปพบพ่อแม่อย่างครูสัม ที่คิดว่าระบบการศึกษาแบบที่ทำให้เหมือนกัน ไม่เหมาะกับลูกเขา ก็พยายามจัด**การศึกษาให้ลูกเอง** ก่อนหน้าที่จะมี พ.ร.บ.การศึกษา 2542 ที่เปิดโอกาสให้พ่อแม่จัดการศึกษาได้ด้วยซ้ำ ครูสัมถือเป็นพ่อแม่รุ่นบุกเบิกเลยทีเดียว ตอนนี้มีประมาณ 100 ครอบครัวทั่วประเทศ ทั้งแบบที่เป็นครอบครัวเดี่ยวและเครือข่ายครอบครัว ลำดับต่อมาที่ไปพบก็คือ **มีการจัดการศึกษาแบบที่มีหลักสูตรด้วย** ถ่ายทอดกันให้คนแต่ละรุ่น ทั้งแบบบอกเล่าและมีลายลักษณ์อักษร มีตำราด้วย คือ**การเรียนรู้แบบสายครูภูมิปัญญา** โดยเฉพาะทางภาคเหนือจะเยอะมาก วิชาที่เวลานี้ถูกการท่องเที่ยวเข้ามาหยิบฉวยเด็ดยอดไปใช้ เช่นการฟ้อนเจิง กลองสบัดชัย หมอเมืองสมุนไพร มีพ่อครูแม่ครูที่ยังเก็บรักษาความรู้เหล่านี้ไว้และทำการถ่ายทอด หลายแห่งพยายามทำออกมาเป็นสื่อด้วย เช่น อัดเทป ทำเป็นวิดีโอ อย่างพ่อครูคนหนึ่งที่เชียงใหม่ มีอาชีพหลักในการถีบสามล้อหาเลี้ยงชีพ แต่แกสอนมา 32 ปี มีลูกศิษย์ 3,500 คน ถามว่า เขาเป็นผู้ให้การศึกษาได้หรือไม่ ความรู้ที่เขามี สมควรที่จะสืบทอดถูกจัดระบบ และฟื้นฟูไหม มันเป็นความรู้ที่มีความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคมไทยทั้งสิ้น หรือทางอีสานมีโรงเรียนหมอลำ นั่นเขาเก็บค่าเล่าเรียน แต่ผู้เรียนสามารถเอาไปประกอบอาชีพได้ ดิฉันถือว่าความรู้เหล่านี้เป็นอุดมศึกษา คือความรู้ที่ต่อยอดเมื่อคุณออกจากรั้วโรงเรียนแล้ว หรือกรณี**โรงเรียนชาวนา** ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศปลูกข้าว แต่เราเก็บรวบรวมความรู้เหล่านี้ไว้น้อยมาก เรามีโรงเรียนชาวนาเกิดขึ้น เป็นโรงเรียนนอกระบบ พูดภาษาของรัฐก็คือเป็นโรงเรียนเถื่อน เป็นโรงเรียนที่พยายามแสวงหาความรู้แบบที่ไม่ได้มีในโรงเรียน แต่มีอยู่ในชีวิตจริง เอาปัญหาเป็นตัวตั้ง มีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างหลากหลายไปตามความต้องการของผู้เรียน **มีโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา** เอาเด็กๆ มาสืบทอดวิชาฟ้อนเจิงของพ่อครู ตีกลองสะบัดชัย ซึ่งโรงเรียนไม่สอน

ความหมายของความรู้เหล่านี้ก็คือว่า เมื่อมีการสืบทอดความรู้เหล่านี้ให้คนรุ่นหลัง เด็กๆ ในโรงเรียนของอ.จำลอง สามารถที่จะไปไหว้ตาแก่ในหมู่บ้านที่ขี้เล็บดำเขอะ ให้สอนวิชาทำก่องข้าวให้เด็กได้ โลกทัศน์ของเด็กจะเปลี่ยนไป โลกทัศน์และความรู้ความเข้าใจว่าอะไรคือความรู้จะเปลี่ยนไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ระบบโรงเรียนทำตรงกันข้าม เราไปมองคนขี้เล็บดำทำก่องข้าว ว่าเป็นคนไม่มีความรู้ **โครงการวิจัยที่ทำนั้น เป้าหมายจริงๆ คือ เสนอข้อมูลชุดหนึ่งให้สังคมรับรู้ว่า มันมีความรู้และการเรียนรู้อยู่นอกรั้วโรงเรียน และรู้ว่าการเรียนรู้นั้นควรมีทางเลือกต่างๆ โรงเรียนก็เป็นทางหนึ่ง แต่โรงเรียนไม่ควรจะปฏิเสธวิธีการเรียนรู้ที่อยู่ในชีวิตจริง ที่เอาปัญหาเป็นตัวตั้ง** ฉะนั้นคุณสมบัติของการศึกษาแบบที่ดิฉันเรียกว่า "การศึกษาทางเลือก" หรือนอกระบบที่เราไปพบ ปรัชญาและเป้าหมายที่ชัดเจนอันหนึ่งคือว่า เป็นการเรียนรู้แบบที่ชาวบ้านเขาเอาตัวปัญหาของเขาเป็นตัวตั้ง เอาสิ่งที่เขาต้องการรู้เป็นตัวตั้ง เช่น การปลูกผักแบบใช้สารเคมี ทำให้เขาขาดทุนมากขึ้น เขาต้องมาคิดว่า เขาจะปลูกอย่างไร ทำให้หวนกลับไปคิดถึงภูมิปัญญาเดิม สมุนไพรที่มีอยู่ เป็นต้น และเกิดทางออก เกิดความรู้ชุดหนึ่งที่เกี่ยวกับสมุนไพรที่จะใช้ป้องกันโรคแมลง ความรู้นอกระบบที่ไปพบทั้งหมด พยายามที่จะให้นิยามใหม่ พบว่ามีกลุ่ม ชุมชน ชาวบ้าน จากการทำสนทนากลุ่ม (focus group) เขาให้ความหมายว่า **เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม ที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทั้งกาย ใจและจิตวิญญาณ** ซึ่งสอดคล้องกับท่านพระธรรมปิฎกพูดไว้ว่า *การเรียนรู้หรือการศึกษาคืออะไรที่พ้นไปจากสัญชาตญาณ มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ อะไรที่พ้นไปจากสัญชาตญาณ คือการเรียนรู้หรือการศึกษาทั้งหมด*

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

นั่นเป็นการให้ความหมายจากอีกมุมมองของชาวบ้าน เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตจริงๆ มีเรื่องการสร้าง การถ่ายทอดความรู้ ที่สอดคล้องกับวิถีของเขา อยู่ในบริบทของฐานทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมของแต่ละแห่ง ซึ่งเชื่อมโยงกัน

ช่วงคำถาม-แลกเปลี่ยน

คำถาม :

โรงเรียนรุ่งอรุณกับโรงเรียนนานาชาติบรรยากาศคล้ายคลึงกันไหม, เสรีภาพกับการกระตุ้นศักยภาพของเด็กมีทิศทางคล้ายๆ กันใช่ไหม และ ทำไมพ่อแม่ที่นำลูกมาเข้าโรงเรียนรุ่งอรุณ จึงเป็นคนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ ลูกที่พ่อแม่การศึกษาน้อย แม้มีฐานะ ก็ยังไม่นิยมหรือกล้าพาลูกเข้าเรียนเท่าไรนัก

รศ.ประภาภัทร นิยม :

ของเราเป็นแบบไทย เป็นโรงเรียนแนวพุทธ คงไม่มีอะไรเทียบเคียงกับโรงเรียนนานาชาติได้เลย บรรยากาศเป็นแบบธรรมชาติมากๆ แท็กซี่แถวนั้นเรียก โรงเรียนป่า บางคนบอกเหมือนคุ้ม รีสอร์ต ส่วนเรื่องอิสรภาพ เราตีความเรื่องอิสรภาพการเรียนรู้ไปที่ความสามารถที่จะพึ่งพาสติปัญญาของตัวเองได้ มากกว่าจะเป็นเรื่องการมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ คนละเรื่องกัน อิสระแบบเด็กเป็นใหญ่คงไม่ใช่ แต่สามารถที่จะรู้วิธีพึ่งพาสติปัญญาของตัวเองในการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ โดยที่ไม่รู้สึกว่าตัวเองแปลกแยกหรือลังเล หรือไม่อาจจะรับรู้เรื่องต่างๆ ได้โดยปกติ คนส่วนใหญ่มีความเคยชินที่จะรับรู้เรื่องต่างๆ ตามสไตล์ของตัวเอง แต่ถ้าเรารับรู้วิธีการที่ปกติๆ เราก็รู้เรื่องอะไรโดยที่ไม่ต้องทุกข์มากสักเท่าไร

ครูสมพร พึ่งอุดม :

อ.ประภาภัทร ชอบพูดว่า มัชฌิมาปฏิปทา ความจริงแม้แต่การศึกษาทางเลือกเอง เมื่อครู่ว่าจะถามพี่สุชาดาเรื่อง เราถูกนิยามเป็นการศึกษาของรัฐ เมื่อก่อนตอนที่เสนอไปมี 4 แบบ คือ (1) ในระบบ หรือในโรงเรียน รัฐดูแลเต็มที่ (2) นอกระบบ รัฐก็ยังดูแล (3) ตามอัธยาศัย คือใครใคร่เรียนอะไรก็ไปเรียน และ (4) การศึกษาทางเลือก แต่ถูกตัดทิ้งไป บอกว่าก็คือตามอัธยาศัย ทั้งหมด 3 อันนั้นที่อยู่ในการศึกษาที่รัฐดูอยู่ ก็คือรัฐกำกับ ซึ่งก็เป็นไปเอง ว่ารัฐต้องมาติดตาม รัฐเองก็เหมือนครูเจตนาดี ไม่อยากให้เด็กถูกหลอกลวงไปใช้งาน ก็ต้องติดตาม กำกับ ตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความเหมือนกัน ฉะนั้นต้องมีมาตรฐานเกณฑ์การวัดเดียวกัน ทีนี้เด็กพวกเถื่อนจะทำอย่างไร คือดิฉันได้รวมกลุ่มกับพ่อแม่กลุ่มหนึ่งพยายามจะทำโรงเรียน ก็อดที่จะกลับมาที่โรงเรียนไม่ได้นะคะ เพราะมีเรื่องของกฎหมายเข้ามา คือโรงเรียนปิติศึกษา เมื่ออาทิตย์ที่แล้ว อ.ประเวศไปเปิด ท่านก็ให้ข้อคิด ก่อนหน้าที่ อ.ประเวศมา 1 วัน มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ ซึ่งรับมอบหมายมาดูแลเรื่องหลักสูตร ก็มาอ่านดู กรรมการที่ช่วยกันกับกลุ่มพ่อแม่ที่ร่างหลักสูตรมา คือ อ.นพมาศ เป็นอาจารย์อยู่ในระบบมานาน ก็เขียนหลักสูตรช่วยกันร่างขึ้นมา ปรากฏว่า เจ้าหน้าที่บอกว่า อันนี้มันใช้ไม่ได้ มันไม่ใช่หลักสูตร ไปแก้มา เล่าให้ อ.ประเวศฟัง ท่านพูด เรามาสรุปว่าอาจารย์หมายถึง เราต้องไม่รบในที่ลับใช่หรือไม่ อาจารย์บอกว่า ใช่ หมายความว่า ที่เราทำกันเนี่ย เราทำเงียบๆ เราก็ถูกเขาเล่นงาน เพราะจะว่าไปแล้ว เจ้าหน้าที่ก็เป็นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เขาก็กลัว ถ้าเกิดอะไร ผมก็รับไม่ไหว ถ้าเจ้านายทางกรุงเทพฯ ตรวจแล้วรับไม่ได้ อาจารย์แนะนำให้ข้อคิด โรงเรียนนี้มีชมรมครอบครัวเกื้อกูล เอาพ่อแม่มา เอาสื่อมา ถ้าเขามาตรวจปั๊บ จับมาเข้าวงแบบนี้เลย เราไม่รบในที่ลับ จริงๆ ตอนที่เอาลูกออกมา ตอนนั้นยังไม่มี พ.ร.บ. ก็ใช้วิธีนี้เหมือนกัน โดยที่ตอนนั้น ทางหนังสือนิตยสาร พี่สุภาวดีก็ช่วยให้รบในที่แจ้ง มีคนให้กำลังใจ เพราะตอนนั้นมีคนโทรศัพท์เข้ามาว่า คุณกำลังทำผิดกฎหมาย เราก็โทรไปถามว่าโดนปรับเท่าไร 2,000 บาท แต่ก็ไม่โดน

ถ้าถามเรื่องลูกต้องไปสอบเทียบ ส่วนหนึ่งลูกอยู่ในสังคมโลก แม้ว่าเขาจะเรียนรู้ทั้งโลกและตัวเอง แต่เขาก็จะยังต้องอยู่ในสังคม ถ้าเขาจะเรียนต่อ ก็ต้องไปสอบ แต่วิธีการตรงนี้ซิคะ ที่จะต้องรบในที่แจ้ง คือเราจะต้องไม่สูญเสียตัวเองไป ถ้าเราสูญเสียตรงนี้ไป เราก็จะผลักดันให้ลูกไปเรียนมาตรฐานการสอบกลาง ไปติว แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่จะต้องช่วยกัน

ติดใจอยู่เรื่องหนึ่งคือเรื่องการตี ในฐานะที่เป็นแม่และทำงานกับเด็กมา 10 กว่าปี ก็ยังคิดว่า ไม่จำเป็น **เมื่อไหร่ที่มีการตี แสดงว่าความผิดปกติเกิดขึ้น** เมื่อไหร่มียาเสพติด แสดงว่าความผิดปกติเกิดขึ้น ความที่เราไม่เข้าใจ ช่วงความเป็นปกติธรรมดาตามธรรมชาติของช่วงวัย เด็กไม่มีดื้อ ถ้าเขาปกติ วัยรุ่นจะไม่มีเพี้ยน ถ้าเขามาแบบปกติ และผู้ใหญ่จะไม่มีนอกลู่นอกทาง ไม่มีคนแก่ตัณหากลับ ถ้าเขาปกติ ในเรื่องการแข่งขัน เป็นความไม่ปกติ แต่เป็นธรรมชาติ เรื่องนี้มีการพูดกันเยอะ คือมีการถกเถียงกับแนวคิดแบบฝรั่งเยอะ แต่โดยความเห็นส่วนตัว การแข่งขันเป็นเรื่องที่มันมาเป็นธรรมชาติ เป็นความก้าวร้าว เหมือนเรื่องเพศ ฉะนั้นเราไม่จำเป็นต้องไปเสริมแรงมัน มันมีอยู่ มันเป็นสมองสัตว์เลื้อยคลานก็ว่าไป

มีเรื่องของเจตนา ก็อยากจะพูดในบริบทของบ้านด้วยว่า เจตนาว่าพ่อแม่ที่เราเลี้ยงลูก เรามักจะมีเจตนาของการจัดการ มันก็โยงมาที่เรื่องอำนาจ ที่อาจารย์ประภาภัทรพูด มีเจตนาในการจัดการทุกอย่าง แสดงว่าอำนาจมันเริ่มที่บ้าน ไม่ใช่เริ่มที่โรงเรียน เด็กหงอมาจากบ้านแล้ว และมาหงอซ้ำที่โรงเรียน และมาหงอซ้ำด้วยอำนาจรัฐ ฉะนั้น**ทุกบริบทของชาติมันเป็นเรื่องของการพยายามจัดการ ไม่ใช่การพยายามโอบอุ้ม** จริงๆ **เด็กไม่ได้ต้องการเสรีภาพแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไปทำอะไรก็ได้ อันนี้เป็นความคิดของผู้ใหญ่** อย่างลูกคนกลาง ตอนเขาเล็กๆ เขาบอกว่า นกบนฟ้าเป็นของใคร พ่อเขาคิดแบบผู้ใหญ่ คิดแบบอุดมคติ พ่อบอกว่า นกไม่ได้เป็นของใคร มันเป็นตัวเองเป็นอิสรภาพ ลูกตกใจ รู้สึกเคว้งคว้างแฮะ และเราล่ะเป็นของใคร สายเมฆเป็นของใครล่ะ เราก็ฟังเขา ควงตาเขาเริ่มขาดความมั่นใจ พอสังเกตลูกก็เลยได้คิดว่า **ความจริงเด็กเขาต้องการเป็นของเรา เขาต้องการให้เราคล้องหลวมๆ ตอนเล็กๆ เขาต้องการกอดแน่นๆ โตขึ้นเขาต้องการคล้องหลวมๆ วัยรุ่นต้องการให้คล้องบ้างเป็นบางเวลา แต่เรามักเข้าใจว่า วัยรุ่นต้องการให้ปล่อย เอาลูกไปอยู่โรงเรียนประจำซะ แต่บางคนคล้องตลอดเวลา ที่จริงวัยรุ่นต้องการพึ่งพาพ่อแม่ ต้องการพ่อแม่ดึงเขากลับมา พอคล้องกันหลวมๆ มันจะไปสู่บริบทของการเป็นผู้ใหญ่ที่เราคล้องกันหลวมๆ มันไม่เป็นปัจเจกเสียทีเดียว ขณะเดียวกันก็ไม่พึ่งพาเกาะกันเสียทีเดียว แต่ไปด้วยกัน ในการพึ่งพาซึ่งกันและกัน** พอมีตรงนี้มันจะยอมรับความแตกต่าง เพราะเราต่างก็ต้องพึ่งพา ถ้าเราเหมือนกันปั๊บเราจะไม่พึ่งพากัน เราจะแข่งกัน

คำถาม :

ข้อดีของระบบโรงเรียน กับข้อดีของการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน มาช่วยเสริมศักยภาพซึ่งกันและกันอย่างไร

อ.จำลอง คำบุญชู :

ช่วยได้เยอะ และผมขอยืนยันว่า ที่ครูสัมพูดเป็นความจริง ขณะที่ผมไปทำวิจัยผมก็หลงตัวเองเหมือนกันว่าเรากำลังไปเป็นพัฒนากรรีเปล่า เอ๊ะ! เราสอนอยู่ในสถาบัน ทำไมไม่ชวนเด็กไปด้วย เด็กในระบบไปด้วยกันได้ มันจะเสริมกันได้ เด็กในระบบของผมเขาต้องเรียนภาษาถิ่น ผมเข้าไปในหมู่บ้านก็ชวนเขาไปด้วย ให้เขาช่วยเก็บข้อมูลภาษาถิ่น แต่ขณะนั้นเขาก็เกิดการเรียนตามอัธยาศัยเกิดขึ้น บางคนขับรถเข้าไปทีหลัง มีคนหนึ่งเทอมนี้เขาเรียนการเขียนสารคดี เขาบอก *อาจารย์! ผมจะไปเขียนที่หมู่บ้านนั้น* คราวก่อนนั้นเข้าไป เขาไปพบภูมิปัญญาหนึ่ง ในหมู่บ้านนี้เขาทำข้าวไร่ เขาถามว่าในหมู่บ้านนี้ใช้ยาฆ่าแมลงอะไร ชาวบ้านบอกไม่มี เขาใช้ต้นไม้ต้นนี้ตัดแล้วเอาใบทิ้ง เอาหัวมาทุบๆ ผสมน้ำ แล้วไปรดมด แล้วมดจะกลายพันธุ์ไม่มารบกวนข้าว เขาบอกเขาจะมาเขียน แล้วเขาบอกว่าจะมาขอสมัครเป็นอาจารย์จ้างที่โรงเรียนนี้ และผมจะทำเรื่องยาตัวนี้ อันนี้คือนอกระบบของเขา มันเสริมกัน จากจุดเล็กๆ ที่เราเอาในระบบของเราเข้าไปสอนตรงนั้น และชวนเด็กเข้าไป เด็กเขาจะเกิดอะไรขึ้นมา และเขามองเห็นความต่าง ความที่มันผสมผสานกัน

ขณะเดียวกันมีเพื่อนอีกคน สนใจว่า ตรงนั้นมันเป็นป่าสงวน เขาบอกว่าเขาจะไปทำเรื่องพราน ให้เขาทำเรื่องภาษาและวรรณกรรมของพราน เสร็จแล้วก่อนจะมา เขาต้องส่งรายงานผม ผมก็บอกว่า ลองดูซิว่ามันเห็นอะไร ในที่สุด

แกก็บอก *อาจารย์ผมว่าที่นี่แปลกนะ เขามองสัตว์ในป่านั้นว่า มันมีเจ้าของ ไม่ใช่ใครก็ไปยิงได้* เพราะภาษาวรรณกรรมนั้นมันบอก อย่างเวลาเข้าป่า เขาต้องบนก่อนว่า ขอให้ได้สัตว์ พอเข้าไปแล้วไม่ได้ แสดงว่าเจ้าของไม่อนุญาต ไปแล้วเจอแต่รอยเท้า แสดงว่าเจ้าของเขาหวง ฉะนั้นต้องทำพิธีขอว่า *ขอผักที่บ่ดีบ่งามสัก 2 ยอด ถ้าได้แล้วจะพากันปี๊กบ้าน* เขาไม่พูดว่าสัตว์ เขาใช้สัญลักษณ์ว่า ยอดผัก เสร็จแล้วจะได้ พอยิงได้ 2 ตัวก็กลับ เขาบอกอาจารย์ว่า *นี่แสดงว่าเขาเป็นสังคมมีสัจจะ* อันนี้ผมว่าเด็กเขาเรียนรู้นอกระบบ ผมว่ามันไปด้วยกันได้ เสริมกันได้ อยู่ที่ว่าเราจะจัดกระบวนการอะไร โดยเฉพาะประเด็นที่เด็กของผมเขาได้มา โดยที่เขาเกิดคำถามขึ้นมาเองและเขาไปศึกษาต่อ ผมว่ามันไปด้วยกันได้เลย

คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ :

ดิฉันคิดว่า ในระบบโรงเรียนก็มีจุดดีหลายเรื่อง ทั้งความรู้ที่มีแบบแผน มีหลักสูตร และมีการจัดการ มีสถานที่มีห้องสมุด มีความรู้/ วิทยาการสมัยใหม่อยู่ ขณะเดียวกันความรู้แบบที่ชุมชน ชาวบ้านมีอยู่ เป็นความรู้ที่ไม่ค่อยถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ค่อยเชื่อมกับความรู้สมัยใหม่ ถ้ามีการเชื่อมโยงตรงนี้ขึ้น ดิฉันเชื่อว่าจะเกิดพลังของความรู้ที่จะวนกลับมาเป็นประโยชน์กับการพัฒนาได้เยอะมาก **ในตัวโรงเรียนหรือตัวระบบจะเน้นที่ตัวความรู้ ขณะที่ความรู้ของชุมชนเน้นกระบวนการเรียนรู้** มันจะต่างกัน "กระบวนการ" หมายถึงว่า จะต้องมีการทดสอบ ทดลอง ลองถูกลองผิด ลองแล้วลองเล่า จนกว่าจะได้ดีที่สุด คำว่า "กระบวนการ" เป็นพลวัต มันเปลี่ยนแปลงไปตามปัญหา เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของผู้เรียน ฉะนั้นจุดดีของชุมชน ถ้าเน้นเรื่องกระบวนการ แล้วมาเชื่อมโยงกับความรู้สมัยใหม่หรือวิทยาการที่โรงเรียนมีอยู่ มันน่าจะเป็นประโยชน์ได้มาก และมันจะตอบคำถามเรื่องการลงทุนทางการศึกษา ที่พอ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติฉบับนี้พูดเรื่อง การศึกษาภาคบังคับ 12 ปี นั่นหมายความว่า รัฐต้องทุ่มเทงบประมาณหรือลงทุนเรื่องการศึกษาภาคบังคับเยอะมาก และการศึกษาหลัง 12 ปี จะปวกเปียกเพราะว่ามันลงทุนน้อยไปหน่อย ถามว่ามันจำเป็นไหม ยังจำเป็นมาก ซึ่งตรงนี้ถ้ารัฐให้โอกาสชุมชนจัดการศึกษา หรือแม้แต่ให้สามารถที่จะเป็นศูนย์การเรียน ที่จะไปเสริมพวกการศึกษานอกโรงเรียน ให้สามารถมาเรียนรู้จากศูนย์การเรียนของชุมชนได้ มาเรียนรู้จากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มสมุนไพรได้ ราชภัฏเปิดรั้วโรงเรียนออกมา รัฐจะใช้งบประมาณน้อยลง เพราะไม่ต้องจ้างบุคลากร หรือแม้แต่พาเด็กออกไปเรียนในชุมชน ชาวบ้านเขาทำข้าวหม้อแกงหม้อมาเลี้ยงก็ยังได้เลย ใช้ทุนตรงนี้น้อยมาก ถ้าประสานเชื่อมต่อตรงนี้ได้ และจะตอบคำถามด้วยว่า ประเทศไทยจะยืนอยู่ตรงไหนในทศวรรษหน้า ถ้าเราจะยืนอยู่โดยที่เรามีภูมิปัญญาความรู้ของเราเองด้วย มันต้องถูกสืบทอด เชื่อมโยงเข้ากับโลกสมัยใหม่

ผู้เข้าร่วมประชุม :

จากประสบการณ์ของตัวเอง คิดว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนก็จำเป็น แต่น่าจะเป็นเพียงพื้นฐานของสติปัญญา ไม่ใช่ปริญญา แต่ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การแก้ปัญหาในการทำงาน ความอดทน ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน น่าจะเป็นการจบของปริญญามากกว่า

ผู้เข้าร่วมประชุม :

เมื่อวานนี้ผมมาอยู่ในห้องเรื่องการเมืองภาคประชาชน ส่วนวันนี้มาเรื่องการศึกษา เพราะผมมองว่าเป็นเรื่องเดียวกัน และได้มีการพูดพาดพิงถึงว่า การศึกษาเป็นของรัฐ และรัฐทำอะไรบางอย่างอยู่ ผมกำลังทำวิจัยอยู่เรื่องหนึ่ง ว่าทำอย่างไรถึงจะลดลักษณะอำนาจนิยมที่อยู่ในระบบการศึกษาได้ ผมก็ใช้ใช้ทฤษฎีอำนาจนิยมเข้ามาช่วย และใช้เครื่องมือเข้าไปวัด 1 ปี ปรากฏว่าอยู่ที่เดิม ซึ่งแปลกดี เพราะช่วงที่ทำ ตอนนั้นเรื่องยาเสพติดกำลังแรงมาก แล้วก็กำลังประกาศนโยบายเรื่องจัดระเบียบสังคม ทุกโรงเรียนขึ้นป้ายหมด เมื่อเรามองดูกับเด็ก การจัดระเบียบสังคมคืออะไร คือการเข้าไปควบคุมเด็กให้มากยิ่งขึ้น เพื่อจะแก้ปัญหาอะไรบางอย่าง เช่น เกเร ยาเสพติด เที่ยวกลางคืน ผมพยายามจะเผยแพร่แนวคิดแบบมนุษยนิยมเข้าไปในโรงเรียน เพื่อจะไปลดลักษณะอำนาจนิยมแบบนั้น ใช้เครื่องมือ

เข้าไป เป็นบทความทางปรัชญาบ้าง เป็นนิทานทางตะวันตกที่เกี่ยวกับความรัก อิสรภาพ ความฝันบ้าง พร้อมๆ กับการวิเคราะห์ทางจิตวิทยา วัดสเกลออกมา ปรากฏว่าไม่ลดลง ลักษณะอำนาจนิยมของครูอยู่ที่ 4 สูงสุดคือ 6 ถ้าอยู่ที่ 2 เป็นเสรีนิยม ถ้าอยู่ที่ 1 ก็สุดโต่งเป็นเสรีนิยมมากๆ ทำนองนี้ สเกลนี้ผมเคยวัดสมัยที่เรียนอยู่ที่ครุศาสตร์ ถูกอาจารย์ประกอบวัด ปรากฏว่าของผมต่ำมากเลย ซึ่งก็ไม่แปลกอะไร เพราะผมเรียนศิลปะ ลักษณะของคนที่เรียนทางศิลปิน จะต้องอิสระมากๆ และตอนนั้นผมเรียนดนตรี แต่สำหรับครูประถม ตอนนั้นวัดออกมา แม้กระทั่งวัดนิสิตเนี่ย ก็พบว่าอำนาจนิยมกันตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษาเลย

ผมก็ใช้ทฤษฎีนี้และดูว่าบทบาทของการเป็นนักปรัชญาจะทำอะไรได้บ้างกับการศึกษา สิ่งที่ผมกำลังพยายามทำกับโรงเรียนก็คือ พยายามเข้าใจครู ผู้ปกครอง ครูไม่รู้ตัวหรอกว่า ตัวเองอยู่ในอำนาจรัฐหรือกำลังทำอะไร ครูมีเจตนาดี เพื่อที่จะกล่อมเกลาเด็ก เยาวชนให้เป็นคนดี แต่ผมกำลังจะบอกว่า เราเข้าใจอะไรผิดเยอะทีเดียว อย่างน้อยเราให้นิยามการศึกษาต่างกันแล้ว นักปรัชญาก็แบบนี้ มักพาคนมองอะไรที่ต่างไป หรือที่คนเขาไม่ชอบ ผมมองว่า การศึกษาไม่ใช่การกำจัดความเป็นเดรัจฉาน มนุษย์ไม่ได้เป็นเดรัจฉาน เด็กมีธรรมชาติที่ดีงาม การศึกษาคือ ทำอย่างไรให้เด็กคงธรรมชาติที่ดีงามของเขาไว้ได้ ทำอย่างไรจะหลุดจากสภาพที่เลวร้ายที่สังคมใส่เข้าไปให้ได้ การศึกษาต้องทำแบบนั้น เสรีภาพคือสิ่งสำคัญ แต่ความผูกพันก็สำคัญอย่างที่พูดกันเมื่อครู่ เด็กต้องการความรัก ถ้าไม่มี เขาโตไม่ได้ แต่ความรักนั้นต้องให้เสรีภาพที่ควรจะให้ และสิ่งที่ควรจะสอน ไม่ใช่เรื่องการเข้าไปควบคุมเขา ไปขจัดความเป็นเดรัจฉานหรือสัตว์ร้ายอะไรตรงนั้น แต่สิ่งที่ควรจะให้คือ สอนให้เขารู้ว่าเขาต้องรักคนอื่นตอบ และมันไม่ยากอะไร เพราะถ้าเรารักเขา เขาก็จะรักเราตอบ แต่ว่าเราต้องสอนเขาว่า ให้เขามีความรับผิดชอบต่อเรา เหมือนกับที่เรามีความรับผิดชอบต่อเขา และเขาต้องมีความรับผิดชอบต่อคนอื่นด้วย และเหมือนกับที่ครูส้มพูดเมื่อครู่นี้ เด็กที่เติบโตมาอย่างปกติ จะไม่มีปัญหาอะไร ตอนนี้ลูกสาวผมมีปัญหา ปัญหาง่ายมาก ที่เด็กทุกคนจะต้องเจอ ก็คือเขามีน้อง ทันทีที่เขามีน้อง เขามีปัญหาแล้ว เขาอิจฉาน้อง เขาจะแสดงความก้าวร้าวกับน้องอยู่เรื่อยๆ ถามว่าเขารักน้องไหม ก็รัก แต่นี่คือ สภาพธรรมชาติ ความอิจฉาเกิดขึ้นกับทุกคนที่มีใครมาแย่งความรักจากตัวเขาไป แล้วเราเข้าใจเรื่องนี้ได้ไหม ง่ายมาก ถ้าเรามีความรู้เรื่องไซโคอนาลไลซีสอย่างลึกซึ้งเพียงพอ ก็คือเด็กทุกคนที่มีน้องจะต้องเป็นเด็กที่มีปัญหา เพราะว่าต้องเผชิญกับความรู้สึกขาดความมั่นคงในความรักตรงนั้นไป

บางทีปัญหาไม่ได้อยู่นอกบ้าน ปัญหาไม่ได้อยู่ที่พ่อแม่ ปัญหามันเกิดจากความจริงง่ายๆ ของชีวิตแบบนี้ ก็ต้องหาวิธีแก้ไป แต่ประเด็นคือ ตอนนี้สังคมไทยเข้าใจการศึกษาผิด เราเข้าใจว่าการศึกษาคือการไปขัดเกลา ซึ่งตรงนี้มาจากโลกทัศน์ที่มองว่า ธรรมชาติของมนุษย์คือความชั่วร้าย แต่เรามีโลกทัศน์ได้อีกแบบหนึ่งคือ ธรรมชาติของมนุษย์คือความดีงาม สังคมต่างหากที่ทำให้มนุษย์ชั่วร้าย การแข่งขันคือความก้าวร้าวอย่างที่ว่า แต่มันได้รับการสนับสนุนขึ้นมาจากสังคม ในสภาพธรรมชาติ มนุษย์ไม่ต้องแข่งกับใคร สิ่งนี้รุสโซพูดมาแล้วตั้งแต่ปี 1700 เศษๆ ที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษากับการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน เราจะสร้างการเมืองที่เข้มแข็งได้ เราก็ต้องสร้างเด็กที่มีวิญญาณอิสระ และให้ความรักของเขาออกมาจากข้างใน และให้เขาเป็นอิสระจากสังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ตอนนี้ความคิดของรุสโซออกมาในวิชาการ อย่างเช่นของทางจิตวิทยา ซึ่งพัฒนาจากฟรอยด์ ต่อมาจนกระทั่งฟรอม ผมมองว่าครูทุกคนควรจะได้อ่านหนังสือที่ สมบัติ พิศสะอาด แปลไว้ คือเรื่อง "หนีไปจากเสรีภาพ"ของฟรอม จะได้เข้าใจว่า การศึกษา สังคมของเรา มันอยู่ภายใต้ระบบความคิดแบบโซดิด มาโสกริส ก็คือ เราใช้อำนาจเข้าไป เขายอมหงอต่ออำนาจ แต่เมื่อใดก็ตามที่เขามีอำนาจ เขาจะใช้อำนาจนั้นต่อไป เรามองดูก็ได้ครับ เด็กถูกทำให้หงอที่บ้าน ที่โรงเรียน เข้ามหาวิทยาลัยปี 1 ถูกทำให้หงอกับรุ่นพี่ พอปี 2 เขาจะใช้อำนาจกับรุ่นน้อง และทุกปีมีคนตายโดยโซดัส แต่ทำไมเราถึงแก้ไม่ได้ เพราะนี่คือสังคมไทย เรามีความเชื่อแบบนี้ว่า การใช้อำนาจคือการทำให้คนเป็นคนดี ซึ่งมันตรงกันข้ามกับแนวคิดเรื่องภูมิปัญญา ซึ่งไม่ต้องไปถึงตะวันตกก็ได้ อย่างกฤษณะมูรติ ชี้ให้เห็นว่า สังคม ครอบครัว ระบบการศึกษาเอย เป็นระบบที่ทำให้คนสูญเสียซึ่งอำนาจและจิตวิญญาณ เด็กจะต้องสร้างอิสรภาพทางจิตวิญญาณของเขาให้ได้ ให้เขามีชีวิตด้วยจิตวิญญาณ ไม่ใช่ที่สังคมอยากให้เขามี

เราพูดถึงการทำให้เหมือนกัน รัฐพยายามทำให้ทุกคนเหมือนกัน ผมพูดพาดพิงถึงการศึกษาต่างประเทศนิดหนึ่ง ตอนนี้ลูกผม ผมก็เอาออกมาอยู่โฮมสกูลของฝรั่ง พอจบ ป.6 ผมก็ไปเทียบกับโฮมสกูลของฝรั่ง ซึ่งอยู่แถวบ้าน เขาก็บอกว่าเรียนกับระบบโฮมสกูลของฝรั่งได้เลย ผมก็ได้เรียนอะไรกับหนังสือของลูกเยอะ เพราะต้องช่วยลูกทำการบ้าน มันเป็นภาษาอังกฤษ จึงยาก เขาสอนเรื่อง conformist ตั้งแต่ ป. 5 แล้วว่า ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง มันทำให้เราสูญเสียความเป็นตัวของเรา เรามีสิทธ์ที่จะบอกว่า เราเชื่อแบบนี้ เราคิดแบบนี้ และโฮมสกูลที่ผมพาลูกไปเรียน เขาน่าสนใจ เขาใช้หลักสูตรของโบสถ์ รู้สึกจะเป็นของโปแตสแตนท์ พอผมไปดูของพวกคาทอลิคก็เหมือนกันว่า เขามอง individual อย่างไร เขาบอกเลยว่า เขายอมรับว่าในอดีต ศาสนาเคยเป็นตัวหนึ่งของอำนาจ แต่เขาก็เรียนรู้แล้วจากการปฏิบัติ จากความคิดของรุสโซ ใครต่อใคร ไปดูในเอนไซโคปิเดียของแคทอลิค คำว่า individual เขาจะยอมรับความแตกต่างของเด็ก เขาจะบอกว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์มาให้แตกต่างกัน ตรงนี้เป็นสิ่งที่ขาดหายไปในความเชื่อและการศึกษาของสังคมไทย คือความแตกต่างของ individual ซึ่งไม่ได้แปลว่าเห็นแก่ตัว แต่คือให้เขาคิดอิสระ ให้เขารู้สึกต่างๆ ด้วยข้างในของเขาเอง ให้เขาคิดได้ด้วยตนเอง ฉะนั้นถ้าเรามองกลับเข้าไปไม่ได้ว่า ระบบของเรามันถูกครอบงำอยู่ด้วยความคิดที่ว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่ชั่วร้าย มันแก้ไม่ได้ครับ มันต้องกลับไปหาความคิดแบบรุสโซครับ

รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี :

ที่พูดบอกว่า การศึกษามันเป็นการขัดเกลาความเป็นเดรัจฉาน หรือกิเลสของมนุษย์ ถ้าพูดในภาษาเพราะๆ คือความไม่ดีของมนุษย์ อันนี้ดิฉันเอา (code) มาจากหลักพุทธศาสนา ความหมายน่าสนใจ ดิฉันลองศึกษาดู ความคิดของทางตะวันตกเขามีความเชื่อว่า มนุษย์เกิดมาชั่วร้าย (bad) เริ่มต้นตั้งแต่ยุคกรีกโบราณก็ว่า คนเกิดมาชั่วร้ายต้องควบคุมกำกับ ต่อมาเกิดมีอีกแนวคิดที่ตรงข้ามคือ good แล้วต่อมาก็ไม่ทั้งดีและร้าย เกิดมา neutral เป็นผ้าขาวมาเลย ดิฉันลองวิเคราะห์ทางหลักพุทธศาสนา ก็เชื่อว่าเกิดมาตามแรงกรรม เพราะฉะนั้นตรงจุดนี้ เด็กๆ เกิดมาจึงมีความดีในตัวเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีความอิจฉาติดมาด้วย ฉะนั้นศึกษิต ศึกษา หรือสิกขา มันจึงเป็นกระบวนการที่จะช่วยในส่วนที่ยัง bad ให้เข้ากลับมาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งกาย วาจา จิต และความรับผิดชอบต่อสังคมหรืออื่นๆ แต่ที่พูดถึงว่าคนเราเกิดมาชั่วร้าย ก็เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ละสมัยนะคะ

คำถาม :

ที่ไปรณรงค์เรื่องสิทธิการศึกษาของเด็ก รูปธรรมเป็นอย่างไร

คุณแบ็งค์ งามอรุณโชติ :

ลักษณะของรูปธรรม อย่าง child-center ที่เราบอกว่า เรา miss concept กันมานาน เพราะว่าในกระบวนการจัดการศึกษา หรือการร่างหลักสูตรก็ตาม เขาบอกว่าเป็นหลักสูตรที่ทำ**เพื่อ**เด็ก แต่ไม่ใช่**โดย**เด็ก ฉะนั้นมันไม่ใช่เยาวบาล การตั้งหลักสูตรการศึกษาปัจจุบัน child-center โดยเอาเด็กมาปิดท้าย คือเอามาให้ครบองค์ประกอบ ในการจัดตั้งให้เป็นของของเด็ก เราไม่ได้นำเด็กมาเป็นตัวตั้น **ถ้าเราบอกว่าเป็นการจัดการศึกษาที่เอาเด็กเป็นศูนย์กลาง เราควรนำเด็กมาเป็นตัวเริ่มต้น** เพื่อปะทุปัญหา อย่างที่เรียกว่า knowledge based on problem ปัญหานำมาซึ่งองค์ความรู้จริงๆ และเด็กเป็นตัวตั้นในการปะทุปัญหานั้นให้ผู้ใหญ่ได้เห็น

ตรงนี้คือประเด็นว่ารูปธรรมอยู่ตรงไหน เด็กไม่ใช่ตัวแปรในการก่อให้เกิดรูปธรรมนั้นอย่างเดียว เด็กได้แต่เรียกร้องผ่านทางกระบอกเสียงหรืองานที่ผู้ใหญ่จัดให้ แต่ผู้ใหญ่ต้องฟังและนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

เราพูดกันในประเด็น "การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา" ถามว่า อิสรภาพทางปัญญา ของอะไร วิทยากรของเราได้ขยายความว่าคือ ปัญญาในการรู้จักตัวเองและโลก การลดละเลิกการเห็นแก่ตัว การสร้างคุณค่าของตัวเอง และต่อชุมชน-สังคม การสร้างจิตสำนึก ศักดิ์ศรี ไม่ดูถูกพ่อแม่ หรือดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่น

เราพูดกันถึงเป้าหมายของการศึกษา ที่ควรจะนำไปสู่ความเป็นคนเก่ง คนดี มีสุข ซึ่ง พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้ก็จริง แต่ต้องไปสร้างความเข้าใจกันอีกมาก เพราะต่างมุมมองกัน จากเป้าหมายนี้ ความเข้าใจเรื่องการศึกษา ผู้ที่ต้องทำความเข้าใจอย่างมาก เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ ครู ตัวรัฐ สังคมโดยรวม เพราะคนยังมองการศึกษาแบบเดิมๆ อยู่มาก แต่การศึกษาที่เป็นวิถีชีวิต ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ที่มีความเป็นพลวัต ที่ต้องสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เราอาจจะมีความรู้ในสิ่งเหล่านี้น้อย รวมทั้งวิถีแห่งการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เรามักจะมีชุดความรู้สำเร็จและยัดเยียดลงไปในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

อย่างไรก็ตาม เราได้พูดกันว่า การศึกษาที่แท้จะสร้างขึ้นได้ จะต้องสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่มีความเป็นอิสรภาพ ปัญญาจึงผุดบังเกิดได้ คงไม่ใช่เรื่องการจัดการ เรื่องอำนาจนิยม การ setting เป็นระบบที่แข็งตัว ซึ่งมันไม่สามารถจะสร้างปัญญาได้ แต่ต้องใช้การโอบอุ้ม รักษา พัฒนาธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก นี่คือปัจจัยสำคัญ แต่จะทำอย่างไร เป็นเรื่องใหญ่ที่แต่ละฝ่ายจะต้องมาเรียนรู้วิธีที่หลากหลาย เรียนรู้ข้ามกันระหว่างในระบบและนอกระบบ ว่าที่จริงเราอาจจะมีวิธีการที่หลากหลาย เพียงแต่เราไม่ได้เชื่อมโยงกัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน รวมทั้งการสร้างวิธีการใหม่ๆ ซึ่งวันนี้เราได้อะไรเยอะทีเดียว และได้เปิดโลกทัศน์ของการศึกษา ซึ่งการปฏิรูปการศึกษาคงไม่สามารถบรรลุได้ถ้าหากเราไม่ทำความชัดเจนกับประเด็นเหล่านี้.

วิทยากร :	
คุณแป้งค์ งามอรุณโชติ	โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน, เครือข่ายสภานักเรียน 20 โรงเรียน
คุณสมพร พึ่งอุดม	พ่อ-แม่ผู้ทำการศึกษาโดยครอบครัว (โฮมสกูล) ที่เชียงราย
รศ.ประภาภัทร นิยม	ผอ.โรงเรียนรุ่งอรุณ
ผศ.จำลอง คำบุญชู	ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏลำปาง
รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี	โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
คุณสุชาดา จักพิสุทธ์	โครงการการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์

เรียนรู้และเชื่อมโยง : ประตูสู่อิสรภาพทางปัญญา

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

การปฏิรูปสังคมในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา เรื่องที่ดูว่าจะมีความซับซ้อน สับสน เกิดการเปลี่ยนแปลงรายวัน เห็นจะได้แก่การปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนากำลังคนของประเทศ อาจเป็นด้วยฐานคิดที่แตกต่างกันหลายฝ่าย การมีโครงสร้างที่รุงรัง เกี่ยวข้องกับการศึกษาในหลายระบบหลายระดับ รวมทั้งอาจตีโจทย์หรือให้ความหมายกับ "การศึกษา" ด้วยมุมมองและความคาดหวังที่แตกต่างกัน

ในงานความรู้เพื่อชีวิต 10 ปี สกว. มีการตั้งประเด็นเรื่องการปฏิรูปการศึกษาขึ้นมาพูดคุยกัน แต่ไม่ใช่การเข้าไปสู่เรื่องนั้นโดยตรงในเรื่องของการปรับเปลี่ยนเชิงนโยบาย โครงสร้างต่างๆ ในทางกลับกันเป็นการตั้งประเด็นเพื่อที่จะถอยกลับมามองกันใหม่ ทั้งในเรื่องความหมายของการศึกษา และเป้าหมาย ว่าเราต้องการพัฒนาคนให้เป็นอย่างไร ซึ่งประเด็นนี้คงเป็นสิ่งที่มีการพูดคุยกันมาพอสมควรในแวดวงเสวนาทางการศึกษาต่างๆ แต่ก็คิดว่า เป็นเรื่องสำคัญที่น่าจะต้องคุยกันต่อไปเรื่อยๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ให้ชัดขึ้นๆ เพราะการเข้าใจความหมายและเป้าหมายของการศึกษานั้น หากดับแคบเกินไป ย่อมไม่นำไปสู่เป้าหมายที่แท้ของการศึกษา และการปฏิรูปการศึกษาคงไม่สามารถบรรลุได้ ถ้าหากเราไม่ทำความชัดเจนกับประเด็นเหล่านี้.

ประเด็นหลักที่พูดคุยกันคือ เป้าหมายของการศึกษา ซึ่งมีการพูดคุยกันมากว่า น่าจะนำไปสู่อิสรภาพทางปัญญา ประเด็นนี้มีการขยายความและยกตัวอย่างรูปธรรม โดยผู้เป็นพ่อแม่ ที่ได้เรียนรู้และสัมผัสจากประสบการณ์ตรงในการจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง แบบที่เรียกว่า โฮมสกูล หรือประสบการณ์จากคุณครู ที่สะท้อนให้เห็นระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างโรงเรียน พ่อแม่หรือกับชุมชน ในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก ที่สะท้อนการให้ความหมายเรื่องปัญญาในการรู้จักตัวเองและโลก การลดละเลิกความเห็นแก่ตัว การเห็นคุณค่าของตัวเอง มีศักดิ์ศรี การมีจิตสำนึกต่อชุมชน-สังคม การไม่ดูถูกพ่อแม่ หรือดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการจะพัฒนาปัญญาเช่นนั้นได้ จะต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ด้วยการศึกษา ซึ่งจะต้องมาจากการมีสัมมาทิฏฐิเป็นฐานหรือเป็นแกนนำของกระบวนการเรียนรู้นั้น

หากเป็นดังนี้กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ นำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องหรือดำเนินชีวิตพอดีที่จะให้บรรลุจุดหมายแห่งการเป็นอยู่อย่างมีความสุขที่แท้จริง ดังที่ รศ.ประภาภัทร นิยม วิทยากรท่านหนึ่งได้สะท้อนว่า เรามีเครื่องไม้เครื่องมือรับรู้ ที่เป็นธรรมชาติติดตัวมาทุกคน แต่เพราะเราไม่สนใจ ไม่ฝึกฝนเครื่องไม้เครื่องมือนี้กลับพร่ามัว ขาดประสิทธิภาพไป กลายเป็นรับรู้ได้ช้า พอเจออุปสรรคก็ตกร่อง โดยไม่สามารถรับรู้ได้อย่างง่ายๆ ตรงไปตรงมา หรือในสิ่งที่เป็นปกติธรรมดา

ประเด็นที่สอง เมื่อหันมามอง ผู้ที่เกี่ยวพันกันในองค์ประกอบของการศึกษา ทุกวันนี้ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะครูกับเด็กเท่านั้น พ่อแม่ก็เข้ามามีส่วนกำหนดความเป็นไปมากขึ้น คำถามคือ ไม่ว่าจะเป็นพ่อ-แม่ ครู โรงเรียน สังคมโดยรวม มีความเข้าใจต่อการศึกษาอย่างไร ซึ่งก็ขึ้นกับเจตคติ โลกทัศน์ ค่านิยม วิธีคิดของแต่ละฝ่าย บางครั้งถึงแม้ว่าจะทำด้วยความปรารถนาดีก็ตาม แต่ก็อาจกำลังผลักดันลูกหรือเยาวชนของชาติไปสู่จุดที่ไม่พร้อมทางการศึกษาก็ได้ ด้วยความไม่เข้าใจอะไรหลายๆ อย่างทำให้เกิดปัญหากับกำลังสำคัญของชาติตามมา ไม่ว่าจะเป็นในด้านศักยภาพในการเรียนรู้ที่ลดลง การสูญเสียโอกาสทางการศึกษา การสูญเสียทรัพยากรต่างๆ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่าทั้งพ่อแม่ ครู หรือบุคลากรทางการศึกษา ต่างล้วนเป็นผู้ที่เติบโตและถูกเตรียมขึ้นมาเป็นพลเมือง ภายใต้ระบบการศึกษาแห่งชาติ ที่เตรียมคนที่มีความพร้อมไม่เท่ากันและมีศักยภาพที่หลากหลาย ให้เหมือนกันหมด นั่นคือเพื่อไปประกอบอาชีพ เพื่อสร้างตัวเลขรายได้ประชาชาติ และไปให้พ้นจากประเทศโลกที่ 3 แต่มักไม่มีใครพูดถึง การเตรียมคนให้เป็นพ่อแม่ เป็นสามีที่ดี หรือเป็นคนดี มีศีลธรรม รู้ถึงคุณค่าของตนเองและตระหนักในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อันเป็นการพัฒนาคนในมิติที่ลึกซึ้งขึ้น แม้ทุกวันนี้จะมีการพูดถึงอีคิวหรือความฉลาดทางอารมณ์ ก็ดูเหมือนจะยังมีความหมายที่คับแคบ เพียงให้เด็กพูดเก่ง เข้ากับคนเก่ง เต้นเก่ง กล้าแสดงออกเท่านั้น ซึ่งในจุดนี้สะท้อนให้เห็นประเด็นการพัฒนาหรือการเตรียม ในส่วนของพ่อ-แม่ ครู ในอีกหลายบริบทที่ถูกละเลยไป ส่วนใหญ่มักไปเน้นทางด้านกายภาพ แต่ขาดด้านจิตใจและปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็ก ทำให้มีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก

ความจริงที่เป็นอยู่ทุกวันนี้คือ เป็นการจัดการศึกษาในระบบที่แข็งตัว และทำให้มิติที่ลึกซึ้งขาดหายไปในการพัฒนาคน สิ่งที่เวทีเสวนาพยายามชี้ชวนให้หันกลับมามองคือ โรงเรียนเป็นแค่เศษเสี้ยวเดียวของรูปแบบในการที่มนุษย์จะเรียนรู้เท่านั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์ยุคนี้ชอบทำกัน คำถามที่น่าจะช่วยกันคิดคือ การศึกษาที่เราพูดๆ กันนั้น อยากจะพัฒนาคนให้ออกมาเป็นอย่างไร วิทยากรหลายท่านพูดถึง การศึกษา ที่เป็นการทำให้มนุษย์สามารถใช้ศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ หรือพึ่งพาสติปัญญาของตัวเอง ในการคิด ปฏิบัติ หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ระบบความสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ที่เผชิญได้ ซึ่งในวัฒนธรรมของอำนาจ ที่อาจเกิดมาตั้งแต่ระดับครอบครัว ระหว่างพ่อ-แม่กับลูกเอง และมาเจอที่โรงเรียน ระหว่างครูกับเด็ก ไม่เอื้อให้เกิดการพัฒนาตรงนี้ หน่ำซ้ำกลับทำให้หงอไปเลย ฉะนั้นแม้ใน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ จะกำหนดเป้าหมายของการศึกษาไว้ว่า ควรจะนำไปสู่ความเป็นคนเก่ง คนดี มีสุข แต่ก็ต้องไปสร้างความเข้าใจกันอีกมาก เพราะต่างมุมมอง ต่างวิธีคิดกัน แถมยังต้องเข้าใจบริบทหรือโครงสร้างที่แวดล้อมอยู่ อย่างเช่น ที่มีการพูดถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ ท่านพระธรรมปิฎกเคยกล่าวไว้ว่า เราก็มักจะไปเน้นเหตุผลกันที่ว่า เพราะปัจจุบันนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร โลกเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว การที่เราจะอยู่รอดได้ก็ต้องปรับตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ทัน ถ้าเราไม่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เราก็จะไม่สามารถอยู่รอดได้ ทำให้ดูเสมือนสถานการณ์บังคับ และก็มักจะไปมุ่งเน้นการเรียน "ความรู้" เป็นสำคัญ ถ้าไม่ระวังก็จะก้าวพลาดจากความหมายของการศึกษาความจริง ทั้งๆ ที่การเป็นผู้ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น เป็นการหันเข้าหาหลักความจริงของธรรมชาติ เพราะมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์แห่งการเรียนรู้ หรือเป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก นั่นคือ การดำเนินชีวิตที่จะให้รอดหรือจะให้ดีก็ตาม มนุษย์ไม่ได้มาเปล่าๆ เพียงด้วยสัญชาตญาณ แต่จะได้มาด้วยการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา

ฉะนั้นในประเด็นที่สาม ที่เราลงลึกไปอีกก็คือ การชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่ระบบการศึกษาปัจจุบันให้ไม่ได้คือ ความรู้ภายในหรือความรู้ที่ลึกซึ้งทั้งหลาย ที่ต้องเกิดจากการฝึกฝนภายใน ซึ่งถ้าเราหันมาสนใจแสวงหา เรียนรู้ ในสิ่งที่ใกล้ตัวมากที่สุด คือภายในตัวของเราเองมากขึ้น การที่จะต้องไปหาที่พึ่งภายนอก ไม่ว่าจะเป็นยาเสพติด ความบันเทิงต่างๆ ก็จะลดลงไป เพราะเราจะหันมามองชีวิตของตัวเรามากขึ้นและเรียนรู้จากตรงนั้น มีการยกตัวอย่างให้เห็นว่า เซลภายในร่างกายของคนเรา เซลแต่ละเซลต่างก็ต้องทำหน้าที่ของตัว แต่มันมีเป้าหมายร่วมกันที่เหนือกว่าตัวของมันเอง นั่นคือมันยอมตาย เพื่อที่จะรักษาร่างกายทั้งร่างกายเอาไว้ นอกจากนี้เซลต่างๆ ยังมีการประสานกันเป็นหนึ่ง มีการสื่อสารส่งต่อเจตจำนงต่อกัน จึงมีการตื่นรู้หรือปรับตัวอยู่ตลอด และมีการสร้างสรรค์ ทำเรื่องใหม่ๆ ได้เสมอ ไม่ตก

ไปสู่สภาพหรือการที่ต้องทำอะไรตามความเคยชินไปเรื่อยๆ เช่นสมมติถ้าเรากินอาหารบางอย่างที่เราไม่เคยกิน กระเพาะของเราก็ไม่เคยปฏิเสธที่จะย่อยให้ เป็นต้น หากเราทำตามความเคยชิน โอกาสในการเรียนรู้ก็น้อย

ฉะนั้นหากการศึกษามุ่งที่ "กระบวนการเรียนรู้" มากกว่ารูปแบบโรงเรียน หรือผล ว่าใครต้องจบชั้นอะไร หรือต้องอยู่มหาวิทยาลัย แต่หันกลับมาดูเรื่องกระบวนการหรือวิถีการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาจะเป็นเรื่องที่สนุกมาก และจะทำได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งปัจจุบันมีผู้คนหลายกลุ่มได้จัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ มากมายที่เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ ที่กำลังพยายามหาหนทางปลูกพืชผักอย่างไรโดยไม่ใช้สารเคมี แต่หันกลับมาใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือใช้สมุนไพร กลุ่มพ่อ-แม่ที่จัดการศึกษาแบบโฮมสกูล กลุ่ม องค์กรชาวบ้านที่ทำเรื่องสัจจะสะสมทรัพย์และสวัสดิการชุมชน และบางแห่งมีการจัดเป็นหลักสูตร มีถ่ายทอด สืบสานไปยังคนรุ่นต่อไปด้วย เช่น โรงเรียนชาวนา โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เป็นต้น

ที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านเหล่านั้น ปรัชญาและเป้าหมายที่ชัดเจนก็คือ เป็นการเรียนรู้จากการเอาปัญหาของเขาเป็นตัวตั้ง แล้วค่อยๆ สืบสาวหาต้นสายปลายเหตุ หาวิธีแก้ไข หาวิธีพัฒนาต่อไป ทำให้เห็นแง่มุมหลายด้าน และมีทางเลือกที่จะไปต่อ หรือมีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ซึ่งจะว่าไปแล้ว เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความเป็นพลวัต และสอดคล้องกับบริบทของคนกลุ่มนั้นๆ

ดังนั้นเราคงต้องย้อนกลับมามองที่ปรัชญา เป้าหมาย วิธีคิดในการจัดการศึกษา กับคำถามที่ว่า แล้วเราต้องการพัฒนาคนให้เป็นอย่างไร หากเป็นไปเพื่ออิสรภาพทางปัญญา ก็จำเป็นจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้กระบวนการของการศึกษาภายในตัวบุคคลเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ซึ่งส่วนหนึ่งต้องอาศัยความติดต่อเกี่ยวข้องกับอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดันหรือเป็นปัจจัยก่อตัว เช่น การได้รับการแนะนำ ถ่ายทอด ชักจูง เรียนรู้จากแหล่งความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง ก็จะสามารถเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย รู้เท่าทันโลกและชีวิต เป็นอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระเบิกบานด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ซึ่งไม่ใช่เรื่องการจัดการ เรื่องอำนาจนิยม หรือการจัดตั้งให้เป็นระบบที่แข็งตัว แต่ต้องใช้การโอบอุ้ม รักษา พัฒนาธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ทั้งนี้การจะทำให้บังเกิดผลคงต้องอาศัยหลักปฏิบัติที่แต่ละฝ่ายจะต้องมาเรียนรู้ร่วมกัน เชื่อมโยงกัน เพื่อเปิดโลกทัศน์ มุมมอง และจุดประกายการสร้างสรรค์ใหม่ๆ ซึ่งทุกวันนี้ เส้นทางในการแสวงหาวิถีการเรียนรู้ในบ้านเรา ก็มีการริเริ่มและทำให้เห็นเป็นรูปธรรมขยายออกไประดับหนึ่ง ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ ในเครือข่ายการเรียนรู้ระดับต่างๆ โดยเฉพาะระดับชุมชน ตลอดจนการบุกเบิกทดลองของผู้นำและนักปฏิบัติการจำนวนไม่น้อย.

ข้อสรุปการประชุมจากกลุ่มย่อย :*

การพัฒนาการเรียนรู้/ การศึกษาเพื่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน

ความรู้จากการวิจัยในชุดโครงการต่างๆ

- ชุมชนมีความรู้และวิธีเรียนรู้ของตนเอง แต่กำลังหมดพลัง และยังไม่เป็นที่เข้าใจและยอมรับในภูมิปัญญาที่มีจากสังคมโดยรวม
- การศึกษาเรียนรู้ยังติดรูปแบบโครงสร้างของระบบโรงเรียน และปฏิเสธความเป็นจริงและความต้องการในชุมชน
- ครู/ ผู้บริหาร เป็นหัวใจของความสำเร็จแต่ยังขาดการพัฒนาอีกมาก
- มีตัวอย่างที่ดีเกิดขึ้น แต่ยังขาดช่องทางขยายผลและประยุกต์ใช้

ปัญหาเด็กและครอบครัวชายขอบยังมีมหาศาล

เด็ก

- เด็กขาดพื้นที่ทางสังคม เช่น เด็กจากสถานพินิจ เด็กอาชีวะ เด็กถูกละเมิดสิทธิ์ เด็กไร้สัญชาติ
- เด็กที่มีปัญหาเร่งด่วน เช่น เด็กติดเอดส์ แก๊งค์เด็กโสเภณีเด็กต่างด้าว เด็กในสภาพมลพิษจากสารเคมี แก๊งค์มอร์เตอร์ไซค์ เด็กขายยาเสพติด

ครอบครัว

- ครอบครัวที่มีแม่คนเดียว
- ครอบครัวเด็กพิเศษ
- ครอบครัวโรคเอดส์
- ครอบครัวที่พ่อแม่ถูกฆ่าตัดตอน

โจทย์วิจัยสำคัญ

- งานวิจัยเพื่อค้นหาและพัฒนาพื้นที่ต้นแบบชุมชน-โรงเรียนเข้มแข็ง ทางภูมิปัญญา → ทำแผนที่แหล่งเรียนรู้ทางเลือกในจังหวัด
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อประยุกต์ใช้/ ขยายผลตัวแบบโรงเรียน/ ชุมชน
- งานวิจัยเพื่อพัฒนาฐานข้อมูล/ ความรู้เรื่องปัญหาเด็ก
- งานวิจัยศึกษาความพร้อมและศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการศึกษา โดยใช้แนววิจัยแบบมีส่วนร่วมเฉพาะพื้นที่ที่เน้นมุมมองจากชุมชนท้องถิ่น
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อค้นหาวิธีการทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชน และการเชื่อมเครือข่ายเด็กและเยาวชนในพื้นที่
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อสร้างและขับเคลื่อนการใช้องค์ความรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมฐานรากในการสร้างสำนึกท้องถิ่น

---

* การประชุมผู้ประสานงาน/ หัวหน้าชุดโครงการ ฝ่ายชุมชน ครั้งที่ 2/2546 หัวข้อ "เหลียวหลัง แลหน้า ชุมชนเข้มแข็ง ภายใต้นโยบายรัฐบาลปัจจุบัน" วันที่ 2-3 พฤษภาคม 2546 ณ โรงแรม เดอะ รอยัล เจมส์ ลอด์จ 2000 จังหวัดนครปฐม

- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อเชื่อมโยงการศึกษาทางเลือกกับระบบการศึกษา และงานวิจัยพัฒนาเพื่อปรับแปลงองค์ความรู้ของการศึกษาทางเลือกให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจจากสังคม
- งานวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและกระบวนการทำงานของกลุ่มเยาวชน
- งานวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง รวมทั้งการพัฒนานโยบายเกี่ยวกับครอบครัว
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อหาวิธีการพัฒนาครูและสร้างเครือข่ายพัฒนาครู
- งานวิจัยสำรวจเครือข่ายและศักยภาพการทำงานด้านเด็กในพื้นที่
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางนำโรงเรียน ครู และนักเรียนไปรับใช้ชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยในชั้นเรียน
- งานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และวิธีทำงานเรื่องเด็กที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย
- งานวิจัยเพื่อศึกษาภัยคุกคามใหม่ๆ ต่อเด็กที่เจาะลึกถึงสาเหตุ
- งานวิจัยประเมินผลประสิทธิภาพของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ดูแลเด็ก เช่น สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก
- งานวิจัยกรณีศึกษาเด็กในภาวะเสี่ยงที่สามารถอยู่รอดได้ในสังคม โดยเน้นการศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง
- งานวิจัยเพื่อศึกษาผลกระทบของสื่อที่มีต่อเด็ก และค้นหากระบวนการทำงานในการควบคุมและปราบสื่อเลว
- งานวิจัยชุด "เด็กของชุมชน" สร้างกำลังใจและตัวอย่างที่ดี
- งานวิจัยเพื่อนิยามพื้นที่ คน หน่วยงาน เครือข่าย ในการทำงานด้านเด็กในระดับต่างๆ
- งานวิจัยศึกษาเด็กติดยาด้วยเหตุต่างๆ "อยากลืม" หรือ "อยากลอง"

วิธีทำงานใหม่ๆ

- สร้างกลไกรับฟังเด็ก เน้นหลัก positive thinking และ participation ฟังมุมมองเด็ก และใช้ศักยภาพที่ยังมีในการแก้ปัญหาแต่ละกลุ่ม
- ไม่แบ่งแยกเด็กเป็นกลุ่มๆ แต่บูรณาการกับความเป็นชุมชน
- ตัวอย่าง Child Line ของอินเดีย สายด่วนปัญหาเด็กที่มีกระบวนการรองรับที่ดี เช่น ระบบอาสาสมัคร บ้านพักฉุกเฉิน ระบบการให้คำปรึกษา ระบบตำรวจเฉพาะกิจเรื่องเด็ก ระบบสนับสนุนจากเอกชน ระบบรณรงค์ทางสังคม ระบบการคืนเด็กกลับบ้านกลับสังคม
- เวทีประชุมทีมประสานงานวิจัยเรื่องเด็กอย่างสม่ำเสมอ

ความเห็นที่ประชุม

- ให้ software กับ อบต. ที่พร้อมจะทำงานเรื่องเด็ก
- กระทรวงศึกษาธิการมีหลายโครงการพร้อมเข้ามาร่วมสนับสนุนได้ หรือน่าจะเข้ามาร่วมเรียนรู้กันได้ เช่น โครงการโรงเรียนแนวพุทธ
- เชื่อมโยง software ของภาคีต่างๆ ที่ทำงาน
- สกว.อาจจะเปิดชุดโครงการด้านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษา เรื่องอื่นๆ ที่กลุ่มเสนอหลายเรื่องอยู่ในกระบวนการที่ สกว.จะสนับสนุนอยู่แล้ว
- วิจัยวิธีสอนและกระบวนการสอนของครูเก่งๆ

- วิจัยสภาพปัญหาเด็กบางกลุ่มและให้สังคมร่วมรับรู้ เช่น เด็กกำพร้าเนื่องจากพ่อแม่ตายหรือติดคุก
- เน้นการลงไปช่วยเด็กเล็ก เพราะเป็นพื้นฐานการพัฒนาสำคัญ
- ต้องทำคู่ขนานคือ ในขณะที่ช่วยเหลือเด็ก ก็ต้องทำให้ผู้ใหญ่เปลี่ยนทัศนคติมาให้ความสำคัญกับเรื่องเด็กให้มากขึ้น เพราะเด็กยังไม่เป็นลำดับสำคัญในวิธีคิดของรัฐ
- การจัดลำดับความสำคัญ ไม่ควรจัดตามวัย แต่จัดตามปัญหา
- การทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมวิธีคิดของเด็กเฉพาะกลุ่ม อย่าใช้รูปแบบเดียวกันกับทุกกลุ่ม ผู้ใหญ่อย่าเหมาว่าตนเข้าใจ
- งานวิจัยปริญญาโท-เอก เป็น Software ได้อีกมหาศาล
- สกศ. จะจัด symposium ประมวลการวิจัยทางการศึกษา อาจเข้าไปวิเคราะห์ดูว่า มีประเด็นสำคัญกี่ cluster แล้วค่อยเข้าไปสังเคราะห์องค์ความรู้แต่ละเรื่อง
- เรื่องสวัสดิการเด็กและการคุ้มครองเด็ก จะผนวกไปอยู่ในเรื่ององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหรือไม่
- เน้นเรื่องกระบวนการภาษีท้องถิ่น จะเป็นเงื่อนไขให้ อบต. มีทรัพยากรมากขึ้น และรับผิดชอบต่อท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งหาวิธีให้ประชาชนเข้าไปตรวจสอบ อบต.ได้มากขึ้น
- ยุทธศาสตร์การนำพ่อแม่และชุมชนเข้ามาร่วมดูแลเด็กเล็กเป็นเรื่องน่าสนใจ เพราะการปล่อยให้ อบต.ดูแลลำพังไม่ได้ผล ที่เป็นอยู่พี่เลี้ยงในศูนย์เด็กเล็กของ อบต. ก็ไม่มีคุณภาพและขาดความมั่นคง
- ทำให้ อบต. มีเนื้อหาความรู้ท้องถิ่น และไปใช้เป็นแก่นสารสาระในบทบาทการจัดการศึกษาในท้องถิ่น

การจัดการเครือข่ายที่น่าจะดี

- พบกันเรื่อยๆ ในรูปแบบหลากหลาย เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ กลุ่มเฉพาะ กลุ่มทั่วไป แต่รู้ความเคลื่อนไหวของกันและกัน
- สรุปความรู้ด้วยกันเป็นระยะๆ ในแต่ละขั้นตอนที่มีความก้าวหน้าของความรู้ หรือมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในเครือข่าย
- มีฐานข้อมูลร่วมกันที่มีคนใดคนหนึ่งประสาน และบำรุงรักษา
- ไปดูงานซึ่งกันและกันให้เห็นจริงและเข้าใจและผูกพันงานกัน
- มีวิธีให้แต่ละคนริเริ่มงานใหม่ๆ ที่ต้องไปต่อกับงานคนอื่น
- มีคนช่วยวิ่งเชื่อมงานแนวดิ่งกับระดับนโยบายเพื่อขยายผล